

LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS
2016 METŲ VEIKLOS ATASKAITA**

2017 m. kovo 31 d. Nr. 4–1
Vilnius

TURINYS

I. ĮŽANGINIS ŽODIS	4
II. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGOJE ATLIKTŲ TYRIMŲ STATISTINĖ ANALIZĖ	6
2.1. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės atlikti tyrimai, išnagrinėti prašymai ir suteiktos konsultacijos	6
2.2. Tyrimų trukmė	9
2.3. Asmenys, teikę skundus vaiko teisių apsaugos kontrolieriui (pareiškėjai)	10
2.4. Atliktuose tyrimuose nustatyti vaiko teises pažeidę asmenys	12
2.5. Atliktuose tyrimuose nustatytų vaiko teisių pažeidimų pobūdis	14
2.6. Vaiko teisių pažeidimų atvejai	17
2.7. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimai	18
2.8. Skundų ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva pradėtų tyrimų pagrįstumas	20
2.9. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimtų sprendimų vykdymo kontrolė	21
III. PAGRINDINĖS ATASKAITINIŲ METŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLOS KRYPTYS	22
3.1. Vaikas ir šeima, valstybės ir tėvų atsakomybės pasidalinimas	22
3.1.1. Diskusijos dėl šeimos sąvokos apibrėžimo	22
3.1.2. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimo problemų sprendimas	25
3.1.3. Smurto prieš vaikus draudimas	27
3.1.4. Socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo problemų įtaka vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimui	28
3.1.5. Vaikų išlaikymo fondo teisinio reglamentavimo problemos	29
3.1.6. <i>Ad hoc</i> globėjo (rūpintojo) instituto teisinis reglamentavimas	31
3.1.7. Vaiko teisės bendrauti su tėvais, atliekančiais laisvės atėmimo bausmę, užtikrinimas	33
3.1.8. Gyvenamosios vietos deklaravimo reikšmė vaiko teisių užtikrinimui	34
3.1.9. Vaiko apsauga nuo neigiamos socialinės aplinkos	35
3.2. Vaiko, netekusio tėvų globos, apsauga	36
3.2.1. Socialinės globos įstaigų teikiamų paslaugų kokybės problemos	36
3.2.2. Globojamų (rūpinamų) vaikų teisių užtikrinimas socialinės globos įstaigose	38
3.2.3. Vaikų (kūdikių) globos nustatymo ribojimas sutrikusio vystymosi kūdikių namuose	39
3.2.4. Vaikų, kuriuos siekiama globoti (rūpinti) ir (ar) įvaikinti, raidos kompleksinio įvertinimo galimybės	41
3.2.5. Globėjų (rūpintojų) ir būsimų įtėvių ypatingų asmens duomenų apsauga, nagrinėjant bylas dėl tėvų valdžios apribojimo ir nuolatinės globos (rūpybos) vaikui nustatymo	43
3.3. Vaikas švietimo sistemoje	43
3.3.1. Vaiko teisė mokytis fiziškai saugioje ir higienos reikalavimus atitinkančioje aplinkoje	44
3.3.2. Vaiko teisės į tinkamą ugdymo(si) aplinką užtikrinimas	45

3.3.3. Moksleivių tėvų paramos skyrimas ugdymo įstaigoms	49
3.3.4. Vaikų, gyvenančių mokyklų bendrabučiuose, teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas	49
3.3.5. Įtraukiojo ugdymo(si) problemos	55
3.3.6. Vaikų, turinčių autizmo spektro, elgesio ir (ar) emocijų sunkumų arba sutrikimų, įtraukusis ugdymas	58
3.3.7. Vaikų diskriminacijos aspektai priėmimo į Vilniaus miesto ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupes procese	62
3.3.8. Sveikos ir saugios aplinkos užtikrinimas ikimokyklinio ugdymo įstaigose	63
3.4. Vaikas su negalia	64
3.4.1. Vaikų su negalia teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas	65
3.4.2. Vaikų su negalia teisių į reikiamas socialines paslaugas užtikrinimo problemos	73
3.5. Vaiko sveikatos apsauga	75
3.5.1. Medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo paslaugų vaikams prieinamumo bei kokybės užtikrinimas	75
3.5.2. Vaiko, augančio su tėvais, kuriems diagnozuoti (ar įtariami) psichikos sutrikimai, teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas	78
3.5.3. Informacijos apie pacientą valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms teikimo tvarkos tobulinimas	80
3.6. Vaiko privatus gyvenimas ir žiniasklaida	82
3.6.1. Vaiko teisė į privatų gyvenimą ir jo apsauga nuo žalingo viešosios informacijos turinio	82
3.6.2. Vaiko teisė gauti pritaikytą jam pagal amžių informaciją	87
3.7. Vaiko teisių užtikrinimas teisiniuose procesuose	88
3.7.1. Vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas administracinio proceso metu	88
3.7.2. Operatyvumo svarba reaguojant į gautus pranešimus apie smurtą nepilnamečių atžvilgiu	90
3.7.3. Nepilnamečiams atliekamų teismo psichiatrinių psichologinių ekspertizių terminai	93
3.7.4. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs nepilnametis, kurio atžvilgiu buvo naudotas smurtas, susitaiko	94
3.7.5. Pagalbos nukentėjusiems nuo seksualinio smurto vaikams užtikrinimas	96
3.7.6. Sulaikytų (suiamtų) nepilnamečių teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas	96
3.7.7. Vaikų, vežamų policijos automobiliais, saugumo užtikrinimas	97
3.8. Tyrimų metu nustatyti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumai	98
IV. BENDRADARBIAVIMAS IR ŠVIEČIAMOJI VEIKLA	102
4.1. Bendradarbiavimas	102
4.2. Šviečiamoji veikla	105
V. IŠVADOS IR SIŪLYMAI	108

I. ĮŽANGINIS ŽODIS

Ar žaidžiu, ar kalbuosi su vaiku – susipynė vienodai
brandžios mano ir jo gyvenimo akimirkos; kai būnu vaikų
būryje, vienam mirksniui visada su vienu jų žvilgsniu ir
šypsena pasisveikinu ir atsisveikinu.

Janusz Korczak. „Vaiko teisė į pagarbą“

2016-ieji buvo siejami su reformomis vaiko teisių srityje, po ilgų diskusijų Vaiko teisių pagrindų įstatymo projektas bei kitų lydinčiųjų įstatymų projektai lėtai skynėsi kelią Seime (Teisės ir teisėtvarkos bei Žmogaus teisių komitetai pritarė projektams, taip pat pritardami šimtams pastabų ir siūlymų). Tikėjome, kad bendromis pastangomis pavyks įtvirtinti geresnius vaiko teisių užtikrinimo standartus, kad bus uždraustos fizinės bausmės, sukurta alternatyvios globos sistema, konkrečiau reglamentuota vaiko paėmimo iš šeimos bei socialinio darbo su šeima tvarka ir t.t. Deja, dėl pastabų šiems projektams ir pasiūlymų jų tobulinimui gausos ankstesnės kadencijos Seimas įstatymų nepriėmė, o naujasis grąžino projektus tobulinimui. Džiugu, kad Seimas pritarė Respublikos Prezidentės iniciatyvoms dėl vaikų emocinio saugumo švietimo srityje ir ribojimo mažiausiųjų vaikų globos institucijose. Bet šių teisės aktų sėkmingas įgyvendinimas tiesiogiai priklauso nuo vykdomosios valdžios ir savivaldybių sprendimų bei skiriamo finansavimo.

Ilgus metus vykdomajai valdžiai įrodinėjome būtinybę nustatyti tokias vaiko teisių skyrių savivaldybėse darbo valandas, kad būtų visapusiškai užtikrinamos vaiko teisės bet kuriuo paros metu. Savo poziciją grindėme kelių metų stebėseną ir tyrimais. Kai 2016 m. ši diskusija persikėlė į Žmogaus teisių komitetą, tikėjome, jog bus permainos, kurioms pritarė ir Vidaus reikalų ministerija bei Policijos departamentas, tačiau Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nepakeitė savo pozicijos, vaiko teisių skyriai dirbo tik darbo dienomis darbo valandomis.

Ne vienerius metus aktyviai dirbome įvairiose darbo grupėse ministerijų lygmenyje, siekdami sutelkti skirtingų ministerijų pajėgumus bendram rezultatui – kompleksinių paslaugų užtikrinimui ir prieinamumui vaikams. Trijų ministrų bendras įsakymas dėl tokių paslaugų teikimo laikytinas pirmu sėkmingu žingsniu vaikų gerovės link.

Kaip ir kiekvienais metais, 2016 m. siekėme efektyvesnio bendradarbiavimo tarp teisėsaugos institucijų ir vaiko teisių skyrių savivaldybėse, skirtingais lygmenimis ieškodami galimybių susitelkti, keistis informacija, taikant Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą, aukomis (nukentėjusiais) pripažinti vaikus liudininkus ir vaikus, gyvenančius smurtinėje aplinkoje, kad apie juos laiku sužinotų vaiko teisių apsaugos skyriai savivaldybėse bei kad vaikai laiku gautų reikalingas paslaugas.

Primintina, kad valstybės pareiga yra padėti tėvams auginti, auklėti, ugdyti savo vaikus. Ši valstybės pareiga realizuojama ne tik teisės aktų srityje, bet ir plėtojant paslaugų sektorių. Atkreiptinas dėmesys, kad mūsų valstybės teikiama pagalba ydingai yra orientuota tik į socialinės rizikos šeimas ar į teisėsaugos akiratį patekusius vaikus, pamirštant, kad paslaugų sektorius turėtų būti gerokai platesnis ir prieinamas visiems vaikams ir jų šeimoms savivaldos lygmenyje, aiškiai nustatant kurios paslaugos yra nemokamos, o kurios – mokamos.

Kaip ir kiekvienais metais, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kartu su patarėjų komanda atliko įvairius tyrimus savo iniciatyva, tyrė skundus, vykdė įvairių institucijų, teikiančių paslaugas vaikams, stebėseną, teikė nuomonę dėl teisės aktų Seimui ir vykdomajai valdžiai, kartu su partneriais organizavo įvairius renginius vaikams ir suaugusiems apie vaikų teises, išleido J.Korczako knygelę „Vaiko teisė į pagarbą“.

2016 m., kaip praktiškai ir kiekvienais metais anksčiau, Seime buvo diskutuojama dėl kontrolieriaus institucijos ir jos galių. Dažniausiai siūlymai kildavo neskiriant kontrolieriaus (obudsmeno) institucijos nuo vykdomosios valdžios, nesuprantant skirtingos institucijų prigimties ir skirtingų funkcijų. Ataskaitiniais metais registruoti siūlymai išplėsti kontrolieriaus galias už Lietuvos Respublikos ribų, pamirštant Jungtinių Tautų Chartiją, kurioje įtvirtintas principas, susijęs su pareiga nesikišti (jokiais pagrindais, tiesiogiai ar netiesiogiai) į valstybės reikalus, priskiriamus jos vidaus jurisdikcijai. Suprantama, kad kiekviena valstybė turi savas institucijas ir savo vaiko teisių ombudsmeno instituciją, todėl Lietuvos Respublikos kontrolierius neturėtų dirbti už savo valstybės ribų. Kita vertus, neturėtų būti nuvertintas vykdomosios valdžios vaidmuo ir galimybės išnaudoti diplomatinis santykius ir priemones keliamiems tikslams pasiekti per dvišalių sutarčių su valstybėmis, neprisijungusiomis prie konvencijų, reglamentuojančių vaiko teisių apsaugos ir užtikrinimo klausimus bei valstybių bendradarbiavimą šioje srityje, inicijavimą, neapsiribojant ir neteikiant prioriteto ekonominių santykių reguliavimui.

2016 m. kontrolieriaus institucijai buvo išskirtiniai, nes Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolierė pradėjo vadovauti Europos vaiko teisių apsaugos ombudsmenų tinklui (ENOC), be to, kontrolieriaus įstaiga organizavo šio tinklo konferenciją Vilniuje.

Edita Žiobienė

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

II. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGOJE 2016 METAIS ATLIKTŲ TYRIMŲ STATISTINĖ ANALIZĖ

2.1. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės atlikti tyrimai, išnagrinėti prašymai ir suteiktos konsultacijos

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius pagal kompetenciją, priskirtą Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymu, tiria pareiškėjų skundus bei pradeda tyrimus savo iniciatyva dėl fizinių ir juridinių asmenų (viešų ir privačių) veiksmų ar neveikimo, dėl kurių pažeidžiamos (manoma, kad pažeidžiamos) ar gali būti pažeidžiamos vaiko teisės ar jo teisėti interesai (tiek individualiais atvejais, tiek dėl tam tikros vaikų grupės ar vaiko teisių pažeidimų tam tikroje srityje), taip pat dėl pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo vaiko teisių apsaugos srityje.

Skundai vaiko teisių apsaugos kontrolieriui paprastai pateikiami raštu. Jeigu skundas gautas kitu būdu arba vaiko teisių apsaugos kontrolierius nustatė, jog dėl tam tikrų asmenų veiksmų ar neveikimo gali būti pažeistos vaiko teisės ir teisėti interesai, vaiko teisių apsaugos kontrolierius gali pradėti tyrimą savo iniciatyva.

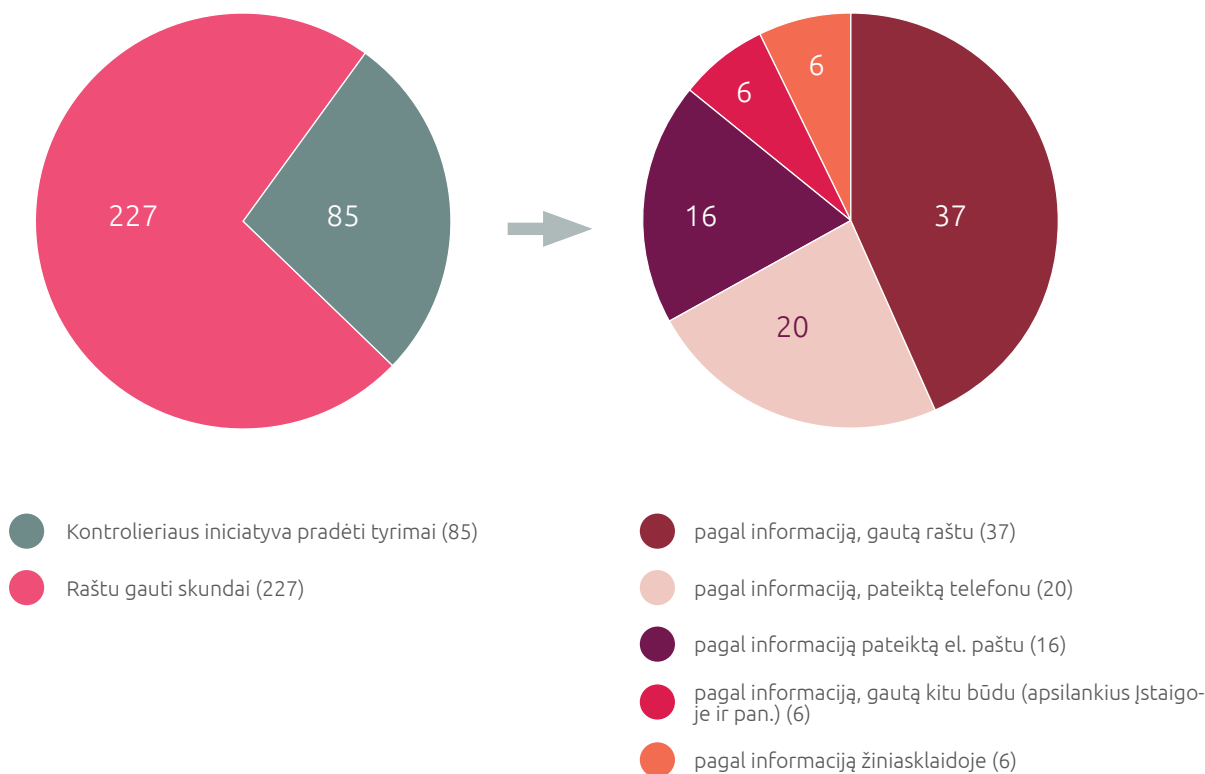
2016 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo gauti 227 skundai ir pradėti 85 tyrimai. Informacija apie galimus vaiko teisių pažeidimus, pagal kurią 2016 metais buvo pradėti tyrimai vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva, gauti iš įvairių šaltinių: 37 tyrimai buvo pradėti pagal raštu pateiktą informaciją, 20 tyrimų – pagal informaciją, pateiktą telefonu, 16 tyrimų – pagal pranešimus, gautus elektroniniu paštu, 6 tyrimai – pagal pranešimus žiniasklaidoje, 6 tyrimai – pagal informaciją, pareiškėjų pateiktą žodžiu, apsilankius įstaigoje ar pan.

Iš 227 skundų 6 skundai buvo anoniminiai, kai pareiškėjai nenurodė savo asmens duomenų ir 2 konfidencialūs skundai, kai pareiškėjai pasinaudojo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme numatyta galimybe ir paprašė skundo tyrimo metu neatskleisti jų tapatybės.

2016 metais anoniminių raštu gautų skundų skaičius, lyginant su 2015 metų duomenimis, yra žymiai mažesnis (2015 metais anoniminių skundų gauta 11). Tai leidžia daryti išvadą, jog asmenys atsakingai vertina poreikį pranešti apie galimą vaiko teisių pažeidimą.

Ataskaitiniu laikotarpiu kitos institucijos nagrinėti pagal kompetenciją persiuntė 33 asmenų skundus, iš kurių 8 persiuntė Lietuvos Respublikos Prezidentūra, 5 – Lietuvos Respublikos Seimas, 20 – kitos institucijos (ministerijos, tarnybos, inspekcijos ir kt.).

2016 metais raštu gauti skundai ir pradėti tyrimai kontrolieriaus iniciatyva

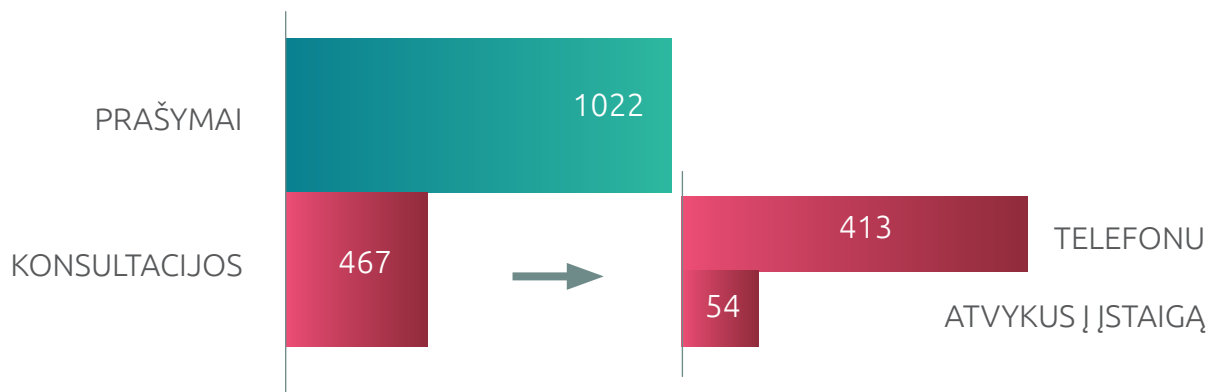

Skundų tyrimo procese, siekiant išsiaiškinti skunde nurodytas aplinkybes ir atlikti išsamų tyrimą, taip pat reaguojant į pranešimus apie galimus vaiko teisių pažeidimus, ataskaitiniais metais buvo parengta virš 1300 užklausų įvairioms institucijoms.

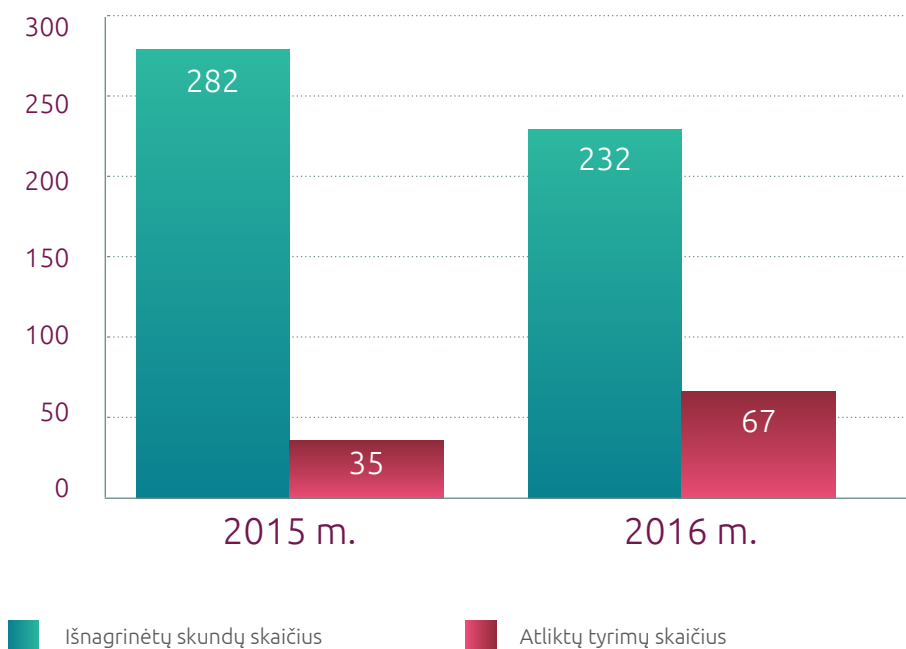
Kita, ne mažiau reikšminga kontrolieriaus veiklos sritis – asmenų prašymų nagrinėjimas, kai neskundžiami fizinių ar juridinių asmenų veiksmai ar neveikimas, o prašoma suteikti konsultacijas bei paaiškinti įvairius su vaiko teisių užtikrinimu ir gynimu aspektus. Ataskaitiniais metais buvo išnagrinėti 1022 asmenų prašymai, suteiktos 467 konsultacijos telefonu ir (ar) pareiškėjams atvykus į įstaigą.

Pastebėtina, kad ženkliai išaugo kreipimūsi (asmenų prašymų) skaičius, o tai leidžia daryti prielaidą apie didėjantį visuomenės sąmoningumą ir aktyvumą vaiko teisių užtikrinimo srityje bei didėjantį pasitikėjimą vaiko teisių apsaugos kontrolieriumi, kaip nešališku ekspertu, galinčiu suteikti išsamias ir kvalifikuotas konsultacijas dėl vaiko teisių gynimo ir užtikrinimo būdų.

2016 metais asmenų kreipimusi į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą dėl informacijos gavimo būdai

2015 – 2016 metais ištirtų skundų ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva atliktų tyrimų skaičiaus palyginimas

Kaip matyti iš pateiktų duomenų, per 2016 metus išnagrinėtų skundų ir atliktų tyrimų skaičius, lyginant su ankstesniais metais, nežymiai sumažėjo. Šį kiekybinį sumažėjimą lėmė kelios priežastys – didėja tyrimų apimtis (skunduose nurodoma daug ir sudėtingų faktinių aplinkybių, kurias tyrimo metu reikia patvirtinti (ar) paneigti, neretai skundžiami keli subjektai, nagrinėjamos sisteminės problemos, lemiančios tyrimo procese renkamos ir vertinamos informacijos gausą, kt.), buvo ženkliai aktyvesnė konsultavimo ir šviečiamoji veikla (nagrinėjant prašymus, teikiant konsultacijas, dalyvaujant pasitarimuose, diskusijose, konferencijose ir kt.), darbo grupių, kurių veikloje dalyvavo įstaigos atstovai, skaičius buvo didesnis nei buvo prognozuota planuojant veiklą.

Atliekamų tyrimo apimčių didėjimą, jų sudėtingumą bei sisteminį pobūdį rodo ir ženkliai išaugęs vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimų (rekomendacijų), priimamų išnagrinėjus skundą, skaičius – 2016 metais buvo priimta 114 daugiau sprendimų nei praėjusiu ataskaitiniu laikotarpiu (2016 metais – 694, 2015 metais – 580 sprendimai).

2.2. Tyrimų trukmė

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 22 straipsnyje nustatyta, kad skundas turi būti ištirtas ir pareiškėjui atsakyta per 3 mėnesius nuo jo skundo gavimo dienos, išskyrus atvejus, kai dėl skunde nurodytų aplinkybių sudėtingumo, informacijos gausos, skundžiamų veiksmų tęstinio pobūdžio ar dėl to, kad skundo nagrinėjimo metu prireikia atlikti papildomą tyrimą (gauti dokumentus, paaiškinimus, apklausti suinteresuotus asmenis ir kt.), skundo tyrimo terminą būtina pratęsti. Apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimą pratęsti skundo tyrimo terminą informuojamas pareiškėjas.

Pareiškėjams, kurie kreipiasi dėl galimų vaiko teisių pažeidimų yra labai svarbus kuo išsamesnis ir greitesnis jų skundų išnagrinėjimas, vaiko teisių pažeidimų konstatavimas ir asmenų, pažeidusių vaiko teises, nustatymas bei siūlymų dėl pažeidimų pašalinimo, vaiko teises pažeidusių asmenų patraukimo atsakomybėn, pateikimas. Todėl įstaigos veikla ir jos darbas organizuojamas orientuojantis į išsamų skundų išnagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką.

2016 metais daugiau nei 68 procentai tyrimų buvo baigti per 3 ir mažiau mėnesius. Ilgesnė tyrimų trukmė dažniausiai siejama ne su individualių skundų nagrinėjimu, o su tyrimų kontrolieriaus iniciatyva atlikimu bei, kaip minėta aukščiau, sisteminiu vaiko teisių pažeidimų pobūdžiu, plačiu subjektų, galimai pažeidžiančių vaiko teises, veiklos (sprendimų) vertinimu, tęstiniu vaiko teisių pažeidimų pobūdžiu (kai atsiranda ir turi būti įvertinamos naujos aplinkybės), kitų kompetentingų institucijų išvadų įtaka atliekamiems tyrimams (pavyzdžiui, Socialinių paslaugų priežiūros departamento, visuomenės sveikatos centrų, teisėsaugos ir kitų institucijų atliekami vertinimai ir išvados).

2.3. Asmenys, teikę skundus vaiko teisių apsaugos kontrolieriui (pareiškėjai)

Pagal Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 16 straipsnio 1 dalį, pareiškėju gali būti fizinis arba juridinis asmuo, kuris kreipiasi į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą, pateikdamas skundą dėl galimai pažeidžiamų vaikų teisių ir teisėtų interesų. Didžioji dauguma pareiškėjų 2016 metais – 97 proc. – buvo fiziniai asmenys (iš jų 88 proc. Lietuvos piliečių, gyvenančių Lietuvoje, 1 proc. – Lietuvos piliečių, gyvenančių užsienio valstybėse, 1 proc. užsieniečių, gyvenančių Lietuvoje ir 2 proc. užsieniečių, gyvenančių užsienio valstybėse), 3 proc. juridinių asmenų. Iš minėtų fizinių asmenų skundus pateikė 5 proc. įkalinimo įstaigose esančių asmenų.

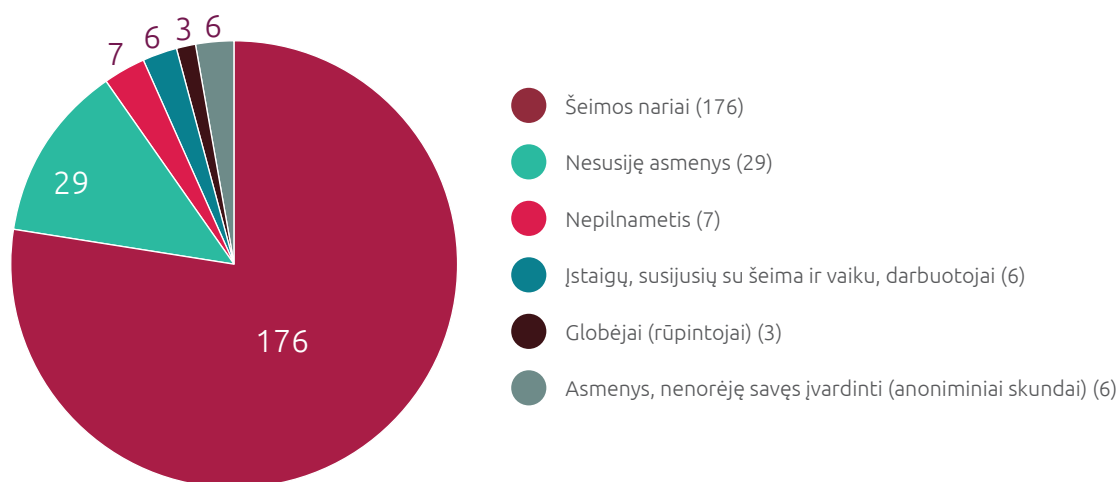
Pastebėta, kad ataskaitiniais metais į vaiko teisių apsaugos kontrolierę dažniau kreipėsi moterys (58 procentai), mažiau – vyrai (42 procentai).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2016 metais gauti 6 anoniminiai skundai, 203 vienasmeniai skundai ir 18 kolektyvinių skundų (iš jų – 12 skundų pateikė vaiko tėvai, seneliai ar kiti giminaičiai ir 6 skundus pateikė mokinių tėvai, mokytojai, kaimynai, bendruomenė ar kt.).

Pastebėtina, jog kolektyvinių skundų iš mokinių tėvų, mokytojų, bendruomenės ar kt. asmenų ataskaitiniais metais, lyginant su 2015 metais, gauta dvigubai daugiau (2016 metais – 6, 2015 metais – 3), tačiau perpus mažiau gauta skundų iš vaiko tėvų, senelių ar kitų giminaičių (2016 metais – 12, 2015 metais – 24).

Nepilnamečiai, įgyvendindami savo teisę savarankiškai kreiptis dėl pažeidžiamų teisių, į vaiko teisių apsaugos kontrolierę 2016 metais raštu kreipėsi 7 kartus ir 1 tyrimas pradėtas kontrolieriaus iniciatyva pagal nepilnamečio žodžiu pateiktą informaciją (2015 metais – 1). Vaikai kreipėsi dėl galimai patiriamo smurto šeimoje, socialinės globos, švietimo įstaigose, sveikų gyvenimo sąlygų neužtikrinimo (higienos normos reikalavimų nesilaikymo), dėl mokymo proceso ir kt.

Skundus raštu pateikę asmenys (pareiškėjai)

Didžiąją dalį pilnamečių, kurie 2016 metais kreipėsi į vaiko teisių apsaugos kontrolierę, sudaro vaiko, kurio teisės galimai buvo pažeistos/pažeidžiamos, šeimos nariai (176) (iš jų – tėvai (163), seneliai (6) ar kiti giminaičiai (7)). Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, 2016 metais šeimos nariai į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą kreipėsi žymiai rečiau nei 2015 metais (2015 metais – 245).

Lyginant 2016 metus su praėjusiais ataskaitiniais metais, pastebima, kad 2016 metais aktyviau į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą kreipėsi su vaiku nesusiję asmenys (kaimynai ir kt.) (2016 metais – 29, 2015 metais – 21), institucijų (įstaigų, tarnybų ir kt.) darbuotojai, susiję su vaiku/šeima kreipėsi 6 asmenys, iš jų – mokytojai (2) ir kiti asmenys (4).

Globėjai (rūpintojai) į vaiko teisių apsaugos kontrolierę 2016 metais kreipėsi 3 kartus, o 2015 metais, kreipėsi 1 kartą.

Analizuojant Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2016 metais raštu iš Lietuvoje gyvenančių asmenų gautus skundus, galima išskirti, jog dažniausiai į vaiko teisių apsaugos kontrolierę kreipėsi didžiųjų miestų: Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos savivaldybių gyventojai.

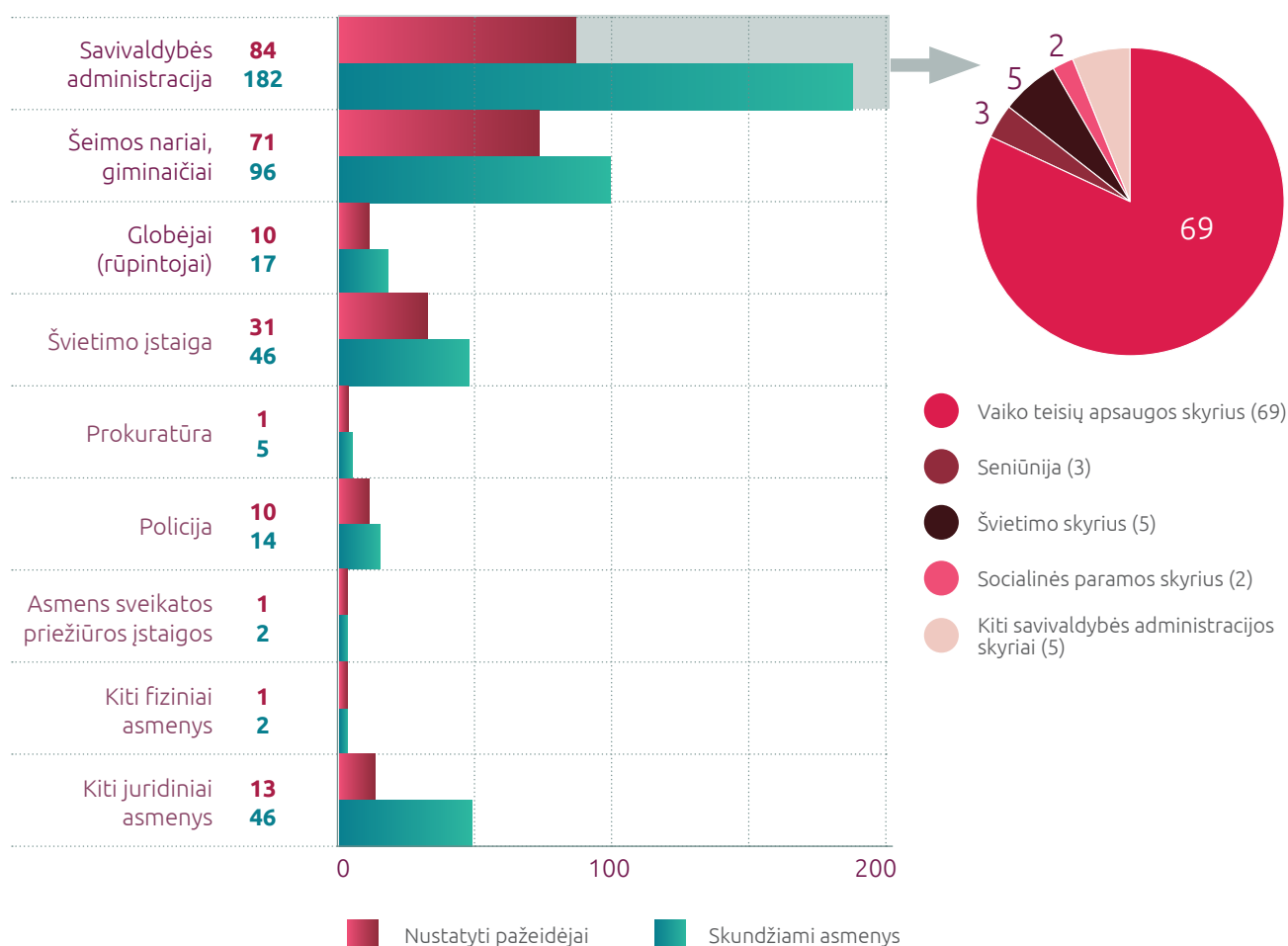
Daugiausia (68 procentai) kreipėsi miesto vietovių gyventojai, mažiau – kaimo (32 procentai).

2.4. Atliktuose tyrimuose nustatyti vaiko teises pažeidę asmenys

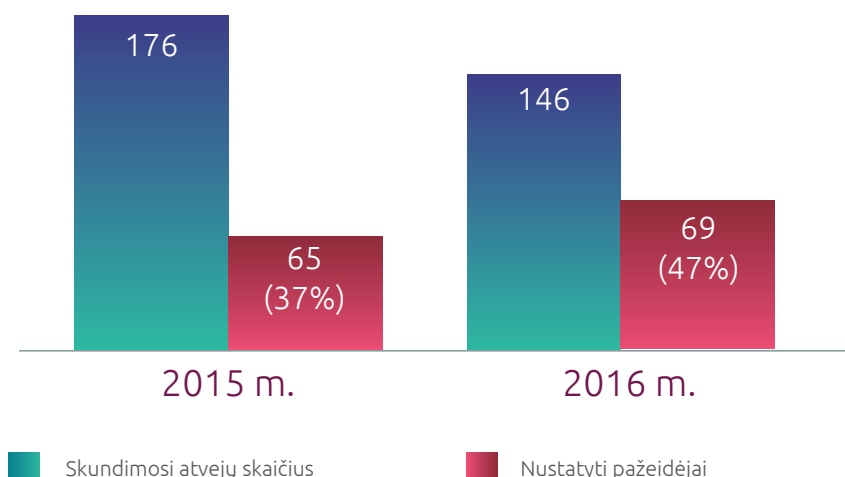
Atlikus tyrimą ne visada pasitvirtina, kad tam tikras asmuo pažeidė vaiko teises. Atliktų 2016 metais tyrimų analizė parodė, kad iš 410 asmenų, kurių veiksmai (neveikimas) ir (ar) sprendimai buvo nagrinėjami, pažeidę vaiko teises buvo pripažinti 222 (54 proc.) asmenys.

Lyginant ataskaitinių metų duomenis su 2015 metų duomenimis, pastebėta, kad išaugo asmenų, pripažintų pažeidusių vaiko teises, procentinis skaičius nuo 36 proc. 2015 metais iki 54 procentų 2016 metais.

2016 metais atliktuose tyrimuose nustatyti vaiko teises pažeidę asmenys

Dėl savivaldybės administracijos veiksmų (neveikimo) ataskaitiniais metais buvo gauti 182 skundai (46 procentai nurodytų pažeidimų pasitvirtino). Didžioji daugumą šių skundų – 146 – buvo dėl savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos (neveikimo), iš jų pagrįstais pripažinti 69 skundai (47 procentai visų skundų dėl vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos). Pažymėtina ir tai, kad 2016 metais, lyginant su 2015 metais, išaugo pagrįstų skundų dėl šių skyrių veiklos (2015 metais pagrįstais buvo pripažinti 37 procentai skundų).

Ataskaitiniais metais iš 4 skundų dėl seniūnijų darbuotojų, pasitvirtino 3 atvejai (75 procentai); iš 5 skundų dėl švietimo skyrių darbuotojų, pasitvirtino 5 atvejai (100 procentų); iš 8 nusiskundimų dėl socialinės paramos skyrių darbuotojų, pasitvirtino 2 atvejai (25 procentai).

Dėl šeimos narių, giminaičių buvo skųstasi 96 kartus, pasitvirtino 74 procentai skundų. Statistinių duomenų analizė rodo, kad auga vaiko teisių pažeidimų šeimoje skaičius, nes 2015 metais buvo tik 34 procentai pagrįstų skundų, kai pažeidėjais buvo pripažinti šeimos nariai ar giminaičiai.

Globėjais (rūpintojais) skųstasi 17 kartų (59 procentai pažeidimų pasitvirtino (daugiausia, t.y. 12 skundų buvo dėl savivaldybių vaikų globos namų, 3 – dėl nevyriausybinių globos namų, po 1 – dėl šeimų, globojančių (rūpinančių) vaikus ir valstybinių vaikų globos namų). Pažymėtina, kad skundų dėl globėjų (rūpintojų) pareigų atlikimo skaičius ir jų pagrįstumas išlieka stabilus pastaruosius keletus metų.

Ataskaitiniais metais nežymiai išaugo skundų dėl vaiko teisių pažeidimų švietimo įstaigose (2015 metais gauti 39 tokie skundai), tačiau sumažėjo šių skundų pagrįstumo rodikliai. Iš 46 skundų dėl vaiko teisių pažeidimų švietimo įstaigose, pasitvirtino 31 (67 procentai) (iš jų: 19 skundų dėl bendrojo ugdymo mokyklų, 10 – dėl ikimokyklinio ugdymo įstaigų, 2 – dėl kitų švietimo paslaugas teikiančių institucijų) skundas (2015 metais – 85 procentai skundų buvo pripažinti pagrįstais).

Dėl policijos pareigūnų veiklos ataskaitiniais metais skųstasi 14 kartų (71 procentas pasitvirtino). Taip pat gauti 5 skundai dėl prokurorų veiklos (1 skundas pripažintas pagrįstu); dėl vaiko teisių pažeidimų asmens sveikatos priežiūros įstaigose gauti 2 skundai, 1 iš jų pripažintas pagrįstu.

2.5. Atliktuose tyrimuose nustatytų vaiko teisių pažeidimų pobūdis

Ataskaitiniais metais buvo nagrinėjami 675 galimi vaiko teisių pažeidimai, iš jų pasitvirtino 307 (45 procentai).

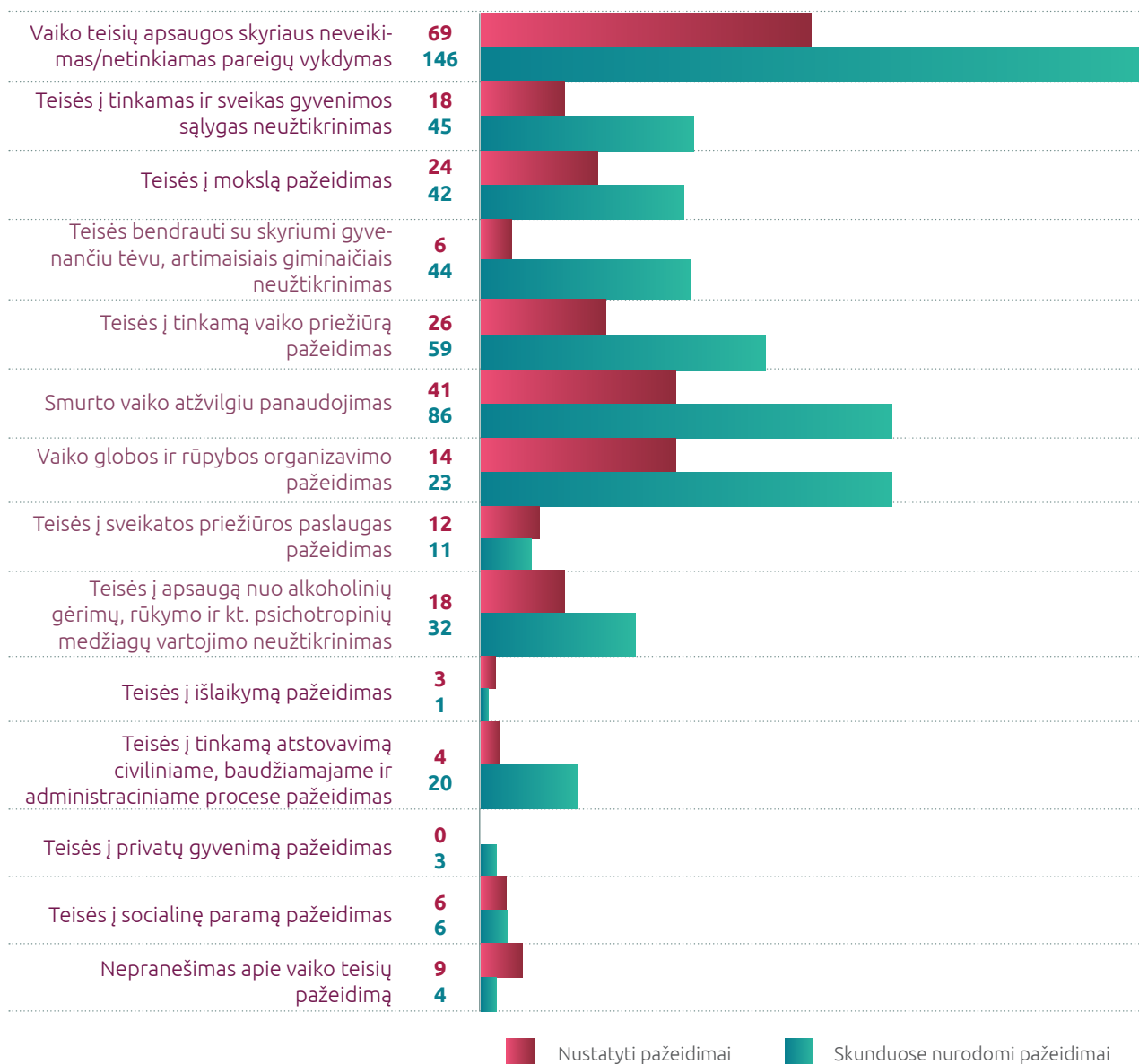
Analizuojant 2016 metais atliktuose tyrimuose nustatytų pažeidimų pobūdį pastebėta, kad dažniausiai vaiko teisės buvo pažeidžiamos dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių neveikimo arba netinkamo pareigų atlikimo (69 atvejai). Daugiausia nustatyta pažeidimų netinkamai organizuojant vaiko globą (rūpybą), netinkamai prižiūrint vaiko globą (rūpybą), nepakankamai bendradarbiaujant su kitomis institucijomis (seniūnijomis, socialiniais darbuotojais, teisėsaugos institucijomis, ugdymo įstaigomis ir pan.), nepakankamai/netinkamai ištiriant vaiko (šeimos) situaciją, neišklausant ir (ar) netinkamai išklausanč vaiko nuomonę ir kt. (plačiau apie nustatytus savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriaus pažeidimus žr. Ataskaitos skyriuje „Tyrimų metu nustatyti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumai“).

2016 metais atliktuose vaiko teisių apsaugos kontrolierės tyrimuose, lyginant su 2015 metų duomenimis, išaugo nustatytų vaikų nepriežiūros atvejų skaičius (26) (2015 metais – 15), vaiko apsaugos nuo alkoholinių gėrimų, rūkymo ir kt. psichotropinių medžiagų vartojimo pažeidimų skaičius (18) (2015 metais – 7), teisės į sveikatos priežiūros paslaugas pažeidimų skaičius (12) (2015 metais – 4), vaiko teisės į mokslą pažeidimų skaičius (24) (2015 metais – 14), vaiko globos (rūpybos) organizavimo skaičius (14) (2015 metais – 11) ir nepranešimo apie vaiko teisių pažeidimus skaičius (9) (2015 metais – 7).

Ženkliai sumažėjo vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų, artimaisiais giminiškais pažeidimų skaičius (2016 – 6, 2015 metais – 31) ir vaiko interesų netinkamo atstovavimo civiliniame, baudžiamajame ir administraciniame procese pažeidimų atvejų skaičius (2016 – 4, 2015 metais – 11).

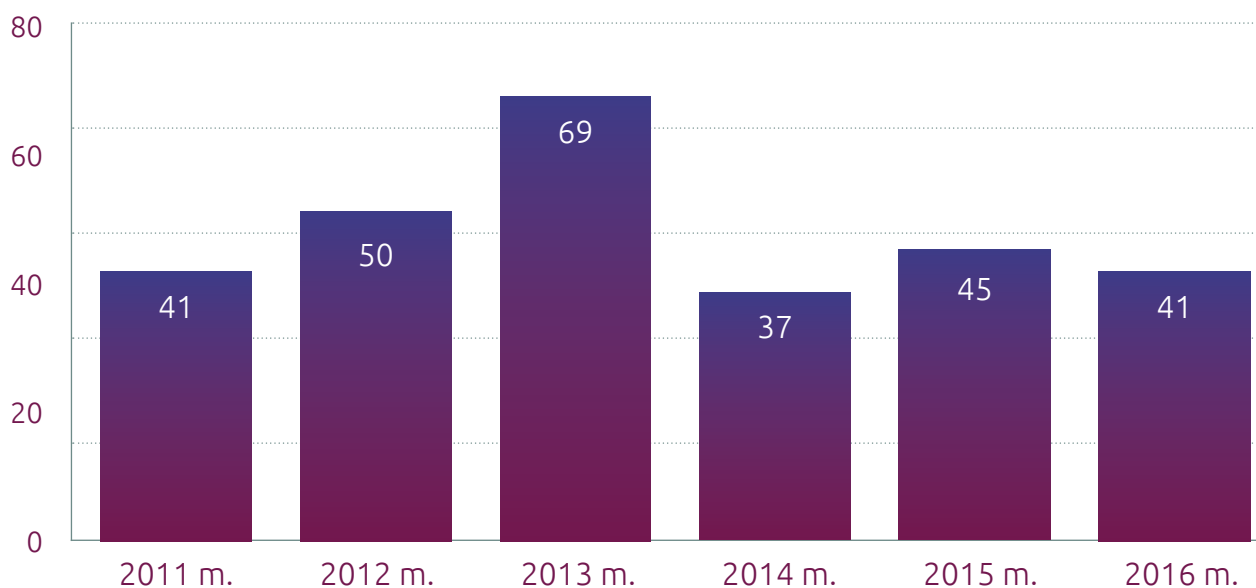
Stabilus išlieka vaiko teisės į išlaikymą (išlaikymo vaikui neteikimo) (3), teisės į socialinę paramą pažeidimų (6), vaiko diskriminavimo atvejų (1) skaičius, taip pat skunduose nurodytų ir atliktų tyrimų metu nustatytų teisės į tinkamas ir sveikas gyvenimo sąlygas neužtikrinimo atvejų skaičius (2016 – 18, 2015 metais – 22).

Dažniausiai nustatytų vaiko teisių pažeidimų pasiskirstymas 2016 metais atliktuose tyrimuose

Pastebėtina, kad nustatytų smurto prieš vaikus atvejų skaičius kelerius metus išlieka stabilus – 2016 metais – 41, 2015 metais – 45, 2014 metais – 37, 2013 metais – 69¹

2011 – 2016 metais nustatytų smurto prieš vaikus atvejų skaičiaus palyginimas (duomenys pagal kreipimąsi į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą)

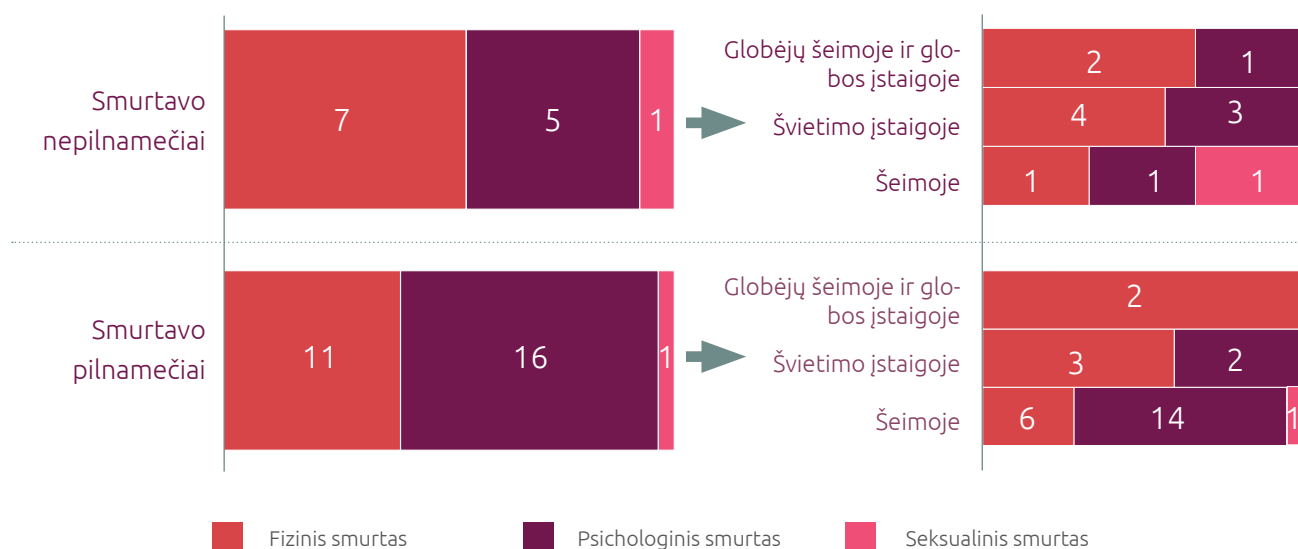
2016 metais atliktuose tyrimuose 24 smurto atvejai nustatyti šeimose (iš jų: 7 fizinio smurto, 15 – psichologinio smurto, 2 – seksualinio smurto atvejai). Šeimose vaikų atžvilgiu smurtavo pilnamečiai asmenys (21) (iš jų: 6 atvejais naudojo fizinį smurtą, 14 – psichologinį ir 1 seksualinį) ir nepilnamečiai asmenys (3) (iš jų: 1 atveju naudojo fizinį smurtą, 1 – psichologinį ir 1 – seksualinį).

Švietimo įstaigose nustatyta 12 smurto atvejų (iš jų: 7 fizinio smurto ir 5 psichologinio smurto atvejai). Švietimo įstaigose vaikų atžvilgiu smurtavo pilnamečiai asmenys (5) (iš jų: 3 atvejais naudojo fizinį smurtą, 2 – psichologinį), nepilnamečiai asmenys (7) (iš jų: 4 atvejais naudojo fizinį smurtą, 3 – psichologinį).

Globėjų (rūpintojų) šeimose ir globos įstaigose nustatyti 5 smurto atvejai (iš jų: 4 fizinio smurto ir 1 psichologinio smurto atvejis). Globėjų (rūpintojų) šeimose ir globos įstaigose vaikų atžvilgiu smurtavo pilnamečiai asmenys (2) (naudojo fizinį smurtą) ir nepilnamečiai (3) (iš jų: 2 atvejais naudojo fizinį smurtą, 1 – atveju psichologinį).

¹ Smurto (fizinio, psichologinio ir seksualinio) statistiniai duomenys nesutampa su Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skelbiamais duomenimis, nes tai yra tik kreipimūsi į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą duomenys.

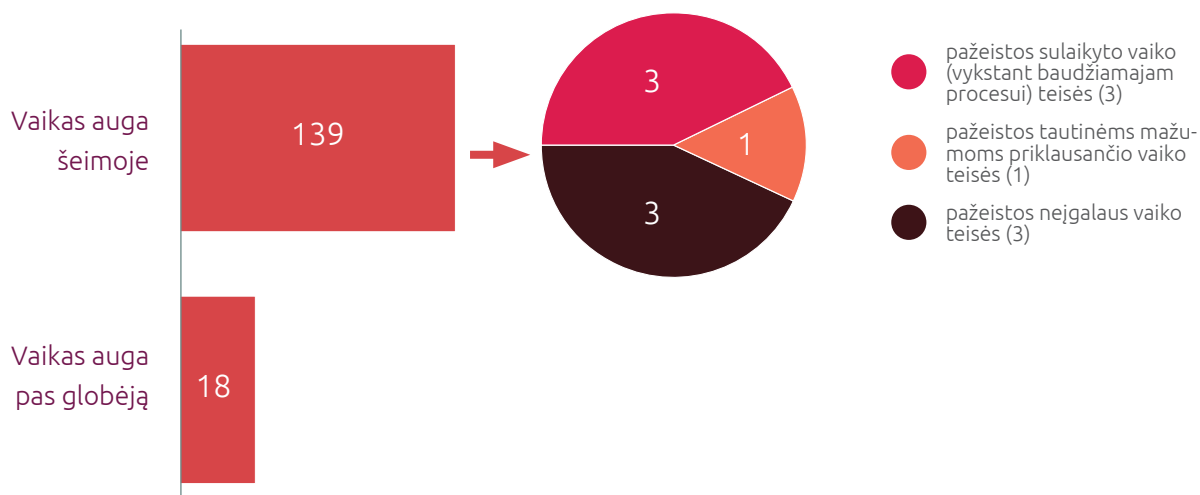
2016 m. nustatytų smurto prieš vaiką atvejų analizė

2.6. Vaiko teisių pažeidimų atvejai

Pagal atliktų tyrimų duomenų analizę galima teigti, kad 2016, kaip ir 2015 metais, dažniausiai buvo pažeidžiamos šeimoje augančio vaiko teisės – iš viso 139 atvejai (2015 metais – 111). Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, 2016 metais išaugo vaikų teisių pažeidimų skaičius jiems augant pas globėją (rūpintoją) (18) (2015 metais – 14). Nustatyti 3 neįgalaus vaiko teisių pažeidimo atvejai (2015 metais – 4) ir 3 procesinių vaiko teisių teisiniuose procesuose pažeidimų atvejai (vaiką uždariant į areštinę) (2015 metais – tokio pobūdžio pažeidimų nenustatyta), 1 tautinėms mažumoms priklausančio vaiko teisių pažeidimo atvejis (2015 metais – 0).

Vaikas, kurio teisės pažeistos

2.7. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, gavusi skundą įvertina, ar skunde nurodytų aplinkybių tyrimas priklauso vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijai. Jeigu skunde nurodytų aplinkybių tyrimas nepriklauso vaiko teisių apsaugos kontrolierės kompetencijai, skundas perduodamas nagrinėti pagal kompetenciją ir pareiškėjui pranešama, kuriai institucijai ar įstaigai skundas yra perduotas arba, kai dėl objektyvių priežasčių neįmanoma persiųsti skundo, nurodoma į kokią instituciją ar įstaigą pareiškėjas galėtų kreiptis tuo klausimu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 21 straipsnyje yra įtvirtinti dviejų rūšių atsisakymo nagrinėti skundą pagrindai:

a) absoliutūs atsisakymo nagrinėti skundą pagrindai (skundas tuo pačiu klausimu buvo išnagrinėtas arba yra nagrinėjamas teisme; dėl skundo dalyko yra priimtas procesinis sprendimas pradėti ikiteisminį tyrimą; skunde nurodytų aplinkybių tyrimas nepriklauso vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijai; skundas pakartotinai pateiktas nenurodant naujų aplinkybių;

b) sąlyginiai atsisakymo nagrinėti skundą pagrindai (skundas paduotas praėjus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 19 straipsnyje nustatytam vienerių metų terminui nuo skundžiamų veiksmų ar neveikimo padarymo, ar skundžiamo sprendimo priėmimo; skundas neatitinka skundo formos reikalavimų, išskyrus atvejus, kai neįmanoma pradėti skundo tyrimo dėl duomenų trūkumo, o pareiškėjas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus prašymu jų nepateikia, ar kai skundo tekstas yra neįskaitomas (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 18 straipsnis). Pašalinus nustatytus skundo trūkumus, jis gali būti tiriamas.

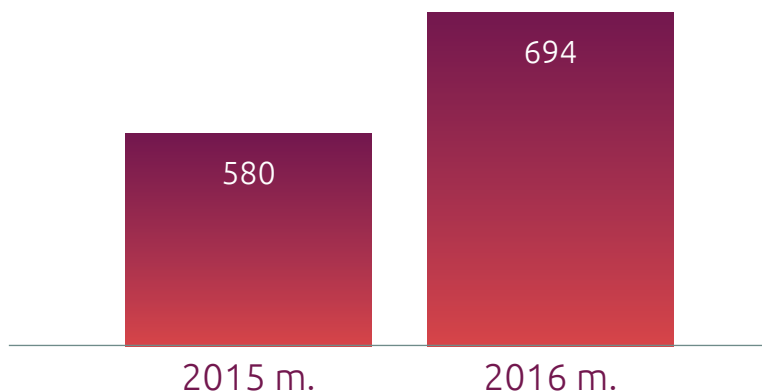
Jeigu skundą atsisakoma nagrinėti remiantis absoliučiu atsisakymo nagrinėti pagrindu, tai reiškia, kad tokio skundo vaiko teisių apsaugos kontrolierė neturi įgaliojimų tirti ir jis negali būti nagrinėjamas iš esmės.

Priėmus sprendimą nagrinėti skundą, apie tai informuojamas pareiškėjas, renkama informacija – kreipiamasi į atitinkamas institucijas dėl informacijos ir dokumentų, patvirtinančių ar paneigiančių skunde nurodytas aplinkybes pateikimo, reikalaujama skundžiamų asmenų raštu ar žodžiu pateikti paaiškinimus dėl skunde nurodytų aplinkybių, apklausiami asmenys, tiesiogiai bendraujama su vaikais ir pan. Aptikus galimos nusikalstamos veikos požymių, vaiko teisių apsaugos kontrolierė raštu kreipiasi į teisėsaugos institucijas, kad jos, savo kompetencijos ribose, ištirtų skunde nurodytus galimus nusikalstamos veikos požymius (pvz., dėl galimo smurto panaudojimo nepilnamečio atžvilgiu ir pan.).

Išnagrinėjusi skundą ar atlikusi tyrimą savo iniciatyva, vaiko teisių apsaugos kontrolierė, vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymu, priima sprendimą, kuriame nurodomos tyrimo metu nustatytos aplinkybės, surinkti įrodymai ir asmenų veiklos teisinis įvertinimas. Sprendimas įforminamas pažyma, kuri pateikiama pareiškėjui, taip pat įstaigos ar organizacijos, dėl kurios

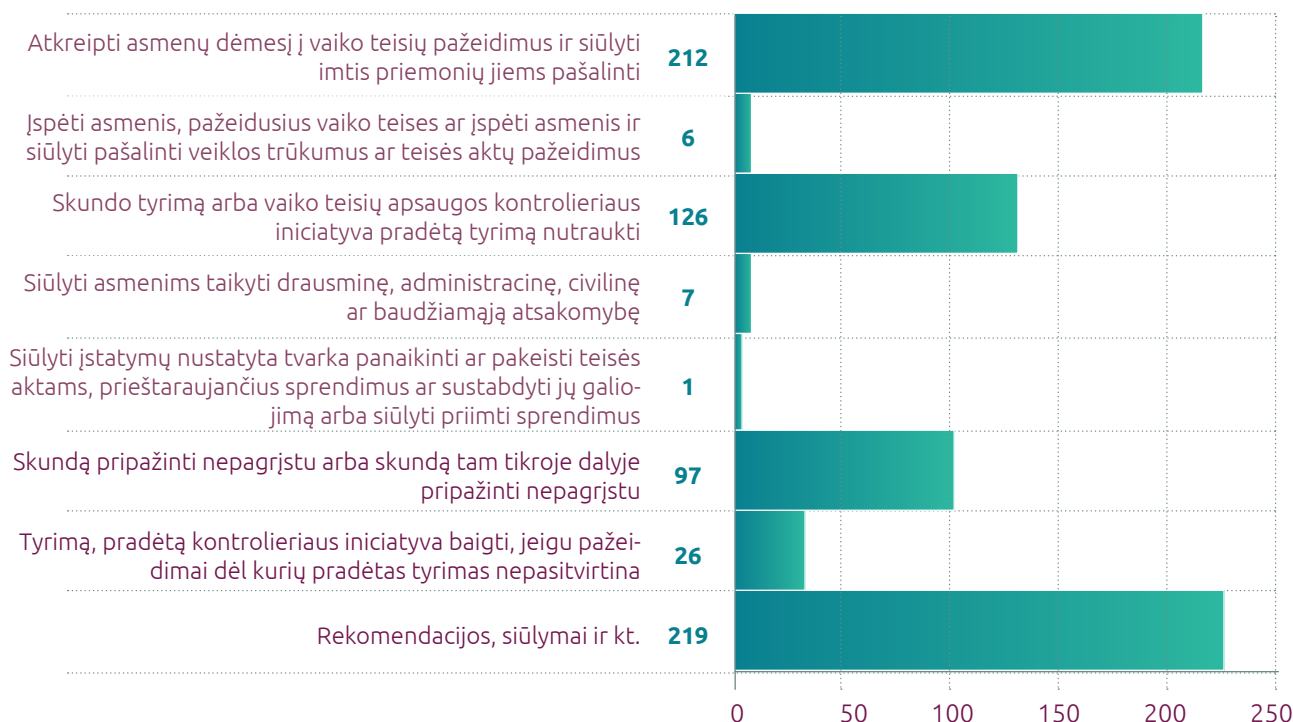
buvo atliekamas tyrimas, vadovui, asmeniui, kurio veiksmai buvo tiriami bei kitiems sprendime nurodytiems asmenims. Tais atvejais, kai skundo dalyką sudaro aplinkybės, susijusios su asmens (šeimos) privačiu gyvenimu, asmeniui, pranešusiam apie pažeidimą, pažyma, siekiant apsaugoti asmens duomenis ir duomenis apie asmens gyvenimą, nesiunčiama.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniu laikotarpiu iš viso priėmė 694 sprendimus (2015 metais – 580 sprendimų).

Ataskaitiniais metais daugiausia buvo priimta sprendimų, kuriais atkreipiamas asmenų dėmesys į aplaidumą darbe, teisės aktų nesilaikymą, tarnybinės etikos pažeidimą, piktnaudžiavimą, biurokratizmą arba kitus vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimus bei siūlyta imtis priemonių, kad būtų pašalinti teisės aktų pažeidimai, jų priežastys ir sąlygos (212). Taip pat buvo rekomenduota, siūlyta atsakingiems asmenims ar institucijoms atlikti tam tikrus konkrečius veiksmus, kurie leistų užtikrinti tinkamą vaiko teisių įgyvendinimą (219). Siūlyta taikyti drausminę (tarnybinę) administracinę, civilinę ar baudžiamąją atsakomybę asmenims, pažeidusiems vaiko teises ir jo teisėtus interesus (7). Įspėti asmenis, pažeidusius vaiko teises ar jo teisėtus interesus, ar įspėti asmenis ir siūlyti pašalinti veiklos trūkumus ar teisės aktų pažeidimus (6), siūlyti įstatymų nustatyta tvarka panaikinti ar pakeisti teisės aktams, reglamentuojantiems vaiko teises ir jo teisėtus interesus, prieštaraujančius sprendimus ar sustabdyti prieštaraujančių sprendimų galiojimą arba siūlyti priimti sprendimus, kurie nepriimti dėl piktnaudžiavimo ar biurokratizmo (1) ir kt. sprendimai.

2016 metais vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimti sprendimai

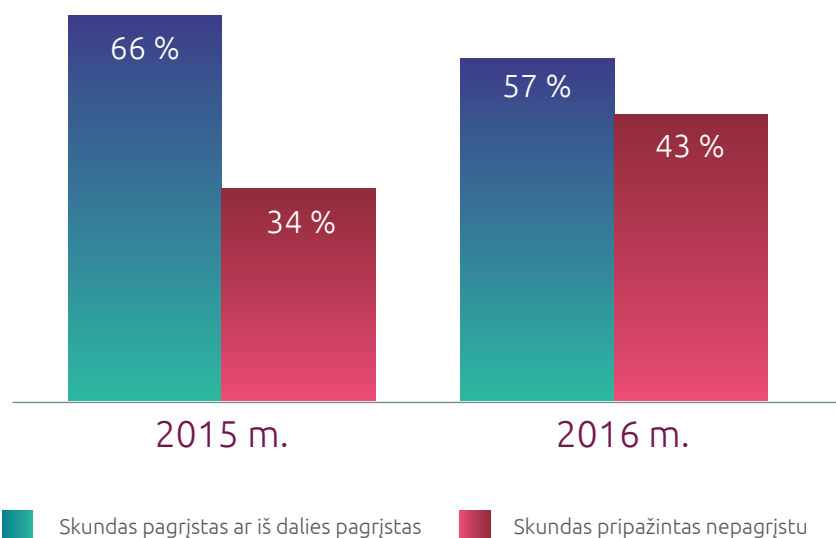

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 126 kartus tyrimą tam tikroje dalyje nutraukė, nes: tyrimo metu buvo nutraukta vaiko teisės ar jo teisėtus interesus pažeidžianti veika (10); tarpininkaujant vaiko teisių apsaugos kontrolierei problemos buvo išspręstos gera valia (5); išnyko aplinkybės, dėl kurių buvo atliekamas tyrimas (10); trūko objektyvių duomenų apie padarytą pažeidimą (22); pareiškėjas atsiėmė skundą arba buvo gautas jo prašymas netirti skundo (5) ir atsisakyta nagrinėti dėl aplinkybių, kurios nurodytos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 21 straipsnio 1 d. (pvz., skundas tuo pačiu klausimu nagrinėjamas teisme arba buvo išnagrinėtas teisme ir pan. (74).

2.8. Skundų ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva pradėtų tyrimų pagrindimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2016 metais buvo baigti 299 tyrimai (ištirti 232 asmenų skundai ir atlikti 67 tyrimai, pradėti vaiko teisių apsaugos kontrolierės iniciatyva (iš jų: 28 – pagal informaciją, gautą raštu, 20 – pagal gautą informaciją telefonu, 10 – pagal informaciją, gautą elektroniniu paštu, 3 – pagal pranešimus žiniasklaidoje, 6 – pagal informaciją, gautą kitais būdais (pvz., pagal paklausimus interneto svetainėje; pagal informaciją, pateiktą žodžiu, apsilankius įstaigoje ir pan.)).

Iš baigtų tyrimų 57 procentai buvo pripažinti pagrįstais arba iš dalies pagrįstais (kai pasitvirtino ne visos pareiškėjo nurodytos aplinkybės) ir 43 procentai pripažinti nepagrįstais (skunde nurodyti pažeidimai ar aplinkybės, dėl kurių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva pradėtas tyrimas, nepasitvirtino).

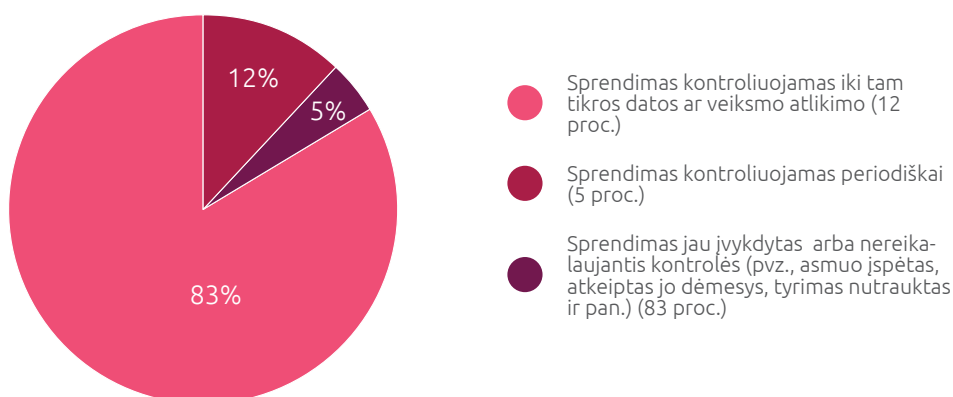

2.9. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimtų sprendimų vykdymo kontrolė

Efektyviam vaiko teisių užtikrinimui ir gynimui yra svarbus ne tik greitas ir išsamus vaiko teisių pažeidimų ištyrimas, vaiko teises pažeidusių asmenų nustatymas, bet ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimtų sprendimų (rekomendacijų), atlikus tyrimą, vykdymas bei grįžtamosios informacijos apie sprendimų vykdymą rinkimas (sprendimų vykdymo kontrolė). Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, siekdama įvertinti pokyčius, atsižvelgdama į pažeidimo pobūdį ir priimto sprendimo rūšį, renka informaciją apie vykdytinų sprendimų nagrinėjimą ir įgyvendinimą. Sprendimų vykdymo kontrolė gali būti periodiška, kai ji susijusi su testinio pobūdžio veiksmų atlikimu (prašoma teikti informaciją apie pokyčius tam tikru periodiškumu), iki tam tikros datos ar veiksmo atlikimo (kai prašoma iki tam tikros datos atlikti nurodytus veiksmus ir apie juos informuoti).

Iš 694 ataskaitiniais metais priimtų sprendimų – 17 procentų sprendimų kontrolė tęsiama (iš jų: 12 procentų kontroliuojami, nurodant tikslią įvykdymo datą ar tam tikro veiksmo atlikimą ir 5 procentai periodiškai kontroliuojami sprendimai) ir bus nutraukta pašalinus vaiko teisių pažeidimus.

2016 metais priimtų sprendimų kontrolė

III. PAGRINDINĖS ATASKAITINIŲ METŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLOS KRYPTYS

3.1. Vaikas ir šeima, valstybės ir tėvų atsakomybės pasidalinimas

Vaiko teisių konvencijos preambulėje teigiama, jog vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą. Vaikų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas visų pirma yra tėvų pareiga, tačiau, valstybė, suprasdama šeimos svarbą vaikui ir siekdama, kad visose šeimose augantiems vaikams būtų užtikrinta tinkama jų teisių apsauga, prisiima tarptautiniuose žmogaus teisių gynimo dokumentuose įtvirtintus įpareigojimus ir turi prisidėti prie šeimos gerovės kūrimo (teikiant tėvams paslaugas bei paramą, reikalingą tinkamam vaikų auklėjimui bei priežiūrai). Tokiu būdu siekiama stiprinti šeimas ir, sukuriant tinkamas teises, socialines ir ekonomines sąlygas, užtikrinti jų visavertį funkcionavimą, sudaryti kuo palankesnes sąlygas augti vaikams.

3.1.1. Diskusijos dėl šeimos sąvokos apibrėžimo

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė išvadas dėl Lietuvos Respublikos Seimo narių parengto Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymo projekto.

Projekto rengėjų nuomone, Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalyje „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“ yra įtvirtinta šeimos instituto paskirtis ir reikšmė, tačiau Konstitucijos tekste nėra atskleistas šeimos sąvokos turinys. Tuo tarpu galiojančiuose įstatymuose, reguliuojančiuose tam tikras su šeima susijusių santykių sritis, tiesiogiai ar netiesiogiai įtvirtintos šeimos sąvokos yra skirtingos. Saugodama šeimą, valstybė pirmiausiai turi saugoti prigimtine šeimos struktūrą, o prigimtine

šėimos struktūra remiasi santuoka ir giminystės arba kraujo ryšiais. Šėimos santykiai kyla iš tėvus, vaikus bei artimuosius giminaičius siejančių kraujo bei giminystės ryšio. Šėimos ryšys taip pat gali būti sukuriamas asmenų, nesusijusių giminystės ar kraujo ryšiais, sudarant santuoką. Vyro ir moters santuoka sukuria šėima, atitinka pamatinį prigimtinių kiekvieno vaiko poreikį turėti vienas kitam ir savo šėimai įsipareigojusius tėvą ir motiną. Todėl, kaip ir šėima, santuoka yra prigimtinis visuomenės institutas. Valstybė, saugodama prigimtinių šėimos struktūrą, tuo pačiu apsaugo vaiko teises augti jo prigimtinius poreikius atitinkančioje šėimos bendruomenėje.

Projekto iniciatoriai, remdamiesi tuo, kad pagal Konstitucinio Teismo jurisprudenciją konstitucinė šėimos samprata yra kildinama ne tik iš santuokos instituto, įtvirtinto Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalies nuostatose, t.y. santuoka yra pripažįstama kaip viena iš egzistuojančių šėimos formų, tačiau ne vienintelė, siūlė Konstitucijoje aiškiai įtvirtinti, kad šėimos institutas yra kildinamas iš santuokos, kuri suprantama kaip laisvas vyro ir moters susitarimas, t.y. šėima sukuria laisvu vyro ir moters sutarimu sudarius santuoką.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, susiaurinus šėimos sąvokos apibrėžtį ir šėimą sutapatinus (kildinus) tik su santuokos institutu bei motinystės ir tėvystės ryšiais, nepagrįstai bus paneigti šėimos santykiai, pagrįsti pastoviais emocinio prieraišumo, atsakomybės, pagarbos, bendro vaikų auklėjimo ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu priimti tam tikras teises ir pareigas, kurie yra konstitucinių motinystės, tėvystės ir vaikystės institutų pagrindas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, palaikydama nuostatą, kad šėima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, pabrėždama poreikį stiprinti šėimos instituto vaidmenį visuomenėje, įvertindama šėimos svarbą vaiko raidai ir jo teisių bei geriausių interesų užtikrinimui, Seimo Teisės ir teisėtvarkos bei Socialinių reikalų ir darbo komitetams teiktose pastabose atkreipė dėmesį į tai, kad:

- pritarus Lietuvos Respu-

blikos Konstitucijos 38 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIIP-1217 (toliau – Projektas), kuriuo siūloma iš esmės susiaurinti šėimos sąvokos apibrėžtį ir šėimą sutapatinti (kildinti) tik su santuokos institutu bei motinystės ir tėvystės ryšiais, nepagrįstai bus paneigti šėimos santykiai, pagrįsti pastoviais emocinio prieraišumo, atsakomybės, pagarbos, bendro vaikų auklėjimo ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu priimti tam tikras teises ir pareigas, kurie yra konstitucinių motinystės, tėvystės ir vaikystės institutų pagrindas, o tai neatitiks teisėtų lūkesčių užtikrinimo, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo teisėkūroje principo. Siūlomu teisiniu reguliavimu paneigus nemažą dalį dabar egzistuojančių ir šėimos santykiais pripažįstamų santykių, turės būti iš esmės keičiami daugelis teisės aktų, susijusių su vaiko teisių įtvirtinimu ir jų užtikrinimo mechanizmo įgyvendinimu, taip siekiant panaikinti prieštaravimus tarp dabar galiojančio teisinio reglamentavimo ir siūlomo teisinio reguliavimo;

- pritarus Projekto rengėjų siūlomai formuluotei, kad „šeima sukurama sudarius santuoką [...], šeima taip pat kyla iš motinystės ir tėvystės“ ateityje gali kilti šių nuostatų taikymo ir aiškinimo problemų, nes nėra aišku ar šios dvi sąlygos (santuoka bei motinystė ir tėvystė) turi egzistuoti kartu. Pabrėžtina, kad pagal Projekto rengėjų siūlymą kartu turi egzistuoti sąlyga dėl motinystės ir tėvystės, todėl siūlomu teisiniu reguliavimu ateityje daugeliu aspektų gali būti pažeistos vaikų, augančių su nesusituokusiais tėvais, augančių su vienu iš tėvų (nepriklausomai nuo to, ar šis sudaręs santuoką ar veda bendrą ūkį su kitu asmeniu), įvaikintų ir globojamų (rūpinamų) šeimose vaikų teisės, nes siūlomu reguliavimu būtų sudarytos prielaidos santuokos neįregistravusių bendrai gyvenančių vyro ir moters vaikų (įvaikių), vieno iš tėvų, auginančio vaiką (įvaikį), šeimoje globojamų (rūpinamų) vaikų ir kt. diskriminacijai, nes jie nebus laikomi šeima ir jiems nebus taikomos bei užtikrinamos šeimoms ir jų apsaugai skiriamos garantijos visose gyvenimo srityse (socialinė parama, teisė į šeimos gyvenimo gerbimą, teisė atsisakyti duoti parodymus įtėvius, globėjus (rūpintoju), globotinius (rūpintinius), brolis ir seseris ir kt., teisė į valstybės globą ir paramą šeimoms, auginančioms ir auklėjančioms vaikus namuose, kt.). Teigtina, kad siūlomas teisinis reguliavimas itin neigiamas pasekmes gali sukelti globojamiems (rūpinamiems) šeimose vaikams (aukščiausiojo lygmens teisės akte įtvirtinant, jog jų ir jų globėjų (rūpintojų) nesieja jokie šeimos santykiai, paremti emocinio prieraišumo, atsakomybės, vaikų auklėjimo ir rūpinimosi jais ir kitais ryšiais), taip pat be tėvų globos likusių vaikų teisių ir geriausių interesų užtikrinimui, nes bus sumažinta asmenų motyvacija tapti globėjais (rūpintojais) dėl aukščiau nurodytų priežasčių;

- EŽTT jurisprudencijoje yra išplėtotą šeimos gyvenimo sampratą ir ji apima ne tik tėvų, gyvenančių santuokoje, bet ir ją nutraukusių ar tėvų, kurių santuoka pripažinta negaliojančia, taip pat tėvų, nesudariusių santuokos, santykius su vaikais, bet ir kitų artimųjų giminaičių, pavyzdžiui senelių santykius su vaikaičiais, brolių ir seserų santykius ir „šeimos gyvenimą“ nes tokie giminaičiai gali užimti svarbią vietą vaiko gyvenime. Siūloma formuluotė kildinti šeimos santykius tik iš santuokos bei motinystės ir tėvystės ryšio, suponuoja, kad toje pačioje šeimoje augantys broliai ir seserys tarpusavyje nebebus laikomi šeima (tik artimais giminaičiais), todėl kyla pagrįstų abejonių dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo užtikrinimo (brolių seserų neišskyrimo principas, teisė nuolat bendrauti ir kt. su šeimos ryšių ir identiteto išsaugojimu susijusios teisės, kurios ypatingai svarbios globojamiems (rūpinamiems) vaikams);

- susiaurinus šeimos sąvoką, didelė dalis pilnamečių asmenų ir vaikų, kurie šiuo metu yra lai-

Susiaurinus šeimos sąvoką, didelė dalis pilnamečių asmenų ir vaikų, kurie šiuo metu yra laikomi šeima, ne tik neteks dalies garantuojamų teisių, bet bus apribota galimybė gauti valstybės teikiamas paslaugas teisės aktuose numatytais atvejais.

komi šeima, ne tik neteks dalies garantuojamų teisių, bet bus apribota galimybė gauti valstybės teikiamas paslaugas teisės aktuose numatytais atvejais. Susiaurinus šeimos sąvoką bus susiaurinta ir socialinės rizikos šeimos sąvoka,

o tai apribos socialinio darbo ir socialinių paslaugų teikimo šeimoms ir jose gyvenantiems vaikams teikimo, siekiant išvengti vaiko paėmimo iš šeimos, galimybes.

3.1.2. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimo problemų sprendimas

Ataskaitiniais metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo Seimo Žmogaus teisių komiteto sudarytos darbo grupės, siekiančios nustatyti ir pašalinti Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įgyvendinimo problemas, veikloje.

Darbo grupei rengiant minėto įstatymo pataisas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė atkreipti dėmesį į tai, kad:

- įstatymo projekto 6 straipsnio 1 dalyje įvedus sąvoką „emocinė pagalba“ būtų tikslinga jos apibrėžimą įtvirtinti Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 2 straipsnyje „Pagrindinės šios įstatymo sąvokos“;

- įvertinant šiuo metu susiklosčiusią ir besivystančią specializuotos pagalbos centrų veiklos praktiką ir teikiamų paslaugų rūšis bei apimtis, siekiant teikiamų paslaugų spektro bei prieinamumo plėtros, keltinos abejonės, ar įstatyme siūlomos įtvirtinti tik emocinės pagalbos (kuri nėra tolygi ir negali būti prilyginta psichologinei pagalbai) prieinamumo garantijos bus pakankamai efektyvi pagalbos priemonė nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusioms ar potencialioms smurto artimoje aplinkoje aukoms ir, ar siūlomas teisinis reglamentavimas nesąlygos kokybiškos, specializuotos ir kompleksinės pagalbos apimčių bei plėtros sumažėjimo;

- kelia abejonų siūlymas atsisakyti nuostatos, numatančios specializuotos pagalbos prieinamumą visą parą. Manytina, kad atsižvelgiant į praktines pagalbos teikimo problemas (finansavimo, specialistų, NVO iniciatyvų kai kuriose rajonuose trūkumas ir pan.), šiame specialiajame įstatyme turėtų būti įtvirtinta siekiamybė teikti aukoms kokybiškas pagalbos paslaugas visą parą;

- neneigiant paslaugų specifiškumo specialiuosius poreikius turintiems neįgaliesiems asmenims, turėtų būti keičiama įstatymo projekto 6 straipsnio 2 dalies formuluotė, kadangi atsižvelgiant į kituose įstatymo projekto straipsniuose numatytus pakeitimus ir viso įstatymo teksto lingvistinį aiškinimą, priėmus šį siūlymą specializuota kompleksinė pagalba ir ilgalaikės pagalbos paslaugos bus teikiamos tik neįgaliesiems arba bus atsižvelgta ne į visų paslaugų gavėjų individualius, o tik į specialiuosius neįgaliųjų poreikius.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, jog pagalbos vaikui, nukentėjusiam nuo smurto artimoje aplinkoje fragmentiškos pagalbos priemonės, numatytos ne šio įstatymo įgyvendinimui skirtose programose, o Vaiko gerovės programoje ir priemonių plane, užkerta kelia teikti kompleksinę pagalbą nuo smurto nukentėjusiai motinai ir jos vaikui (vaikams) kartu ir vienoje vietoje.

Seimo priimtuose (įsigalioja nuo 2017 m. sausio 1 d.) įstatymo pakeitimuose numatytos prie-

Pagalbos vaikui, nukentėjusiam nuo smurto artimoje aplinkoje fragmentiškos pagalbos priemonės, numatytos ne šio įstatymo įgyvendinimui skirtose programose, o Vaiko gerovės programoje ir priemonių plane, užkerta kelia teikti kompleksinę pagalbą nuo smurto nukentėjusiai motinai ir jos vaikui (vaikams) kartu ir vienoje vietoje.

monės, kurios, kaip tikimasi, užtikrins efektyvesnę prevencinę veiklą šioje srityje, didins savivaldos institucijų atsakomybę, nes prevencijos priemonių įgyvendinimo savivaldybėse koordinavimas pavestas savivaldybės administracijos direktoriui arba jo pavaduotojui.

Ne mažiau reikšmingi yra įstatymo pakeitimai, susiję su smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimu, kai nepakanka duomenų nedelsiant pradėti ikiteisminį tyrimą. Tokiais atvejais policijos pareigūnas, ne vėliau kaip per 24 valandas nuo pranešimo gavimo atlieka smurto artimoje aplinkoje rizikos veiksnių vertinimą ir nustatęs riziką arba esant rašytiniam smurtą patyrusio asmens prašymui, nedelSDamas kreipiasi į apylinkės teismą dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo – įpareigojimo smurtautojui laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, jeigu jis gyvena su smurtą patyrusiu asmeniu, nesiartinti prie smurtą patyrusio asmens, nebendrauti, neieškoti ryšių su juo.

Siekiant užtikrinti vaiko, nukentėjusio nuo smurto, teisių apsaugą, įstatymas papildytas nuostata, įpareigojančia savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrių, gavus informaciją apie smurtą artimoje aplinkoje, nedelsiant susisiekti su vaiku ir vaiko atstovu pagal įstatymą ir, įvertinus poreikį, imtis priemonių, reikalingų geriausiems vaiko interesams užtikrinti.

Taip pat Seimas 2016 m. rugsėjo 21 d. priėmė nutarimą Nr. XII-2629 „Dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje užtikrinimo“, kuriuo Vyriausybei pasiūlyta Valstybinę smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programą papildyti nuostatomis dėl visų rūšių smurto artimoje aplinkoje prieš vaikus su visomis jo apraiškomis prevencijos ir specializuotos pagalbos vaikams sistemos sukūrimo ir tokios pagalbos teikimo bei paskirti už šios programos priemonių koordinavimą atsakingą asmenį Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijoje; numatyti lėšų psichologų, teikiančių specializuotą psichologinę pagalbą smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims, įskaitant vaikus, pakankamam skaičiui savivaldybėse užtikrinti ir šių specialistų kvalifikacijai tobulinti; paskirti atsakingą instituciją, kuri parengtų visų sričių, susijusių su smurto artimoje aplinkoje problematika, tyrimų, statistinių duomenų apie smurtą artimoje aplinkoje rinkimo ir šių duomenų analizės metodiką, nustatant kriterijus, kurie yra svarbūs kovos su smurtu artimoje aplinkoje efektyvumui įvertinti ir prevencijai užtikrinti; užtikrinti institucijų bendradarbiavimą vykdomosios valdžios lygmeniu (rengiant tarpinstitucines programas, veiksmų planus ir kita) smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiems asmenims teikimo srityje.

Kitoms vykdomosios valdžios institucijoms (ministerijoms) ir savivaldybėms pagal kompeten-

ciją pasiūlyta įgyvendinti prevencines, postvencines priemones, atlikti šiame nutarime nurodytus veiksmus (parengti instrukcijas, metodikas, rekomendacijas, užtikrinti švietimo, psichologinės, teisinės ar kitokios pagalbos ir (ar) paslaugų, susijusių su smurto artimoje aplinkoje prevencija ir postvencija, prieinamumą, kt.).

3.1.3. Smurto prieš vaikus draudimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė daugelį metų siūlė įstatymuose vienareikšmiškai uždrausti fizinės bausmės ir atkreipė dėmesį į pernelyg mažą dėmesį visuomenės švietimui ir pozityvių tėvystės įgūdžių ugdymo plėtrai, kuri padėtų keisti susiformavusias ydingas nuostatas vaiko auklėjimo ir smurto šeimoje klausimais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atkreipdama dėmesį į vaiko teisių pažeidimus, susijusius su netinkamų auklėjimo priemonių panaudojimu vaiko atžvilgiu tiek šeimose, tiek socialinės globos institucijose, daugelį metų siūlė įstatymuose vienareikšmiškai uždrausti fizinės bausmės ir atkreipė dėmesį į pernelyg mažą dėmesį vi-

suomenės švietimui ir pozityvių tėvystės įgūdžių ugdymo plėtrai, kuri padėtų keisti susiformavusias ydingas nuostatas vaiko auklėjimo ir smurto šeimoje klausimais.

Ankstesniais ataskaitiniais laikotarpiais buvusios iniciatyvos (įstatymo projektai Nr. XIIP-317, Nr. XIIP-2931) apibrėžti ir įtvirtinti smurto sąvokas prieš vaiką, įskaitant fizinės bausmės, nesulaukė tinkamo palaikymo ir atitinkami įstatymų pakeitimai nebuvo priimti, neatsižvelgiant į tai, kad Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas, vertindamas Lietuvos trečiąją ir ketvirtąją jungtinę periodinę Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitą, rekomendavo įstatymiškai uždrausti taikyti visų formų fizinės bausmės prieš vaikus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su Seimo narių parengtu Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo projektu (XIIP-113), pritarė projekto iniciatorių siekiui, pabrėždama neatidėliotiną būtinybę įstatyminiame lygmenyje įtvirtinti aiškų ir nedviprasmišką visų smurto formų prieš vaikus draudimą, taip pat įtvirtinti smurto sąvokų apibrėžimus ir pasiūlė tobulinti įstatymo projektą, papildant apibrėžimus fizinių bausmių sąvoka ir jų draudimu bei suderinant projekto nuostatas ir vartojamas sąvokas tarpusavyje („fizinis smurtas“, „fizinės bausmės“), taip pat su galiojančio Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo kituose straipsniuose vartojamomis sąvokomis bei kitais teisės aktais – Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymu, Baudžiamuoju kodeksu (kuriame vartojama sąvoka „fizinė ir psichinė prievarta“), Civiliniu ir Bausmių vykdymo kodeksais (kuriuose vartojamos sąvokos „psichinis smurtas“), Švietimo įstatymu (kuriame įtvirtinta vaiko nepriežiūros sąvoka).

3.1.4. Socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo problemų įtaka vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimui

Vaikas turi turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fizinei, protinei, dvasinei, dorovinei ir socialinei raidai. Vaikui turi būti sudarytos sąlygos, kad minėtos jo teisės būtų įgyvendinamos ir tais atvejais, kai tėvai tų pareigų negali atlikti dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių. Valstybė turi pareigą tėvams užtikrinti vaikui pakankamą pagalbą ir tinkamas gyvenimo sąlygas įgyvendinama per praktinę ir realią pagalbą toms šeimoms, kurios laikomos rizikingomis, t.y. suteikiant piniginę paramą, būstą, dienos paslaugas, pagalbą namuose, įrangą ir t.t.

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atliktų tyrimų metu buvo nustatytos šios pagrindinės problemos, susijusios su socialinių paslaugų šeimai organizavimu ir teikimu:

- savivaldybėse sukaupta nepakankama informacija apie paslaugų gavėjų grupes ir jų poreikius. Pažymėtina, jog tarptautiniai dokumentai rekomenduoja valstybėms rinkti informaciją, pvz. apie vaikus su negalia, kurios kaupimas ir analizė leistų kurti įrodymais pagrįstą politiką valstybės mastu, o taip pat būtų reikšminga priimant savivaldos lygmens sprendimus. Neišsami ir faktinės situacijos neatspindinti savivaldybių renkama informacija apie paslaugų gavėjų grupes ir jų poreikius neigiamai atsiliepia nustatant ir planuojant socialines paslaugas, o teikiamos paslaugos neatitinka realių vaiko ir šeimos poreikių, t.y. paslaugų poreikio vertinimas, skyrimas ir teikimas nėra individualizuojamas įvertinant konkrečią situaciją;
- socialinės paslaugos vaikui ir šeimai koncentruojamos didžiuosiuose miestuose, rajonų centruose, paslaugų prieinamumas vaikui ir šeimai kaimiškose vietovėse šalia jų gyvenamosios vietos vis dar labai ribotas, nevienodai išplėtotas socialinių paslaugų tinklas tiek valstybės tiek savivaldybių lygmeniu. Esant tokiai padėčiai, formaliai savivaldybės reikiamas socialines paslaugas teikia, ta-

čiau jų prieinamumas atskiriems gavėjams (asmenims (šeimoms), turintiems konkrečios paslaugos poreikį) yra ribotas; socialinės rizikos šeimai teikiamas minimalus socialinių paslaugų paketas (dažniausiai bendrosios socialinės paslaugos², teikiamos socialinio darbuotojo darbui su socialinės rizikos šeimomis seniūnijoje ar socialinių paslaugų įstaigoje (soci-

Neretais atvejais, vaiko teisių apsaugos kontrolieriui atlikus tyrimą savo iniciatyva ir pateikus savivaldybei išvadas dėl pagalbos konkrečiai šeimai vertinimo, identifikavus trūkumus bei problemas, savivaldybėje darbas su šeima iš esmės keičiamas, atrandami vidiniai resursai paslaugas šeimai teikti intensyvesnes ir įvairesnes, vertinti teikiamų socialinių paslaugų efektyvumą, atkreipiamas dėmesys į būtinumą pervertinti šeimos paslaugų poreikį.

² Bendrosios socialinės paslaugos teikiamos asmeniui (šeimai), kurio gebėjimai savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime gali būti ugdomi ar kompensuojami atskiromis, be nuolatinės specialistų pagalbos teikiamomis paslaugomis. Bendrosioms socialinėms paslaugoms priskiriamos informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo, sociokultūrinės paslaugos, transporto organizavimo, maitinimo organizavimo, aprūpinimo būtiniausiais drabužiais ir avalyne bei kitos paslaugos. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 7 straipsnis.

alinių paslaugų centre)). Socialinės paslaugos socialinės rizikos šeimai teikiamos formaliai, apsiribojant bendrosiomis socialinėmis paslaugomis, kurias teikia su šeima dirbantis socialinis darbuotojas, neieškant socialinių partnerių, nevertinant teikiamų socialinių paslaugų kokybės, apsiribojant „šeimos palaikymu“, nesiekiant tikslų šalinti priežasčių, dėl kurių šeima įtraukta į socialinės rizikos šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus, apskaitą bei įgalinti šeimą tinkamai funkcionuoti savarankiškai be nuolatinės socialinių darbuotojų priežiūros ir pagalbos. Neretais atvejais, pagal Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautą informaciją, vaiko teisių apsaugos kontrolieriui atlikus tyrimą savo iniciatyva ir pateikus savivaldybei išvadas dėl pagalbos konkrečiai šeimai vertinimo, identifikavus trūkumus bei problemas, savivaldybėje darbas su šeima iš esmės keičiamas, atrandami vidiniai resursai paslaugas šeimai teikti intensyvesnes ir įvairesnes, vertinti teikiamų socialinių paslaugų efektyvumą, atkreipiamas dėmesys į būtinumą pervertinti šeimos paslaugų poreikį.

- plačiausias spektras socialinių paslaugų šeimai, auginančiai nepilnamečius vaikus, vis dar dažniausiai teikiamas tuomet kai šeima yra įrašyta į Socialinės rizikos šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus, apskaitą³, t.y. tam, kad šeimai būtų nustatytas socialinių paslaugų poreikis ir socialinės paslaugos būtų pradėtos teikti, šeimos situacija turi pasiekti lygį, kuomet šeimai jau reikalinga rimta intervencija.

3.1.5. Vaikų išlaikymo fondo teisinio reglamentavimo problemos

Nuo 2014 metų vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė tobulinti Vaikų išlaikymo fondo įstatymą, atkreipdama dėmesį į netinkamai taikomas įstatymo nuostatas bei formuojamą ydingą šio įstatymo įgyvendinimo praktiką.

Kaip buvo minėta ankstesnėse vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitose, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nuolat stebi Vaikų išlaikymo fondo veiklą, daugelį metų teikia pasiūlymus dėl pastebėtų problemų sprendimo. Po 2014 metais atlikto tyrimo

dėl Vaikų išlaikymo fondo administracijos veiksmų ir sprendimų, susijusių su išmokų nutraukimu ir reikalavimais grąžinti permokas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į netinkamai taikomas įstatymų nuostatas bei su tuo formuojamą ydingą Vaikų išlaikymo fondo įstatymo įgyvendinimo praktiką bei pasiūlė minėtą įstatymą tobulinti.

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė Seimo Socialinių reikalų ir darbo

2 Bendrosios socialinės paslaugos teikiamos asmeniui (šeimai), kurio gebėjimai savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime gali būti ugdomi ar kompensuojami atskiromis, be nuolatinės specialistų pagalbos teikiamomis paslaugomis. Bendrosioms socialinėms paslaugoms priskiriamos informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo, sociokultūrinės paslaugos, transporto organizavimo, maitinimo organizavimo, aprūpinimo būtiniausiais drabužiais ir avalyne bei kitos paslaugos. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 7 straipsnis.

3 Socialinės rizikos šeima – šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba). Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 2 straipsnio 7 dalis.

komitetui bei Žmogaus teisių komitetui pastabas ir pasiūlymus dėl kelerius metus rengto ir derinto įstatymo projekto, atkreipdama dėmesį, jog:

- rengiant įstatymo projektą nebuvo atsižvelgta į šio įstatymo *ex-post* vertinimą bei rekomendacijas mažinti pernelyg didelę administracinę našą pareiškėjams. Todėl šiuo aspektu abejotinas siūlymo atsisakyti išmokų mokėjimo sustabdymo instituto tikslingumas, ypač tais atvejais, kai keičiasi vaiko įstatyminis atstovas, kadangi Fondo išmokos mokamos vaikui. Keičiantis vaiko atstovui (vaikui nustatoma laikinoji globa (rūpyba), tėvų valdžios ribojimas, vaiko globėjo (rūpintojo) keitimas), tikslinga būtų ne nutraukti išmokų mokėjimą šiais pagrindais, o sustabdyti išmokų mokėjimą iki bus gauta informacija apie vaiko įstatyminio atstovo pasikeitimą. Tokiais atvejais galėtų būti taikoma įstatymo analogija, kai išmokų mokėjimas yra nutraukiamas per nustatytą terminą nepateikus duomenų apie sąskaitos kredito, mokėjimo ir (arba) elektroninių pinigų įstaigoje, į kurią pervedamos lėšos;

- atsižvelgiant į poreikį mažinti administracinę našą pareiškėjams, tikslinga svarstyti galimybę įtvirtinti valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos (savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių) pareigą informuoti Fondo administraciją apie vaiko įstatyminio atstovo pasikeitimą, taip pat įstatyme numatyti prašymų dėl išmokų mokėjimo trūkumų šalinimo institutą bei užtikrinti, jog keičiant ir (ar) papildant šiuo metu galiojančio įstatymo nuostatas, neneigiant būtinybės optimizuoti išmokų mokėjimo administravimo procesus, pirmiausia būtų įvertinti vaikų, negaunančių išlaikymo iš tėvo ar motinos, interesai;

- siekiant teisinio reglamentavimo tikslumo, tikrumo ir saugumo, leidžiančio ateityje išvengti Vaikų išlaikymo fondo įstatymo nuostatų skirtingo interpretavimo, aiškinimo ir taikymo praktikoje problemų (2014-05-26 vaiko teisių apsaugos kontrolierės pažyma Nr. (6.1-2012-355)PR-98), sukeliančių įstatymo projekto aiškinamajame rašte paminėtus teisinius ginčus bei atsižvelgiant į Vyriausiojo administracinio teismo jurisprudenciją dėl Vaikų išlaikymo fondo priimtų sprendimų teisėtumo ir Vaikų išlaikymo fondo įstatymo nuostatų taikymo, pasiūlyta suderinti įstatymo projekto nuostatas dėl reikalavimo pareiškėjo nuolatinei gyvenamajai vietai ir jos įtakos Fondo išmokų skyrimui, mokėjimui ir nutraukimui;

- pakartotinai siūlyta išmokų skyrimą, mokėjimą ir jo nutraukimą sieti ne su pareiškėjo, bet vaiko, kuriam skirtos išmokos iš Vaikų išlaikymo fondo, nuolatine gyvenamąja vieta, nes praktikoje gali būti atvejų, kai vaikui, sulaukusiam 16 metų, duodamas sutikimas gyventi atskirai nuo rūpintojo, o rūpintojas išvyksta į užsienio valstybę;

- tikslinga svarstyti galimybę suteikti (įstatymų numatytais atvejais) vaikui teisę pačiam kreiptis į Fondo administraciją dėl išmokų mokėjimo, atitinkamai pakeičiant įstatymo projekto nuostatas;

- atsižvelgiant į tai, kad Fondo paskirtis – kompensuoti negaunamą išlaikymą iš tėvų (vieno iš tėvų) ar jo dalį ir dažniausiai į Fondą kreipiamasi tada, kai civilinio proceso tvarka nėra galimybių iš skolininkų išieškoti išlaikymą vaikui, o pagal Civilinio proceso kodekso 631 straipsnį vykdomasis dokumentas gali būti grąžinamas išieškotojui kai skolininkas neturi pajamų ar turto, iš kurio gali būti

išieškoma (1 dalies 2 punktas), jeigu skolininkas neturi kito turto, išskyrus būstą, kuriame gyvena, ir išieškoma suma neviršija dviejų tūkstančių trisdešimt eurų, pakartotinai pasiūlyta tikslinti įstatymo projekto formuluotes, nurodant informacijos pateikimo būdą (raštu, elektroniniu paštu) bei nustatant baigtines Fondo administratoriaus priimamų sprendimų rūšis (skirti išmokas, nutraukti išmokų mokėjimą, neskirti išmokų) ir jų apskundimo tvarką.

Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetas nusprendė grąžinti įstatymo projektą Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai patobulinti, atsižvelgiant į Seimo kanceliarijos Teisės departamento bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos pateiktas pastabas ir pasiūlymus projektui bei iš esmės peržiūrėti skolų išieškojimo mechanizmą ir jį tobulinti, numatant efektyvias poveikio priemones skolininkams, kad asmenys, privalantys išlaikyti vaiką, kuo greičiau sugrąžintų valstybei jos išmokėtas vaiko išlaikymo lėšas.

3.1.6. *Ad hoc* globėjo (rūpintojo) instituto teisinis reglamentavimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atlikdama skundų tyrimą, analizuodama teisinio reglamentavimo ir jo tinkamo įgyvendinimo problemas, vertindama vaiko teisių užtikrinimo padėtį bei vaiko teisių apsaugos gerinimo šalyje galimybes, atkreipė dėmesį į būtinybę plėtoti vaiko atstovavimo institutą, kuris padėtų sustiprinti vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą bei gynimą, užtikrinti aktyvesnį vaiko dalyvavimą su juo susijusių klausimų sprendime, taip pat spręsti kompleksinės pagalbos vaikui ir jo atstovams pagal įstatymą teikimo ir kitus aktualius klausimus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, praktikoje yra daugybė situacijų, kai siekiant užtikrinti tinkamą vaiko teisių ir interesų apsaugą bei įgyvendinimą turėtų būti sprendžiamas *ad hoc* globėjo (rūpintojo) skyrimo klausimas.

Manydama, jog praktikoje yra daugybė situacijų, kai siekiant užtikrinti tinkamą vaiko teisių ir interesų apsaugą bei įgyvendinimą turėtų būti sprendžiamas *ad hoc* globėjo (rūpintojo) skyrimo klausimas ir siekdama, jog teisės aktuose būtų įtvirtintas *ad hoc* globėjo

(rūpintojo) institutas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė organizavo kompetentingų ir suinteresuotų institucijų (Teisingumo, Socialinės apsaugos ir darbo bei Švietimo ir mokslo ministerijų, Vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) vadovų asociacijos) atstovų pasitarimą.

Vaiko atstovavimo instituto bei pagalbos vaikui ir jo įstatyminiams atstovams plėtros klausimų sprendimas buvo ypatingai aktualus ataskaitinius laikotarpiu, kadangi tuo metu Lietuvos Respublikos Seime buvo svarstomas naujos redakcijos Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir jį lydinčių teisės aktų projektai. Taip pat tuo metu Švietimo ir mokslo ministerija buvo pradėjusi naujos redakcijos Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projekto derinimo procedūras bei susijusių teisės aktų rengimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtuose pradiniuose naujos redakcijos Vaiko teisių apsaugos ir pagrindų įstatymo projekto lydimųjų teisės aktų projektuose, būtent dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.254 straipsnio ir Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 8 ir 9 straipsnių nuostatų pakeitimo, buvo siūloma įtvirtinti *ad hoc* globėjo (rūpintojo) institutą, t.y. galimybę skirti vaikui *ad hoc* globėją (rūpintoją), kai vaiko tėvai arba vienintelis iš tėvų negali rūpintis vaiku dėl jų (jo) išvykimo į užsienį dirbti, mokytis, gydytis ar kitų svarbių priežasčių. Projektų derinimo eigoje šių pakeitimų (*ad hoc* globėjo (rūpintojo) instituto plėtojimo) buvo atsisakyta. Visgi, naujos redakcijos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo projekte buvo siūloma įtvirtinti galimybę vaiko atstovams pagal įstatymą, tuo atveju kai jie nėra fiziškai kartu su vaiku, įgalioti kitą asmenį (vaiką prižiūrintį arba kartu su vaiku gyvenantį ar vaiko atstovų pagal įstatymą pasirinktą asmenį) atlikti konkrečius ir apibrėžtus teisinius veiksmus atstovaujant vaiką (pvz., suteikti teisę įgaliotajam asmeniui sudaryti sutartį su konkrečia sveikatos priežiūros įstaiga dėl paslaugų vaikui suteikimo ar pan.).

Taip pat buvo atkreiptas dėmesys į tai, jog naujos redakcijos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projekte, siekiant užtikrinti vaiko minimalios priežiūros priemonės veiksmingumą bei kuo vėlesnį, išimtinį vidutinės priežiūros priemonės skyrimą vaikui – nukreipimą į vaikų socializacijos centrą, buvo įtvirtinta nauja paslauga – vaiko laikina priežiūra kitoje aplinkoje, kai jam yra skiriama (skirta) minimalios priežiūros priemonė. Atsižvelgdama į prieštaringas institucijų pastabas bei Švietimo ir mokslo ministerijos organizuotoje diskusijoje išsakytas nuomones, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija pateikė pasiūlymą dėl konkrečių projekto nuostatų tobulinimo, siūlydama numatyti, jog vaiko laikiną priežiūrą galėtų vykdyti *ad hoc* globėjas (rūpintojas) bei atitinkamai papildyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.254 straipsnio, reglamentuojančio vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymo pagrindus, nuostatas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, pritardama ir siekdama *ad hoc* globėjo (rūpintojo) instituto įtvirtinimo teisės aktuose, pastebėjo, jog *ad hoc* globėjo (rūpintojo) skyrimas neturėtų būti tapatinamas su vaiko laikinąja globa (rūpyba) ir, kad konkretūs *ad hoc* globėjo (rūpintojo) skyrimo pagrindai neturėtų būti įtvirtinti Civilinio kodekso 3.254 straipsnyje. Taip pat buvo paminėta, jog praktikoje yra daugiau situacijų, kai, siekiant užtikrinti tinkamą vaiko teisių ir interesų apsaugą bei įgyvendinimą, turėtų būti sprendžiamas *ad hoc* globėjo (rūpintojo) skyrimo klausimas.

Lietuvos Respublikos Seimas 2016 m. birželio 30 d. priėmė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.43, 3.48, 3.53, 3.59, 3.64, 3.65, 3.76, 3.156, 3.157, 3.163, 3.169, 3.170, 3.174, 3.175, 3.178, 3.184 ir 3.190 straipsnių pakeitimo įstatymą Nr. XII-2552, kuriuo buvo įtvirtintas *ad hoc* globėjo institutas ir *ad hoc* globėjo skyrimo sąlygos, būtent, jeigu priimant su nepilnamečiu vaiku susijusius sprendimus kyla vaiko ir jo tėvų (globėjo, rūpintojo) interesų konfliktas arba vaiko tėvų tarpusavio interesų konfliktas, teismas *ex officio* arba bet kurio iš vaiko tėvų (globėjo, rūpintojo) ar valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos prašymu gali skirti *ad hoc* globėją, kuris atstovautų vaikui sprendžiant konkretų ginčą.

Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. birželio 29 d. priimtame Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo Nr. X-1238 pakeitimo įstatyme Nr. XII-2535, įstatymo projekto derinimo metu nepasiekus suinteresuotų institucijų susitarimo, nebuvo įtvirtintos nuostatos dėl naujos paslaugos – vaiko laikinos priežiūros kitoje aplinkoje, kai jam skirta (skiriama) minimalios priežiūros priemonė, teikimo galimybių, kuria buvo siekiama užtikrinti minimalios priežiūros priemonės veiksmingumą bei kuo vėlesnį ir išimtinį vidutinės priežiūros priemonės (nukreipimo į vaikų socializacijos centrą) skyrimą vaikui.

3.1.7. Vaiko teisės bendrauti su tėvais, atliekančiais laisvės atėmimo bausmę, užtikrinimas

Ataskaitiniais metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo nagrinėjami asmenų, atliekančių bausmę įkalinimo įstaigose, skundai dėl 2015 m. birželio 23 d. priimtų Bausmių vykdymo kodekso pataisų (Nr. XII-1818), susijusių su nuteistų tėvų ir jų vaikų teisės bendrauti įgyvendinimu, atitikties vaiko teisėms ir teisėtiems interesams.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atkreipė dėmesį į tai, kad pasimatymuose (ypač ilgalaikiuose) vaikai nesulaukia pakankamo ir kokybiško tėvų dėmesio, tėvams trūksta bendravimo su vaikais įgūdžių, vaikams trūksta galimybių užsiimti aktyvia veikla.

Pasimatymų sąlygos ir aplinka nėra draugiška vaikams, neatitinka jų poreikių, gali sukelti (sukelia) neigiamas pasekmes vaikams, gali turėti neigiamą įtaką vaiko ir nuteisto tėvo ar motinos santykiams, ne sustiprinti, o net susilpninti jų tarpusavio ryšį.

Vaikų teisė betarpiškai bendrauti su tėvais, žinoti jų buvimo vietą išskyrimo su jais atveju, turi būti garantuojama.

Atsižvelgdama į vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas, turimus duomenis apie esamas nuteistų tėvų ir jų vaikų pasimatymų (ypatingai ilgalaikių)

sąlygas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė išreiškė nuomonę, kad įstatymų leidėjo sprendimas panaikinti nuteistų tėvų ir jų vaikų teisę į ilgalaikius pasimatymus galimai nepažeidžia vaiko teisių ir neprieštarauja geriausių vaiko interesų principui, tačiau vaikų teisė betarpiškai bendrauti su tėvais, žinoti jų buvimo vietą išskyrimo su jais atveju, turi būti garantuojama. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė akcentavo, kad vaiko teisių užtikrinimas ir sprendimai, susiję su jų įgyvendinimu, turi būti priimami individualizuotai, remiantis konkrečia vaiko situacija, nustačius ir įvertinus konkrečias aplinkybes, vaiko poreikius bei geriausius vaiko interesus, taip pat išklačius vaiko nuomonę ir į ją atsižvelgus, jeigu tai neprieštarauja paties vaiko interesams.

3.1.8. Gyvenamosios vietos deklaravimo reikšmė vaiko teisių užtikrinimui

Su vaikų gyvenamosios vietos deklaravimu sietini ir esminiai Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje įtvirtinti vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo principai ir su jais susiję valstybės įsipareigojimai užtikrinti geriausius vaiko interesus per aktyvią paramą ir pagalbą vaiko tėvams ar kitiems teisėtiems vaiko atstovams.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikdama nuomonę dėl Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo pakeitimo, pažymėjo, kad gyvenamoji vieta tai pagrindinė vieta, kurioje asmuo faktiškai dažniausiai gyvena ir su kuria jis yra labiausiai susijęs. Gyvenamoji vieta yra adresą turinčio pastato, kurį asmuo laisvai pasirenka apsi-

stoti su aiškiu ar numanomu tikslu jame gyventi, vieta, kur jis teisėtai gyvena ir kurią nurodo kaip vietą, kurioje jį galima rasti, jei to prireikia dėl jo teisinių santykių su valstybe ir vietos administracija.

Asmuo laikomas teisėtai gyvenančiu konkrečiame pastate, jei šis pastatas jam priklauso, šį pastatą išsinuomojo arba įgijo teisę juo naudotis santuokos, giminystės ryšio, partnerystės ar kitu teisiniu ir / ar sutartiniu pagrindu. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė akcentavo, kad gyvenamosios vietos deklaravimas nėra tik formalus reikalavimas, kurio tikslas tik rinkti ir kaupti duomenis apie asmenų gyvenamąją vietą, bet siekis gerinti viešąjį administravimą, užtikrinant optimalų paslaugų teikimą gyventojams (įgyvendinti švietimo, socialinės apsaugos, sveikatos priežiūros bei kitas su asmeniu, jo gyvenamąją vietą bei gerove susijusias programas ir pan.). Be to, tikslus savivaldybėje gyvenančių asmenų skaičius yra labai svarbus savivaldybėms, kurios pagal gyventojų skaičių apskaičiuoja biudžetą, numato būtinas išlaidas ir planuoja pajamas, o nuo to priklauso ir kiekvieno žmogaus (įskaitant ir vaiko) tinkamas teisių įgyvendinimas į socialines, švietimo, sveikatos apsaugos ir kt. paslaugas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad su vaikų gyvenamosios vietos deklaravimu sietini ir esminiai Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje įtvirtinti vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo principai ir su jais susiję valstybės įsipareigojimai užtikrinti geriausius vaiko interesus per aktyvią paramą ir pagalbą vaiko tėvams ar kitiems teisėtiems vaiko atstovams. Pagalbos šeimai užtikrinimo kontekste paminėtinos vaikui, šeimai skirtos socialinės paslaugos, už kurių poreikio nustatymą, planavimą bei teikimą yra atsakingos savivaldybės. Valstybės ir savivaldybės institucijos, siekdamos užtikrinti gyventojų, pirmiausia nepilnamečių vaikų gerovę, negalės šių įsipareigojimų tinkamai atlikti, neturėdamos reikiamų duomenų. Vadinasi, asmenys, kurie nedeklaruos savo faktinės gyvenamosios vietos, negalės gauti tų paslaugų, kurias suteikia privalomas gyvenamosios vietos deklaravimas: praras prioritetus registruoti vaikus į darželius, neteks teisės į socialines išmokas, kompensacijas ir kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą yra akcentavusi, jog socialinės paslaugos šeimai ir vaikui turi būti planuojamos, atsižvelgiant į konkrečius vaikų ir šeimų poreikius, teikiamos kuo arčiau jų gyvenamosios vietos, tačiau jeigu nebus žinoma faktinė vaiko ir šeimos gyvenamoji vieta, paslaugos šeimos gali nepasiekti ir dėl to nukentėti vaiko gerovė bei interesai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, šiuo metu teisės aktuose įtvirtinta nuostata, kad asmens (nepilnamečio vaiko) gyvenamoji vieta turi būti deklaruota jo faktinėje gyvenamojoje vietoje, atsisakant buvusios nuostatos dėl gyvenamosios vietos deklaravimo prie savivaldybės, atitinka prioritetinius nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo principus, nes tik taip bus lengviau surasti šeimą (įskaitant vaiką), operatyviau suteikti tiek šeimai, tiek ir vaikui reikiamą pagalbą, paslaugas, informaciją ir pan.

3.1.9. Vaiko apsauga nuo neigiamos socialinės aplinkos

Vaiko raida, jo besivystantys gebėjimai, savarankiško gyvenimo įgūdžių formavimasis priklauso nuo jo socialinės aplinkos. Vaikas turi būti apsaugotas nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos – smurto (įskaitant, bet neapsiribojant patyčiomis, nepriežiūra ir kt.) ir jo propagavimo, vaiko išnaudojimo, nuolatinių konfliktinių situacijų, alkoholio ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo šeimoje ir jo artimoje aplinkoje, turi būti propaguojama vaiko sveika gyvensena, ugdomos nuostatos prieš rūkymą ir alkoholinių gėrimų, kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimą.

Neneigiant šeimos ir vaikui artimos aplinkos įtakos ir atsakomybės, valstybė turi imtis teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių saugios ir vaikui palankios socialinės aplinkos sudarymui. Ši valstybės pareiga sietina su daugeliu Vaiko teisių konvencijos straipsnių ir juose įtvirtintų vaiko teisių įgyvendinimu – pareiga užtikrinti sveikas gyvenimo sąlygas ir vystymąsi, teisės naudotis sveikatos priežiūros ir ligų bei sveikatos reabilitacijos įstaigų paslaugomis realizavimu, lavinimu rengiant vaiką savarankiškam gyvenimui ir kt.

Įvertinant dominuojančias tėvų globos netekimo priežastis (tėvų priklausomybė nuo alkoholio ir kitų psichiką veikiančių medžiagų, socialinių įgūdžių stoka), būtina spręsti ne tik tėvų priklausomybių problemas, bet ir užtikrinti, kad vaikai augtų aplinkoje, apsaugotoje nuo alkoholio vartojimo, todėl ypatingas dėmesys turi būti skirtas prevencijos ir švietimo priemonėms šioje srityje.

Dėl anksčiau nurodytų priežasčių yra teigiamai vertintina iniciatyva tobulinti Alkoholio kontrolės įstatymo 18 straipsnio nuostatas (Įstatymo projektas Nr. XIIP-933), alkoholio įsigijimo draudimą siejant ne su rugsėjo 1 diena, o su pirmąjį mokslo metų dieną, kai rugsėjo 1 diena yra sekmadienis ir yra priimtas sprendimas pirmąjį mokslo metų dieną perkelti į kitą dieną. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, teikdama išvadą dėl šio įstatymo projekto atkreipė dėmesį, jog rugsėjo 1 diena gali sutapti ne tik su sekmadieniu, bet ir kita poilsio diena, todėl siūlė tikslinti minėtą reglamentavimą.

Alkoholio prieinamumo ribojimo nepilnamečiams kontekste taip pat reikšminga iniciatyva tobulinti Alkoholio kontrolės įstatymo Nr. I-857 2, 16(1), 18, 22, 28, 29, 34 straipsnius ir papildyti

įstatymą 16(2) straipsniu (Įstatymo projektas Nr. XIIP-4096) bei pakeisti Sveikatos sistemos įstatymo Nr. I-552 38(1) straipsnį (Įstatymo projektas Nr. XIIP-4098). Šiais projektais siekiama alkoholio prieinamumą ribojančiomis priemonėmis sumažinti alkoholio vartojimą bei sustiprinti vaikų ir jaunimo apsaugą nuo neigiamos socialinės aplinkos, alkoholinių gėrimų vartojimo. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, pritardama siūlomiems teisės aktų pakeitimams, atkreipė dėmesį, jog pasiekti realiems teigiamiems pokyčiams šioje srityje vien tik teisinio reguliavimo pakeitimų nepakanka – būtina užtikrinti tinkamą įstatymų įgyvendinimą, vykdant aktyvią priežiūrą ir kontrolę.

Tobulinant Įstatymo projektą Nr. XIIP-4096, kuriuo siūloma nustatyti alkoholinių gėrimų parduotuvėms ir alkoholinių gėrimų skyriams reikalavimus įrengti skaitmeninio vaizdo įrašymo sistemą, pasiūlyta apsvarstyti galimybę įtvirtinti tokį pat reikalavimą ir kaimo gyvenamosiose vietovėse esančių stacionarių parduotuvių nespacializuotiems skyriams.

3.2. Vaiko, netekusio tėvų globos, apsauga

Visuotinai pripažinta, kad šeima yra svarbiausia terpė, kurioje vaikas gali sėkmingai augti, vystytis ir tobulėti. Jungtinių Tautų Gairėse dėl alternatyvios priežiūros (globos) vaikams, pažymėta, jog būtina stiprinti šeimos ryšių išsaugojimą arba sugrąžinimą atgal į šeimą, tačiau, nepavykus to padaryti, priimti kitą tinkamą ir pastovų sprendimą, įskaitant ir įvaikinimą.

Jungtinių Tautų vaikų teisių konvencijos 20 straipsnis numato, kad vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą. Valstybės, besivadovaudamos savo įstatymais, pasirūpina tokio vaiko alternatyvia priežiūra, kuria yra laikoma globa (rūpyba) ir įvaikinimas.

3.2.1. Socialinės globos įstaigų teikiamų paslaugų kokybės problemos

Ataskaitiniais metais vykdant vaiko teisių užtikrinimo padėties stebėseną (lankantis įstaigose, atliekant tyrimus) konstatuota, kad išlieka aktuali vaikams teikiamų socialinės globos paslaugų kokybės problema.

Socialinės globos vaikams paslaugų, kurias teikia socialinės globos įstaigos (vaikų socialinės globos namai), kokybės ir vaikų poreikių užtikrinimo garantu turėjo tapti šių įstaigų licencijavimas, kuris pradėtas 2013 metais. Socialinių paslaugų įstatyme įtvirtintas imperatyvas, jog nuo 2015 metų visos socialinės globos įstaigos privalo turėti licenciją veiklai vykdyti.

Nepaisant ilgo pereinamojo ir paruošiamojo laikotarpio prieš įsigaliojant privalomam socialinės paslaugas teikiančių įstaigų licencijavimui, 2016 metais nustatytos dvi be licencijų veikiančios ir teikiančios ilgalaikę (trumpalaikę) socialinę globą be tėvų globos likusiems vaikams, socialinės rizikos vaikams, vaikams su negalia, įstaigos – Vilniaus rajono šeimos ir vaiko krizių centras bei Pabradės vaikų globos namai, kuriems planuojama licenciją išduoti 2017 metų sausio mėn.

Vaikų globa įstaigoje, neatitinkančioje teikiamų paslaugų kokybės reikalavimų, pažeidžia vaiko teises ir neatitinka vaikų interesų, o taip pat rodo vaiko teisių apsaugos sistemos neveiksmingumą, pasireiškiantį vykdomosios valdžios institucijų netaikomomis poveikio priemonėmis savivaldos institucijoms, grubiai pažeidžiančioms teisės aktų reikalavimus bei vaiko teises.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės atliekamo tyrimo metu buvo nustatyta, kad šių įstaigų steigėjai žinojo apie tai, kad jų įsteigtos ir veiklą vykdančios įstaigos neatitinka reikalavimų, nustatytų Socialinių paslaugų įstatyme, Socialinės globos normose, higienos normose ir kt. teisės aktuose), nepaisant to, savivaldybės administracijos vadovas skyrė šią

įstaigą be tėvų globos likusių vaikų globėju (rūpintoju) ir nustatė vaikams globą (rūpybą) joje, o savivaldybių administracijų Vaiko teisių apsaugos skyriai, teikdami globėjo (rūpintojo) kandidatūrą, pripažindavo šias įstaigas tinkamomis tapti vaikų globėju (rūpintoju).

Tyrimo metu paaiškėjo, jog Socialinių paslaugų departamentas, turėdamas informaciją apie be licencijų veikiančias įstaigas, iki vaiko teisių apsaugos kontrolierė pradėjo tyrimą, nesiėmė jokių veiksmų neteisėtai veiklai nutraukti ir nekėlė teisinės atsakomybės klausimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės vertinimu, vaikų globa (rūpyba) įstaigoje, neatitinkančioje teikiamų paslaugų kokybės reikalavimų, pažeidžia vaiko teises ir neatitinka vaikų interesų, o taip pat rodo vaiko teisių apsaugos sistemos neveiksmingumą, pasireiškiantį vykdomosios valdžios institucijų netaikomomis poveikio priemonėmis savivaldos institucijoms, grubiai pažeidžiančioms teisės aktų reikalavimus bei vaiko teises.

Neatitinkanti vaiko interesų laikytina ir vaikų globa (rūpyba) licencijuotose institucijose, kuriose nustatyti socialinės globos kokybės pažeidimai ir kurie nėra pašalinami per kompetentingų institucijų nustatytą laiką. Pripažintina, kad kai kuriems nustatytiems pažeidimams pašalinti reikalingi finansiniai ištekliai, kurių steigėjai (savivaldybės) neskiria ar skiria nepakankamai, tačiau pasitaiko ir tokių atvejų, kai reikšmingus teisės aktų pažeidimus sąlygoja darbo organizavimo ypatumai, nepakankama personalo kvalifikacija, netinkamas vaikų poreikių įvertinimas, negebėjimas spręsti kylančias problemas ir pan., tačiau net ir kompetentingoms institucijoms pasiūlius steigėjui įvertinti vadovo tinkamumą eiti užimamas pareigas, situacija nesikeičia. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimtų sprendimų vykdymo kontrolės metu kartais pastebimas piktnaudžiavimas ir/ar nepakankamos pastangos pašalinti Socialinių paslaugų priežiūros departamento bei kitų įgaliotų įstaigų ar institucijų nustatytus trūkumus.

Atsakydama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės paklausimą, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija išreiškė nuomonę, kad šiuo metu galiojančiame reglamentavime yra numatyti saugikliai, kurie leidžia užtikrinti vaikų teisių apsaugą šioje srityje – Socialinių paslaugų priežiūros departamento pareigūnai turi teisę surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolus už neteisėtą socialinės

globos teikimą (numatytos baudos nuo 320 iki 1400 eurų, už pakartotinį nusižengimą – nuo 1400 iki 3000 eurų), taip pat sustabdyti licencijos galiojimą ar ją panaikinti. Ministerija nepateikė informacijos apie papildomas priemones, kurių planuoja imtis tinkamam vaiko teisių užtikrinimui šioje srityje.

Atskleisti atvejai, kai įstaigos veikia be licencijų ir nekeliamas teisinės atsakomybės klausimas nei įstaigų vadovams, nei įstaigų steigėjams, taip pat per metus sustabdytų licencijų vaikų globos namams skaičius ir vis tiek tebesitęsiantis vaikų siuntimas į įstaigas, kuriuose nėra užtikrinama paslaugų kokybė, rodo, kad šios rūšies veiklą kontroliuojančių institucijų vykdoma priežiūra yra neefektyvi. Keltinas klausimas ir dėl to, ar suteikti įgaliojimai užkirsti kelią tokiai veiklai yra pakankami.

Aukščiau nurodytos aplinkybės ir tai, jog savivaldybių administracijų struktūroje veikiantys vaiko teisių apsaugos skyriai, turintys užtikrinti vaiko teisių apsaugą parenkant tinkamą globėją (rūpintoją) vaikui, neprieštarauja vaikų globai (rūpybai) nelicencijuotose įstaigose arba įstaigose, kurių licencijos galiojimas sustabdytas, kelia pagrįstų abejonių dėl vaiko teisių apsaugos sistemos funkcionavimo veiksmingumo.

3.2.2. Globojamų (rūpinamų) vaikų teisių užtikrinimas socialinės globos įstaigose

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė vertino globojamų (rūpinamų) vaikų teisių ir teisėtų interesų padėtį ir socialinės globos įstaigose.

Pastebėtina, jog teisės aktuose yra įtvirtinta pareiga globėjui (rūpintojui) užtikrinti globojamiems (rūpinamiems) vaikams saugią ir sveiką vaiko ugdymosi ir vystymosi aplinką, formuoti savarankiško gyvenimo įgūdžius, organizuoti su švietimu ir ugdymu suderintą pagalbą, kt. Socialinės globos įstaiga privalo įvertinti individualius vaiko poreikius bei pagal juos sudaryti ir įgyvendinti individualų vaiko ugdymo ir socialinių paslaugų teikimo planą (toliau – ISPG), tačiau tyrimų metu pastebėta, jog dalyje socialinės globos įstaigų vaiko ISPG sudaromas visapusiškai neįvertinus vaiko poreikių, ypač atsiradus naujoms aplinkybėms, susijusioms su vaiko sveikatos būkle, jo branda ar vaiko poreikiais (pavyzdžiui, patyrus smurtą, pradėjus vartoti alkoholį, po savęs žalojimo ir pan.). Tokiais atvejais teisės aktai numato būtinybę peržiūrėti ir (ar) tikslinti vaiko ISPG, numatant naujus ar koreguojant esamus tikslus ir priemones, nustatant terminą tikslams įgyvendinti bei paskiriant tiems tikslams įgyvendinti atsakingus darbuotojus. Taip pat nustatyta, kad sudarant ISGP nedalyvauja vaikai, jų artimieji, socialinis darbuotojas darbui su socialinės rizikos šeima, jei iki globos (rūpybos) nustatymo vaikai augo socialinės rizikos šeimoje. Tyrimų metu gauti duomenys apie netinkamą ISPG sudarymą leidžia daryti prielaidą, kad dėl netinkamo vaikų poreikio įvertinimo sudarant planus, vaikams nėra teikiamos paslaugos pagal individualius jų poreikius.

Tyrimų metu taip pat pastebėta, jog socialinės globos įstaigų darbuotojai dažnai neturi pakankamai kompetencijų, kaip elgtis socialiai rizikingo elgesio, pasikartojančių savavališkų pasišalinių, suicidinių ketinimų ar savęs žalojimo atvejais. Psichologų, dirbančių socialinės globos įstaigose,

pagalba dažnai yra nepakankama, taip pat pastebėta neigiama tendencija, jog socialinės globos įstaigos steigia ne psichologų, o psichologų asistentų pareigybes, kurių aprašymą reglamentuoja Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005-07-22 įsakymas Nr. ISAK-1549 „Dėl Mokyklos psichologo asistento pavyzdinio pareigybės aprašymo“. Atkreiptinas dėmesys, jog psichologo asistento pareigybės aprašymas reglamentuoja psichologo asistento, dirbančio mokykloje, vykdančioje ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio, specialiojo ugdymo ir profesinio mokymo programas, o ne socialinės globos įstaigoje, veiklą, todėl darytina prielaida, kad minėtos pareigybės specialistas neturi pakankamai kompetencijų užtikrinti vaikų, gyvenančių socialinės globos įstaigose, poreikius.

Vaiko globėjas (rūpintojas) privalo padėti vaikui rengtis savarankiškam gyvenimui ir integruotis

Išlieka tendencija, kad socialinės globos įstaigose vaikams skiriami kišenpinigiai yra labiau drausminimo, o ne vaikų savarankiškumo ugdymo priemonė.

į visuomenę, tačiau tyrimų metu gauta informacija, jog vaikams nesudaroma pakankamai sąlygų įgyti kuo daugiau kasdieniniame gyvenime būtinų įgūdžių, vaikai nemokomi naudotis skalbimo ma-

šinomis, neina apsipirkti maisto produktų, vyresnieji vaikai neskatinami naudotis asmeninėmis banko kortelėmis. Išlieka tendencija, kad socialinės globos įstaigose vaikams skiriami kišenpinigiai yra labiau drausminimo, o ne vaikų savarankiškumo ugdymo priemonė. Maitinimas organizuojamas neįvertinus vaiko individualių poreikių (neatsižvelgiama į vaikų pageidavimus, išalkus ne visada būna ko užkąsti).

Tyrimų metu gauti duomenys rodo, kad kai kuriose socialinės globos įstaigose vaikai nepakankamai aprūpinti reikalingais tinkamos ir saugios fizinės būklės baldais bei inventoriumi, nesudarytos sąlygos asmeniniams daiktams susidėti, neužtikrinamas privatumas, dėl darbuotojų kaitos nepakankamai užtikrinama stabili emocinė aplinka, pagrįsta darbuotojų bei vaikų pasitikėjimu.

3.2.3. Vaikų (kūdikių) globos nustatymo ribojimas sutrikusio vystymosi kūdikių namuose

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2011 m. bei 2015 m. atliktuose tyrimuose dėl vaikų, globojamų sutrikusio vystymosi kūdikių namuose (sveikatos priežiūros įstaigose), padėties, ne kartą buvo akcentuotos vaikų patekimo į šias institucijas priežastys. Atlikti tyrimai atskleidė nemažai sisteminių vaikų institucinės globos problemų. Pastebėtina, jog iki šio laiko nebuvo vieningos priėmimo į šias įstaigas tvarkos – daugeliu atvejų tokį sprendimą priimdavo savivaldybės administracijos direktorius, įsakymu paskirdamas įstaigą vaiko globėju, kitais atvejais, kai neįmanomas išankstinis sprendimo priėmimas, vaikai buvo priimami rekomendavus savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriui. Kai kurių įstaigų nuostatai nustato, kad priėmimo į įstaigas tvarką tvirtina įstaigos vadovas.

Nagrinėjant šį aspektą, pažymėtina, kad vaikų pirminis nukreipimas į šias įstaigas, kaip atskleidė tyrimai, buvo siejamas ne su jų sveikatos būkle, o su amžiumi ir jų amžiaus sąlygotu didesniu priežiūros poreikiu bei finansavimo ypatumais, leidžiančiais savivaldybėms išvengti išlaidų už šių vaikų socialinės globos paslaugų teikimą, taip pat ir su socialinių bei kompleksinių paslaugų trūkumu savivaldybėse (bendruomenėse), neišvystyta institucinei vaiko globos sistemai alternatyvia vaiko globos paslaugų šeimose ir šeimynose sistema bei nepakankamu įvaikinimo populiarumu. Todėl, atsižvelgdama į susiformavusią ydingą vaikų patekimo į sutrikusio vystymosi kūdikių namus praktiką, kai dauguma kūdikių ir vaikų, netekę tėvų priežiūros, dėl amžiaus bei savivaldybėms palankaus finansavimo mechanizmo patenka į minėtas įstaigas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė Sveikatos apsaugos ministerijai nustatyti vieningą priėmimo į sutrikusio vystymosi kūdikių namus tvarką, nustatyti subjektą, įgaliotą priimti sprendimą, medicininių kriterijų (ligų ir (ar) būklių, specialiųjų poreikių) sąrašą, pagal kurį vaikų globa sveikatos priežiūros įstaigose (sutrikusio vystymosi kūdikių namuose) būtų siejama išimtinai su nuo sveikatos būklės priklausančiu specializuotų sveikatos priežiūros, slaugos paslaugų poreikiu, taip pat nustatyti mechanizmus, kurie leistų vaikų apgyvendinimo šiose įstaigose trukmę sieti su jų sveikatos būkle, o ne amžiumi ar socialinėmis priežastimis. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, vaikai, turintys sveikatos (raidos) sutrikimų, tačiau kuriems, įvertinus paslaugų poreikį, jos galėtų būti teikiamos pagal jų gyvenamąją vietą, neturėtų būti nukreipiami į minėtas įstaigas.

Institucinė vaiko globa, ypač globa sveikatos priežiūros įstaigose, neatitinka geriausių vaiko interesų ir pažeidžia vaiko teises. Vaikų nukreipimas globai į tokias įstaigas turėtų būti taikomas tik išimtiniais ir teisės aktuose nustatytais atvejais dėl sveikatos priežiūros paslaugų poreikio ir objektyviais kriterijais sąlygotos paslaugų teikimo trukmės.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą išreiškė savo poziciją, jog institucinė vaiko globa, ypač globa sveikatos priežiūros įstaigose, neatitinka geriausių vaiko interesų ir pažeidžia vaiko teises bei pabrėžė, jog vaikų nukreipimas globai į tokias įstaigas turėtų būti taikomas tik išimtiniais ir teisės aktuose nustatytais atvejais.

jais dėl sveikatos priežiūros paslaugų poreikio ir objektyviais kriterijais sąlygotos paslaugų teikimo trukmės.

Sveikatos apsaugos ministerija, vykdydama vaiko teisių apsaugos kontrolierės rekomendacijas, parengė sveikatos apsaugos ministro įsakymo „Dėl Medicininių indikacijų (ligų ir (ar) susijusių sveikatos sutrikimų) sąrašo, kuriuo vadovaujantis sutrikusio vystymosi kūdikių namuose vaikams teikiamos stacionarinės asmens sveikatos priežiūros paslaugos, patvirtinimo“ projektą (toliau – Projektas).

Kontrolierė pritarė Sveikatos apsaugos ministerijos derinimui pateiktam Projektui dėl medicininių indikacijų sąrašo, tačiau dar kartą atkreipė dėmesį, jog medicininės indikacijos nėra ir negali

būti privalomas, t.y. imperatyvus veiksnys institucinei globai nustatyti.

Įvertindama tai, kad Projekte numatytas teisinis reguliavimas, įsigaliosiantis nuo 2016 m. liepos 1 d., bus taikomas naujai atvykstantiems vaikams, kas galimai ženkliai sumažins į sutrikusio vystymosi kūdikių namus nukreipiamų vaikų skaičių, tačiau siekdama suvienodinti visų, ir iki įsakymo įsigaliojimo šiose įstaigose apgyvendintų, vaikų padėtį ir išreikšdama abejones dėl jų nukreipimo pagrįstumo, vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė svarstyti galimybę papildyti Projektą atskiru punktu ir jame nustatyti, kad nuo 2017 m. sausio 1 d. šis įsakymas būtų taikomas visiems be išimties sutrikusio vystymosi kūdikių namuose globojamiems vaikams.

Sveikatos apsaugos ministras 2016-06-16 patvirtino Medicininių indikacijų (ligų ir (ar) susijusių sveikatos sutrikimų) sąrašą, kuriuo vadovaujantis sutrikusio vystymosi kūdikių namuose vaikams teikiamos stacionarinės asmens sveikatos priežiūros paslaugos, tačiau neatsižvelgė į vaiko teisių apsaugos kontrolierės pastabą dėl įsakymo taikymo visiems be išimties sutrikusio vystymosi kūdikių namuose globojamiems vaikams ir nustatė, jog minėtas įsakymas, įsigaliosiantis 2017 m. sausio 1 d., bus taikomas tik naujai į sutrikusio vystymosi kūdikių namus atvykstantiems vaikams.

3.2.4. Vaikų, kuriuos siekiama globoti (rūpinti) ir (ar) įvaikinti, raidos kompleksinio įvertinimo galimybės

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės praktinėje veikloje išryškėjo galimo globoti (rūpinti) / įvai-

Būsimi įtėviai bei potencialūs globėjai (rūpintojai), neturėdami specialių medicininių žinių, dažnai dėl išsamios informacijos trūkumo apie teikiamas sveikatos priežiūros paslaugas ar kitas pagalbos priemones, esant tam tikriems vaiko sveikatos sutrikimams, priima neigiamą sprendimą globoti (rūpinti) ar įsivaikinti siūlomą vaiką.

kinamo vaiko išsamios sveikatos informacijos pateikimo potencialiems globėjams (rūpintojams / įvaikintojams) problema. Neretai vaiko globėjas, dažniausiai tai yra sutrikusio vystymosi kūdikių namai, asmenims, norintiems globoti / įvaikinti vaiką, suteikia informaciją apie vaiko sveikatos būklę, nepaaiškindamas apie ankstyvo-

sios reabilitacijos paslaugų prieinamumą ir galimus teigiamus tolesnius vaiko vystymosi pokyčius, dėl ko pasitaiko atvejų, kad asmenys atsisako globoti / įvaikinti pasiūlytą jiems vaiką, manydami, kad negebės pasirūpinti didesnių sveikatos problemų turinčiu vaiku.

Ataskaitiniais metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo organizuotas susitikimas aptarti galimus sprendimo būdus ir galimybes kompleksiskai įvertinti vaikų, kuriuos siekiama globoti (rūpinti) ir (ar) įvaikinti, raidą ir šią informaciją pateikti būsimiems globėjams (rūpintojams) ir (ar) įtėviams.

Posėdyje dalyvavę Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Valstybės vaiko teisių apsaugos

ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Sveikatos skyriaus ir Vaiko teisių apsaugos skyriaus bei Vaiko raidos centro Vaikų ligoninės VŠĮ VULSK filialo atstovai pritarė informacijos apie globojamo (rūpinamo) vaiko sveikatos ypatumus pateikimo būsimiems globėjams (rūpintojams) ir įtėviams formos ir turinio svarbai bei atkreipė dėmesį, jog globos (rūpybos) ir įvaikinimo atvejais svarbu pateikti išsamią informaciją apie raidos sutrikimų turinčio (ar dėl raidos sutrikimų rizikos) galimo globoti (rūpinti)/įvaikinamo nepilnamečio sveikatą, akcentuojant vaiko galimybes, o ne trūkumus, tuo pačiu informuojant būsimus globėjus (rūpintojus)/įtėvius apie ankstyvosios rehabilitacijos paslaugas, kurių teikimas gerintų vaiko raidos vystymąsi.

Posėdyje buvo išsakyti siūlymai, jog informaciją apie teikiamos pagalbos galimybes sutrikusios raidos vaikams būtų galima suteikti organizuojamų globėjų (rūpintojų) ir įtėvių (įvaikintojų) mokymų metu. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina organizuoti mokymus savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojams, taip pat ir kitiems, vaiko globos (rūpybos) ir įvaikinimo procese dalyvaujantiems darbuotojams. Ji atkreipė dėmesį į tai, jog informacijos apie vaikų, kuriems nustatyti raidos sutrikimai ar raidos sutrikimų rizika, pozityvus perteikimas labai svarbus tiek būsimų globėjų (rūpintojų), tiek įtėvių atžvilgiu bei lemiantis, priimant sprendimą dėl konkretaus vaiko globos (rūpybos) ar įvaikinimo fakto.

Kontrolierės nuomone, svarbu aptarti galimybes, kaip patobulinti informacijos apie vaiką pateikimą būsimiems įtėviams bei potencialiems globėjams (rūpintojams), kurie, neturėdami specialių medicininių žinių bei dažnai dėl išsamios informacijos trūkumo apie teikiamas sveikatos priežiūros paslaugas ar kitas pagalbos priemones, esant tam tikriems vaiko sveikatos sutrikimams, priima neigiamą sprendimą globoti (rūpinti) ar įsivaikinti siūlomą vaiką.

Posėdžio dalyvių nuomone, tobulinant medicininių duomenų apie globotinius (rūpintinius), kuriuos siekiama įvaikinti, pateikimą, tikslinga svarstyti galimybę įtraukti sveikatos priežiūros specialistą į vaiko įvaikinimo ir / ar globos (rūpybos) procesą, kuris būsimiems įtėviams ir potencialiems globėjams (rūpintojams) gebėtų išsamiai pakomentuoti konkretaus vaiko sveikatos būklę bei pagalbos galimybes, siekiant jo būklės pokyčių. Taip pat būtina atkreipti dėmesį į sprendimų dėl pakartotinio vaiko raidos įvertinimo kitoje, ankstyvosios rehabilitacijos paslaugas teikiančioje asmens sveikatos priežiūros įstaigoje, galimybių paiešką, kas galimai didintų tikimybę globėjams (rūpintojams) ir įtėviams priimti teigiamą sprendimą dėl mažamečio globos (rūpybos) šeimoje ir įvaikinimo bei taip spartintų įvaikinimo arba vaiko perkėlimo į šeimą (globėjo keitimas) procesą.

Atsižvelgdama į situacijos aktualumą bei posėdžio metu išsakytas dalyvių nuomones, vaiko teisių apsaugos kontrolierė mano, kad informacijos apie globojamo (rūpinamo) vaiko sveikatos ypatumus pateikimo įgyvendinimas būsimiems globėjams (rūpintojams) (įvaikintojams) reikalauja papildomų diskusijų ir aptarimo, kurias numatoma organizuoti ateinančiais metais.

3.2.5. Globėjų (rūpintojų) ir būsimų įtėvių ypatingų asmens duomenų apsauga, nagrinėjant bylas dėl tėvų valdžios apribojimo ir nuolatinės globos (rūpybos) vaikui nustatymo

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su Civilinio kodekso 3.183 straipsnio pakeitimo įstatymo projektu Nr. XIIP-3553 ir Civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo projektu Nr. XIIP-3551, pabrėždama dar 2013 metais iškeltos problemos dėl globėjų (rūpintojų) ir būsimų įtėvių ypatingų asmens duomenų apsaugos nagrinėjant bylas dėl tėvų valdžios apribojimo ir nuolatinės globos (rūpybos) vaikui skyrimo aktualumą, pritarė įstatymų projektų rengėjų pasirinktam jos sprendimo būdui, atskiriant bylas tėvų valdžios apribojimo ir bylų dėl nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo.

Tačiau Seimo komitetams svarstant siūlomus teisinio reguliavimo pakeitimus, siūlyta įvertinti tokio teisinio reguliavimo įtaką proceso koncentruotumo principo užtikrinimui bei šių kategorijų bylų nagrinėjimo terminų trukmei.

Taip pat, siekiant vienodo įstatymo nuostatų taikymo praktikoje, pasiūlyta svarstyti galimybę tikslinti įstatymo projekto XIIP-3551 (keičiamo Civilinio proceso kodekso 496 straipsnis) nuostatas dėl numatytų išimčių, susijusių su teismo sprendimų ir nutarčių neskubiu vykdymu ir nedviprasmiškai nustatyti, jog teismo sprendimai ar nutartys dėl globėjo (rūpintojo) nušalinimo nuo pareigų vykdytini skubiai.

Priimti minėtų teisės aktų pakeitimai įsigalios nuo 2017 m. liepos 1 dienos.

3.3. Vaikas švietimo sistemoje

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 41 straipsnyje numatyta ne tik vaiko teisė į mokslą, bet ir pareiga vaikams iki 16 metų mokytis. Tėvai ir kiti asmenys turi pareigą imtis visų priemonių, užtikrinančių šios vaiko teisės ir pareigos įgyvendinimą.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 29 straipsnio 1 dalyje, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 3 straipsnyje ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 34 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinti šie švietimo tikslai – išugdyti kiekvienam asmeniui vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu žmogumi, ugdyti dorovinę bei socialinę atsakomybę, išlavinti gyvenimui svarbius protinius, fizinius bei komunikacinius gebėjimus, padėti įsisavinti žinių visuomenei būdingą informacinę kultūrą, padėti jam įgyti kompetencijų, laiduoti sąlygas asmens brandžiai dorovinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis, sudaryti sąlygas asmeniui įgyti demokratijos tradicijas įkūnijančius pilietinės ir politinės kultūros pagrindus ir kt.

Siekiant šių tikslų tinkamo įgyvendinimo, vaikas turi teisę gauti geros kokybės švietimą (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 46 straipsnio 1 dalies 4 punktas, Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas 2001 m. balandžio 17 d. Bendrasis komentaras Nr. 1 (CRG/CG/2001/1), o mokytojas, atitinkamai, turi pareigą užtikrinti geros kokybės ugdymą (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 49 straipsnio 2 dalies 1 punktas).

3.3.1. Vaiko teisė mokytis fiziškai saugioje ir higienos reikalavimus atitinkančioje aplinkoje

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 40 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad mokymosi aplinka mokykloje turi atitikti higienos normas ir teisės aktų nustatytus mokinių saugos bei sveikatos reikalavimus, o 46 straipsnio 1 dalies 7 punktą nustato vaiko teisę mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje, turėti higienos reikalavimus atitinkančius mokymosi krūvį ir aplinką.

Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo 6 straipsnis 1 dalies 1 punktą nustato, kad savivaldybės vykdo valstybines (valstybės perduotas savivaldybėms) visuomenės sveikatos priežiūros funkcijas: visuomenės sveikatos priežiūrą savivaldybės teritorijoje esančiose ikimokyklinio ugdymo, bendrojo ugdymo mokyklose ir profesinio mokymo įstaigose ugdymų mokinių pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas, visuomenės sveikatos stiprinimą, visuomenės sveikatos stebėseną. Minėto įstatymo 24 straipsnio 4 dalies 4 punkte nustatyta, kad ugdymo veiklai (ikimokyklinio ugdymo, bendrojo lavinimo mokyklų ugdymo veikla ir kt.), būtinas leidimas - higienos pasas.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2011 m. rugpjūčio 10 d. įsakymo Nr. V-773 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 21:2011 „Mokykla, vykdanči bendrojo ugdymo programas. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ patvirtinimo“ (toliau – Higienos normos) 7 punktu, mokykla gali vykdyti veiklą tik gavusi leidimą – higienos pasą. Priešingu atveju, t.y. ugdymo įstaigoje neužtikrinus Higienos normų reikalavimus atitinkančių, saugių ir sveikų ugdymo sąlygų, pažeidžiamos vaikų teisės.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktų tyrimų metu gauta informacija leidžia teigti, kad mokyklų vadovai, bendradarbiaudami su savininko teises ir pareigas įgyvendinančiomis institucijomis mokyklos aplinkos turtinimo klausimais, stengiasi keisti susidariusią padėtį, t.y., siekdami visapusiškos vaikų gerovės, gerinti mokinių ugdymo sąlygas, tačiau, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, higienos normas atitinkančių švietimo įstaigų modernizavimas, atnaujinimo procesas, yra pernelyg lėtas.

Lietuvoje yra 147 bendrojo ugdymo mokyklos (Vilniaus mieste - 68), kurios veiklą vykdo be šiai veiklai reikalingo leidimo - higienos paso.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 67 straipsnio 3 dalies nuostata, valstybinėms ir savivaldybių mokykloms ūkio lėšas skiria mokyklos savininko teises ir pareigas įgyven-

dinanti institucija (dalyvių susirinkimas) savo nustatyta tvarka. Lėšos ugdymo procesui organizuoti (mokinio krepšelio lėšos) mokyklai yra skiriamos pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001-06-27 nutarimu Nr. 785 patvirtintą Mokinio krepšelio ir sutartinių mokinių apskaičiavimo metodiką,

o bendrojo ugdymo mokyklos aplinkos išlaidas (pastato eksploatavimo ir komunalinės sąnaudos, techninio personalo atlyginimų ir kitos ūkio išlaidos) privalo finansuoti mokyklos steigėjas (savivaldybė ir kt.).

Pažymėtina, kad vien tik Vilniaus mieste yra 68 bendrojo ugdymo mokyklos (Lietuvoje – 147) (Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos duomenimis), kurios veiklą vykdo be šiai veiklai reikalingos leidimo-higienos paso. Pabrėžtina, jog vaiko teisių užtikrinimas yra viena iš prioritetinių sričių, pastaroji padėtis rodo, kad vaiko teisė į sveiką ir saugią mokyklos aplinką nėra tinkamai įgyvendinama. Steigėjų dėmesys ne tik, kad nepakankamas, bet ir vertintinas kaip prievolės užtikrinti sveiką, saugią mokyklos aplinką neįgyvendinimas bei vaiko teisės į mokslą ir sveiką aplinką pažeidimas.

Bendrojo ugdymo mokyklų savininkų (steigėjų) dėmesys ne tik, kad nepakankamas, bet ir vertintinas kaip prievolės užtikrinti sveiką, saugią mokyklos aplinką neįgyvendinimas bei vaiko teisės į mokslą ir sveiką aplinką pažeidimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė mokyklų savininkų (steigėjų) dėmesį į tai, kad savivaldybės, kaip valdžios institucijos, atsakingos už įsteigtų biudžetinių įstaigų išlaikymą ir vaikų bei jaunimo teisių apsaugą (Lietu-

vos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 6 straipsnio 4 punktas ir 7 straipsnio 22 punktas) turi pareigą priimti neatidėliotinus sprendimus dėl saugios ir sveikos bei higienos normų reikalavimus atitinkančios ugdymo(si) aplinkos užtikrinimo.

Valstybė, įgyvendindama savo įsipareigojimus vaikams, turi ypatingą dėmesį teikti švietimo įstaigų modernizavimo, atnaujinimo ir pan. programų tinkamam įgyvendinimui (finansavimui ir kt.).

Tinkamai mokymosi kokybei pasiekti įtakos turi mokyklos vidiniai ištekliai bei saugi ugdymo(si) aplinka. Švietimo įstaigų steigėjams, savivaldybėms, tenka didelė atsakomybė už švietimo politikos įgyvendinimą savivaldybės teritorijoje, todėl ypatingas dėmesys turi būti skiriamas vaiko teisės į saugią ir higienos normas atitinkančią mokyklos aplinką įgyvendinimui bei vaikų teisėtus interesus ir poreikius atitinkančio optimalaus švietimo programų teikėjų tinklo užtikrinimui. Pažymėtina, kad dėl tinkamai nereguliuotų mokyklų tinklo (mokinių srautų ir kt.) dažnai neužtikrinama Mokyklų vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisyklėse, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011-06-29 nutarimu Nr. 768, nustatytų klasių komplektavimo ir mokinių skaičiaus juse normų.

3.3.2. Vaiko teisės į tinkamą ugdymo(si) aplinką užtikrinimas

Praktikinėje Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikloje pastebimos įvairios probleminės situacijos, susijusios su vaiko teisės į mokslą įgyvendinimu. Aktualios problemos - konfliktinių situacijų ugdymo įstaigose ir jų sprendimo būdai, santykiai tarp bendruomenės (vaikų, jų tėvų (glo-

Nė vienas vaikas ugdymo(si) proceso metu neturi patirti garbės ir orumo pažeminimo, o tuo atveju, jei, vaiko nuomone, ši teisė buvo pažeista – jis turi teisę ir privalo kreiptis pagalbos bei prašyti užkirsti kelią kitiems galimiems vaiko teisių pažeidimams.

bėjų, rūpintojų), pedagogų) narių, psichologinis mikroklimatas, patyčios ir jų prevencija kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, užtikrinant kokybišką vaiko ugdymą(si), būtina, kad vaikas ugdymo įstaigoje jaustųsi saugus, o ugdymas bei

kitos paslaugos jam būtų teikiamos pasitelkiant maksimalų atidumą, rūpestingumą ir dėmesingumą, suprantant vaiko raidą ir ugdymąsi kaip vieningą procesą. Nė vienas vaikas ugdymo(si) proceso metu neturi patirti garbės ir orumo pažeminimo, o tuo atveju, jei, vaiko nuomone, ši teisė buvo pažeista – jis turi teisę ir privalo kreiptis pagalbos bei prašyti užkirsti kelią kitiems galimiems vaiko teisių pažeidimams.

Vaiko teisių apsaugos konvencijos 19 straipsnyje, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtinta valstybės pareiga, siekiant apginti vaiką nuo priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio ir kt., kuriuos vaikas gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito asmens, imtis visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas Bendrajame komentare Nr. 13 „Dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo bet kokios formos smurto“, nurodo, kad valstybės turi kurti ir vystyti efektyviai veikiančius mechanizmus, kurie leistų identifikuoti egzistuojančias problemas, apie jas pranešti atitinkamoms institucijoms, kurios galėtų pradėti išsamesnę problemų analizę, jei reikia, į pagalbą pasitelkiant kitas institucijas, tarp jų ir teisėsaugos.

Mokykla privalo laiku informuoti tėvus, kompetingas institucijas apie galimus vaiko teisių pažeidimus, konfliktus, aiškintis jų priežastis, vertinti konflikte dalyvavusių asmenų veiksmus bei imtis prevencinių ir intervencinių priemonių, užtikrinti bendradarbiavimą tarp institucijų, tiek sprendžiant problemas, tiek organizuojant pagalbą vaikui ir jo šeimai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą atkreipė atsakingų asmenų dėmesį, jog mokykla, kaip ir kiti asmenys, privalo laiku informuoti tėvus, kompetingas institucijas apie galimus vaiko teisių pažeidimus, konfliktus, aiškintis jų priežastis, vertinti konflikte dalyvavusių asmenų veiksmus bei imtis prevencinių, ir intervencinių priemonių, užtikrinti ben-

dradarbiavimą tarp institucijų, tiek sprendžiant problemas, tiek organizuojant pagalbą vaikui ir jo šeimai.

Praktinių situacijų nagrinėjimas rodo, jog vaiko teisių pažeidimus kartais net bandoma nuslėpti, nes taip tikimasi išsaugoti „gerą reputaciją“, deklaruoti, jog „pas mus problemų nėra“, „smurto,

patyčių nėra“ ir pan. Apibendrinant individualių skundų tyrimus, galima teigti, kad delsimas informuoti vaiko tėvus, teisės aktuose nurodytas kompetentingas institucijas apie vaiko teisių pažeidimus, galimus teisės pažeidėjus, įtakoja dar gilesnį konfliktą, o įsisenėjusios problemos dažnai pozityviai pradedamos spręsti tik po vaiko teisės apsaugos kontrolieriaus įsikišimo (pradėjus tyrimą, individualaus skundo tyrimo metu ir pan.).

Praktinė veikla parodo, kad galimos situacijos kai pats vaikas nepraneša apie jo (ar kito vaiko) teisių pažeidimą, tačiau net ir tokiu atveju tai neatleidžia mokyklos nuo atsakomybės ir pareigos iniciatyviai, aktyviai, atsakingai ir nedelsiant, taip pat preventyviai reaguoti į smurtą, patyčias ir kitus vaiko teisių pažeidimus, nepriklausomai nuo to, ar (galimas) pažeidėjas yra vaikas, ar suaugęs asmuo. Tuo atveju, jeigu mokykla (darbuotojai) nereaguoja ar netinkamai, nepakankamai atsakingai reaguoja, vaikai gali suprasti, kad netinkamas, teisės normas pažeidžiantis elgesys yra toleruojamas, nėra sprendžiamas drausminio ar kitų poveikio priemonių, administracinės, baudžiamosios ar civilinės atsakomybės taikymo klausimas.

Vienas iš svarbiausių smurto ir patyčių mažinimo priemonių veiksmingumą lemiančių veiksnių – nuoseklumas, todėl priemonės, skirtos smurto ir patyčių mastui vaikų atžvilgiu mažinti, turi būti sistemingos, nuoseklios, ilgalaikės ir tęstinės.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, ugdymo įstaigoje, kurioje susiformavusi neigiama aplinka dėl vaikų patiriamų patyčių ir kurioje vyrauja priešiški mokyklos bendruomenės narių tarpusavio santykiai, nesudarytos sąlygos siekti visapusiškos

vaiko protinių, emocinių, dvasinių ir kitokių galių raidos, todėl būtina, kad vaikas ugdymo įstaigoje jaustųsi saugus, o jo poreikiui ir teisei būti ugdomam aplinkoje, nesudarančioje sąlygų sukelti jam nepagrįstus neigiamus išgyvenimus, būtų skiriamas didelis dėmesys. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą atkreipė ugdymo įstaigų dėmesį į tai, kad siekiant užkirsti kelią smurto (patyčių) pasireiškimui, ugdymo įstaigoje turėtų būti sistemingai skatinamas pagarbus elgesys kito mokyklos bendruomenės nario atžvilgiu, skiriama dėmesio empatijos ir tolerantiškumo asmeniui ugdymui, atsakingai reaguojama ir sprendžiamos situacijos, sudariusios prielaidas pažeisti vaiko (nepriklausomai nuo jo socialinės, turtinės, šeimyninės padėties ar kokių nors kitų aplinkybių) teises.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, siekiant sudaryti vaikams saugią ugdymo(si) aplinką ir užkirsti kelią smurtui bei patyčioms vaikų atžvilgiu, mokyklos bendruomenės nariai turėtų būti mokomi tinkamo elgesio įgūdžių, ugdymo įstaigoje turėtų būti sistemingai skatinamas pozityvus elgesys, skiriama dėmesio mokinių motyvavimui, pedagogų kvalifikacijos, kuriant saugesnę aplinką, tobulinimui (kėlimui), tėvų įtraukimui, sprendžiant su vaiko gerove susijusius klausimus ir pan. Be to, paminėtina, kad vienas iš svarbiausių smurto ir patyčių mažinimo priemonių veiksmingumą lemiančių veiksnių – nuoseklumas, todėl priemonės, skirtos smurto ir patyčių mastui vaikų atžvilgiu mažinti, turi būti sistemingos, nuoseklios, ilgalaikės ir tęstinės.

Už vaiko priežiūrą mokykloje ir jo saugumą yra atsakingas ugdymo įstaigos vadovas, kuris privalo užtikrinti saugią, užkertančią kelią bet kokioms smurto ir prievartos apraiškoms mokyklos aplinką (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 59 straipsnio 5 dalies 3 punktas), taip pat mokytojai, kurie turi pareigą užtikrinti ugdomų mokinių saugumą, gerbti mokinį kaip asmenį ir nepažeisti jo teisių bei teisėtų interesų (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 49 straipsnio 2 dalies 1 ir 9 punktas).

Darbdavys, t.y. mokyklos vadovas (vertinant įstaigos vadovo veiksmus (neveikimą) – steigėjas (t. y. savivaldybė), turi diskrecijos teisę įvertinti darbuotojo (mokytojo, mokyklos vadovo), veiksmus (neveikimą) drausminės atsakomybės aspektu bei skirti nuobaudą, jeigu mokytojas (įstaigos vadovas) savo kaltais veiksmais (neveikimu) pažeidė teisės aktuose nustatytas pareigas, netinkamai atliko nustatytas funkcijas ir kt. Pažymėtina, kad pedagogui, ugdančiam vaikus ir organizuojančiam ugdymo procesą, keliami ne tik aukšti profesiniai, bet ir profesinės etikos reikalavimai. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, tokiu atveju, kai pedagogui (įstaigos vadovui) iškelta baudžiamoji byla dėl smurto prieš vaiką, galėtų būti svarstomas klausimas dėl jo nušalinimo nuo pareigų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, tiek teikdama nuomonę, tiek vertindama švietimo įstaigų veiksmus (neveikimą), ne kartą atkreipė dėmesį į tai, jog, siekiant užtikrinti vaiko gerovę, būtina informuoti ir tinkamai reaguoti į vaiko teisių pažeidimus, incidentus, bendradarbiauti tarp atsakingų institucijų, užtikrinti pagalbos vaikui ir jo šeimai teikimą bei imtis priemonių (prevencinių, organizacinių ir kt.), užtikrinančias saugią mokymosi aplinką.

Siekiant užtikrinti vaiko gerovę, būtina informuoti ir tinkamai reaguoti į vaiko teisių pažeidimus, incidentus, bendradarbiauti tarp atsakingų institucijų, užtikrinti pagalbos vaikui ir jo šeimai teikimą bei imtis priemonių (prevencinių, organizacinių ir kt.), užtikrinančias saugią mokymosi aplinką.

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, jog švietimo įstaigoms aktualūs klausimai, susiję su vaiko teisių praktiniu įgyvendinimu (konfliktų tarp bendruomenės narių sprendimu, bendradarbiavimu, drausminio poveikio priemonių taikymo, vaikų, jų tėvų bei

įstaigų darbuotojų atsakomybės taikymu, vaiko teisių pažeidimų prevencija, privataus gyvenimo apsauga ir kt.). Ataskaitiniu laikotarpiu pastebėta, kad švietimo įstaigų bendruomenių nariai, ypač pedagogai, į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą kreipiasi prašydami įvairių teisinių konsultacijų ir kt. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, siekdama užtikrinti informacijos apie vaiko teises sklaidą, aktualių problemų, susijusių su vaiko teisių apsauga ir švietimo įstaigų veikla, aptarimu, dalyvavo įvairiuose susitikimuose su švietimo įstaigų bendruomenėmis.

3.3.3. Moksleivių tėvų paramos skyrimas ugdymo įstaigoms

Mokyklų steigėjai skiria nepakankamą dėmesį mokyklos aplinkos gerinimui, o našta ugdymo aplinkos gerinimui, netgi būtiniausių priemonių įsigijimui, dažnai perkeliama vaikams ir jų tėvams.

Savivaldybės, kaip valdžios institucijos, yra atsakingos už įsteigtų biudžetinių įstaigų išlaikymą ir vaikų bei jaunimo teisių apsaugą (Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 6 straipsnio 4 punktas ir 7 straipsnio

22 punktas). Suprantama, jog ugdymo įstaigų išlaikymas ir jų infrastruktūros atnaujinimas (gerinimas) reikalauja didelių savivaldybės biudžeto lėšų.

Pažymėtina, kad ugdymo įstaiga gali oficialiai gauti 2 proc. valstybei sumokėto gyventojų pajamų mokesčio. Vaikų tėvai įstaigas gali remti tik savanoriškai, t.y. gali skirti iki 2 procentų pajamų mokesčio sumos, remiantis Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymu, taip pat, gali remti mokyklą pagal Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymo reikalavimus. Minėtos lėšos gali būti renkamos tik įstatymų nustatyta tvarka, teikiant išsamias ataskaitas mokyklų bendruomenei apie lėšų panaudojimą ir kt., tačiau ne tėvų skiriama pagalba ir parama turėtų būti vienas iš pagrindinių šaltinių vaikų ugdymosi aplinkos gerinimui (užtikrinimui) ar saugesnei bei sveikesnei aplinkai kurti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą teikė nuomonę bei atkreipė dėmesį į tai, jog tėvai, siekdami pagerinti savo vaikų ugdymo(si) sąlygas, turi teisę, teikdami paramą, prisidėti prie ugdymo įstaigos aplinkos būklės gerinimo, tačiau sprendimas dėl paramos teikimo, visų pirma, turi būti paremtas savanoriškumo principu, nes, priešingu atveju, sudaromos sąlygos kilti susipriešinimui tarp vaikų, jų tėvų ar, esant tam tikroms aplinkybėms, sukelti (padidinti) socialinę atskirtį. Be to, ugdymo įstaiga turėtų aiškiai nurodyti paramos teikėjams apie planuojamus (numatomus) sprendimus, susijusius su paramos panaudojimu. Vis dėlto, pažymėtina, kad tinkamo finansavimo neužtikrinimas, skiriamų lėšų ugdymo aplinkai gerinimo ir net būtiniausių priemonių įsigijimo finansavimo trūkumas bandomas užlopyti tėvų lėšomis, dėl kurių rinkimo ir panaudojimo dažniausiai ir kyla ugdymo įstaigų bendruomenių konfliktai.

3.3.4. Vaikų, gyvenančių mokyklų bendrabučiuose, teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į 2013 m. įstaigoje atlikto tyrimo⁴ metu paaiškėjusius teisės aktų pažeidimus bei problemas, kylančias užtikrinant tinkamą mokyklų bendrabu-

4 Vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2013 m. birželio 21 d. pažyma Nr. (6.6-2012-52)-PR-117 (<http://www3.lrs.lt/docs2/ZUQEMMXW.PDF>)

čiuose gyvenančių vaikų teisių bei teisėtų interesų įgyvendinimą, siekdama įvertinti pokyčius šioje srityje, atliko pakartotinį tyrimą, kurio metu buvo surinkti ir išanalizuoti duomenys apie ugdymo įstaigų bendrabučiuose gyvenančių vaikų skaičių, vaikų apgyvendinimo bendrabučiuose priežastis, jų gerovės bendrabutyje užtikrinimą, ugdymo įstaigoms kylančias problemas, įgyvendinant bendrabučio veiklą, ir pan., taip pat, apibendrintų duomenų pagrindu, suinteresuotoms institucijoms buvo pateikti siūlymai dėl vaikų, gyvenančių bendrabučiuose, padėties gerinimo.

Tyrimo metu 95 Lietuvos bendrojo ugdymo įstaigoms buvo pateiktos anketos, vėliau, gavus ugdymo įstaigų duomenis ir apibendrinus jų pateiktą informaciją apie vaiko, gyvenančio ugdymo įstaigos bendrabutyje, šeimą, siekiant įvertinti, ar vaiko, kurio šeima įrašyta į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą, gyvenimas ugdymo įstaigos bendrabutyje yra pagrįstas ir atitinka jo geriausius interesus, o tėvai, pateikę prašymą ugdymo įstaigos administracijai dėl leidimo gyventi vaikui bendrabutyje, tokiu būdu nevengia atlikti tėvų pareigų vaiko atžvilgiu, 22 miesto/raiono savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyrių buvo paprašyta pateikti išsamią informaciją apie bendrabutyje gyvenančius vaikus ir jų šeimas. Tyrimo metu buvo išanalizuota informacija apie 100 vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose.

Lietuvoje yra 95 ugdymo įstaigos, turinčios bendrabučius (2012 m. – 106). Mokyklų turimuose bendrabučiuose yra sudaryta galimybė gyventi iš viso 5292 mokiniams, tačiau faktiškai juose gyvena 3172 mokiniai (iš jų – 2718 vaikai), taigi yra užimta 60 proc. visų ugdymo įstaigų bendrabučiuose esančių gyvenamųjų vietų (2012 m. – 59 proc.).

2016 m. Lietuvoje buvo 95 ugdymo įstaigos, turinčios bendrabučius (2012 m. – 106), iš kurių: 37 – gimnazijos, 1 vidurinė mokykla, 54 pagrindinės mokyklos, 1 progimnazija ir 2 pradinės mokyklos. Mokyklų turimuose bendrabučiuose buvo sudaryta galimybė gyventi iš viso 5292 mokiniams, tačiau faktiškai juose gy-

veno 3172 mokiniai (iš jų – 2718 vaikai), taigi buvo užimta 60 proc. visų ugdymo įstaigų bendrabučiuose esančių gyvenamųjų vietų (2012 m. – 59 proc.).

Tyrimo metu buvo padarytos šios išvados:

- priėmimo į bendrabutį tvarkos aprašuose yra trūkumų;
- priėmimo į bendrabutį tvarkos aprašai nepakankamai detalūs, juose trūksta su priėmimo tvarka susijusių klausimų (prašymo pateikimu, prašymo nagrinėjimu bei sprendimo dėl apgyvendinimo ugdymo įstaigos bendrabutyje priėmimu) aiškesnio reglamentavimo;
- nepaisant Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo nuostatų, jog mokyklų bendrabučiuose apgyvendinami mokiniai, priimti mokyti ne iš tai mokyklai priskirtos teritorijos, šia teisės norma mokyklos ne visada tinkamai vadovaujasi;
- nustatydamos, jog ugdymo įstaigos bendrabutyje gali gyventi tik šios mokyklos mokiniai, sudaro sąlygas bendrabutyje apgyvendinti ir vaikus iš mokyklos aptarnavimo teritorijos;

- nepriklausomai nuo to, jog vaikas gyvena atitinkamai mokyklai priskirtoje teritorijoje, sudaro teisinės prielaidas bendrabutyje gyventi mokiniams iš socialiai remtinų ar socialinės rizikos šeimų, smurtą patiriantiems vaikams ir pan.

- pažeidžiant Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 36 straipsnio 6 punkto nuostatas, jog mokinių gyvenimo valstybinės ir savivaldybės bendrojo ugdymo mokyklos bendrabutyje išlaidos apmokamos iš mokyklos savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos ūkio lėšų, numatytas apmokėjimas už gyvenimą bendrabutyje;

- nuostatos parengtos vadovaujantis netekusiais galios teisės aktais;
- bendrabutyje gyvenančių mokinių skaičius sudarė apie 0.8 proc. visų mokyklose besimokančių mokinių (palyginimui, 2012 m. – 0.97 proc.);

- ugdymo įstaigų bendrabučiuose gyveno 110 ikimokyklinio amžiaus vaikų, nors jiems, ypač ankstyvajame amžiuje, ypatingai svarbus gyvenimas šeimos aplinkoje bei emociškai artimų asmenų (tėvų) auklėjimas ir priežiūra. Šis skaičius sudaro 4.1 proc. visų mokyklų bendrabučiuose gyvenančių vaikų ir nors jis, viena vertus, bendrame kontekste 2016 m. tik keliais procentais didesnis nei 2012 m. tačiau, kita vertus, ikimokyklinio amžiaus vaikų, gyvenančių ugdymo įstaigų bendrabučiuose, skaičiaus padidėjimas, manytina, rodo, jog vis dar dažnai nededama pakankamai pastangų, siekiant išvengti vaiko atskyrimo nuo šeimos aplinkos;

- priežastys, dėl kurių vaikai darbo dienomis lieka gyventi ugdymo įstaigos bendrabutyje: didelis atstumas nuo gyvenamosios vietos iki mokyklos (1659 (61 proc.) vaikai); blogas susisiekimas su mokykla (80 (3 proc.) vaikų); neformaliojo užsiėmimo būrelių lankymas po pamokų (42 (1.5 proc.) vaikai); vaiko turimi labai dideli ar dideli specialieji ugdymo(si) poreikiai, dėl ko jų pavėžėjimas labai apsunkintas (353 (13 proc.) vaikai); sunki šeimos materialinė padėtis ar vaiko interesus neatitinkančios socialinės šeimos gyvenimo sąlygos (253 (9.3 proc.) vaikai); vidutinės priežiūros priemonės paskyrimas (135 (5 proc.) vaikai); kitos priežastys – tėvų naktinis ar pamaininis darbas, tėvų sveikatos problemos, paties vaiko elgesio ir socialinės – pedagoginės problemos bei kt. (196 (7 proc.) vaikai);

- tinkamai užtikrintas mokinių pavėžėjimas leistų išvengti dalies vaikų apgyvendinimo ugdymo įstaigų bendrabučiuose, tačiau ne visos mokyklos turi reikalingą transportą (31 ugdymo įstaigoje, turinčioje bendrabutį, besimokančių mokinių pavėžėjimas nėra užtikrinamas arba užtikrinamas tik iš dalies, nes mokykla neturi geltonojo autobusiuko arba vieno turimo geltonojo autobusiuko ar kito mokyklos turimo transporto neužtenka patenkinti visų mokinių poreikius); mokyklos turimas transportas nėra pritaikytas, pavyzdžiui, neįgalių vaikų pavėžėjimui;

- globėjai (rūpintojai), pažeisdami teisės aktų nuostatas, ne visada gyvena kartu su globojamu (rūpinamu) vaiku:

- iš 2718 mokyklų bendrabučiuose gyvenančių vaikų – 299 jų yra globojami (rūpinami) (iš jų: 189 vaikų globėjas (rūpintojas) yra socialinės globos įstaiga, o 110 vaikų – fizinis asmuo), t.y. mokyklų bendrabučiuose gyvena 11 proc. (2012 m. – 14 proc.) globojamų (rūpinamų) vaikų lyginant su bendru mokyklų bendrabučiuose gyvenančių vaikų skaičiumi. Lyginant 2016 m. ir 2012 m. duome-

nis, ypač ryškus skirtumas tarp bendrabutyje gyvenančių vaikų iš socialinės globos įstaigų skaičiaus (2012 m. 369 vaikai, 2016 m. – 189 vaikai);

- kitos problemos, susijusios su globojamų (rūpinamų) vaikų apgyvendinimu ugdymo įstaigos bendrabutyje:

- nesudaryta galimybė savaitgaliais grįžti į socialinės globos įstaigas;
- per maža skiriama pinigų suma vaikų asmeninėms išlaidoms;
- ne visada tinkamai įvertinamas sprendimo apgyvendinti globojamą (rūpinamą) vaiką ugdymo įstaigos bendrabutyje atitikimas nepilnamečio interesams ir teisės aktų nuostatom;

- iš 2718 vaikų, gyvenančių ugdymo įstaigų bendrabučiuose, 552 (20 proc.) yra kilę iš socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus. Šis skaičius, lyginant su 2012 m. duomenimis (476 vaikai, 15,9 proc. visų bendrabučiuose gyvenančių vaikų), yra žymiai didesnis ir tai iš dalies sietina su netinkamu socialinės rizikos šeimų problemų sprendimu ir nepakankamu socialiniu darbu;

- išlieka problema, jog vaikų (tarp jų – ir priešmokyklinio amžiaus) apgyvendinimu mokyklos bendrabutyje dažnai yra sprendžiamos šeimų socialinės problemos, o mokyklos, turinčios bendrabučius, iš dalies tampa alternatyva socialinės globos įstaigoms. Kai kurios ugdymo įstaigos turi palikusios po keletą neapgyvendintų bendrabučio kambarių, jei iškiltų neatidėliotinas poreikis apgyvendinti vaiką susidarius nepalankiai situacijai namuose (šeimoje);

Kai kuriais atvejais, elgesio problemų turinčių vaikų (nelankančių mokyklos, linkusių nusikalsti ir pan.) apgyvendinimas ugdymo įstaigos bendrabutyje tampa alternatyva Lietuvos Respublikos minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme nustatytoms minimalios ar net vidutinės priežiūros priemonėms.

- elgesio problemų turinčių vaikų (nelankančių mokyklos, linkusių nusikalsti ir pan.) apgyvendinimas ugdymo įstaigos bendrabutyje kai kuriais atvejais tampa alternatyva Lietuvos Respublikos minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme nustatytoms minimalios ar net vidutinės prie-

žiūros priemonėms.

- socialinės rizikos šeimose augančių vaikų apgyvendinimas ugdymo įstaigų bendrabučiuose laikinai (darbo dienomis) išsprendžia jų saugumo ir saugios aplinkos užtikrinimo klausimą, tačiau jų teisių užtikrinimo šeimose problema lieka neišspręsta jiems grįžus į šeimas savaitgaliais ir atostogų metu;

- Vaiko teisių apsaugos skyriai ne visada tinkamai atlieka jiems priskirtas funkcijas, susijusias su vaiko teisių ir jo geriausių interesų įgyvendinimo užtikrinimu, ne visuomet yra skiriamas dėmesys bei imamasi priemonių vaikų ir tėvų tarpusavio ryšio išsaugojimui bei stiprinimui, ne visada domiasi tėvų pareigų įgyvendinimu vaikų atžvilgiu, nesvarstomas poreikio gyventi mokyklos bendrabutyje aktualumas pasikeitus padėčiai šeimoje, ne visada iš esmės ir visapusiškai įvertinamos vaikų geriausių interesų užtikrinimo galimybės, ne visuomet atsižvelgiama į vaiko nuomonę dėl gyvenimo

Tiesiogiai su vaikais dirbančių asmenų – auklėtojų ir budėtojų (naktinių auklėtojų) skaičius yra per mažas patenkinti būtiniausias vaiko poreikius, ir tokia situacija sudaro prielaidas vaiko teisių pažeidimams.

mokyklos bendrabutyje, nors patikęs vaiko elgesys reikalauja neatidėliotinų sprendimų ir pan.;

- vis dar nėra teisės aktų, kurie reglamentuotų ugdymo įstaigų bendrabučiuose dirbančių asmenų darbo laiko sąnaudų

normatyvus ir, atitinkamai, personalo sudėtį bei skaičių pagal atskiras mokyklų paskirčių grupes ar pagal atskiras mokinių grupes (specialiųjų poreikių vaikai, socialinės rizikos vaikai ir pan.). Dažniausiai ugdymo įstaigų bendrabučiuose tiesiogiai su vaikais dirbančių asmenų – auklėtojų ir budėtojų (naktinių auklėtojų) skaičius yra per mažas patenkinti būtiniausias vaiko poreikius, ir tokia situacija sudaro prielaidas vaiko teisių pažeidimams;

- ugdymo įstaigų priimtų įsipareigojimų vykdymas yra ribotas ir / ar apsunkintas dėl įvairių ugdymo įstaigoms (bendrabučiams) kylančių problemų:

- finansinių (skiriamų lėšų nepakanka papildomai reikalingiems darbuotojų (sveikatos priežiūros specialistų, auklėtojų, auklėtojų padėjėjų, naktinių auklėtojų ar budėtojų) etatams steigti;

- tinkamos gyvenamosios ir ugdymo(si) aplinkos užtikrinimo – gyvenamųjų patalpų trūkumas, dėl ko sudėtinga sumažinti viename kambaryje gyvenančių vaikų skaičių, užtikrinti jiems privačią erdvę; buitinių patalpų vaikų socialinių įgūdžių ugdymui trūkumas; nepakankamai pritaikyta aplinka mokiniams, turintiems didelių ir labai didelių ugdymosi poreikius, taip pat vaikams su judėjimo negalia; gyvenamųjų patalpų neatitikimas šiuolaikinei ugdymo(si) aplinkai; susidėvėjęs gyvenamosiose patalpose esantis inventorių; susidėvėjusios sanitarinės patalpos ir jose esantys sanitariniai mazgai, inžineriniai vamzdynai (tinklai); saugumo reikalavimų neatitinkantys lauko žaidimų įrengimai;

- socialinio pobūdžio – reikalingas nuolatinis darbas ne tik su vaikais iš socialinės rizikos šeimų, bet ir su jų tėvais, nes tėvai nepakankamai dalyvauja sprendžiant vaikų priežiūros klausimus, jais nesirūpina, o vaikai kartais nenori laikytis elgesio normų bei taisyklių, yra linkę pažeisti vidaus tvarkos taisykles, be to, jie ne visada turi pakankamus socialinius įgūdžius;

- kitos – per maža pinigų suma, skiriama vieno mokinio maitinimui; per mažas vienam vaikui nustatytas skiriamas vandens kiekis; trūksta lėšų vaikų užimtumui skatinti (vystyti) – įvairioms popietinėms veikloms, kanceliarinėms prekėms ir stalo žaidimams įsigyti; trūksta skiriamų lėšų valymo/ skalbimo priemonėms, higienos reikmenims įsigyti;

- mokyklų bendrabučiuose susidariusią situaciją sunkina tai, jog ugdymo įstaigoms ilgą laiką neskiriamos lėšos (ar jų skiriama pernelyg mažai) iškilusioms problemoms spręsti, pernelyg dažnai nepaisoma geriausių vaiko interesų užtikrinimo svarbos, neskiriamas pakankamas dėmesys vaikui, jo gerovei, nors tai, įvertinus vaikų pažeidžiamumą, turėtų būti laikoma prioritetu.

Atsižvelgusi į tyrimo metu nustatytas problemas vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė siū-

lymus kompetentingoms valstybės ir savivaldybių institucijoms, ugdymo įstaigoms:

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai:

- siūlyti pakartotinai svarstyti galimybę priimti atitinkamus teisės aktus, reglamentuojančius ugdymo įstaigų bendrabučiuose dirbančių specialistų darbo laiko sąnaudų normatyvus ir, atitinkamai, personalo sudėtį bei skaičių (pagal atskiras mokyklų paskirčių grupes ar pagal atskiras mokinių grupes), siekiant sudaryti visapusiškai vaikų poreikius atitinkančias gyvenimo ir ugdymo(si) sąlygas mokyklų bendrabučiuose.

Savivaldybėms:

- spręsti mokinių pavėžėjimo į ugdymo įstaigas problemas, siekiant sumažinti mokinių, gyvenančių mokyklų bendrabučiuose dėl neužtikrinto pavėžėjimo ar nepakankamai išvystytos transporto sistemos, skaičių;

- svarstyti ir ieškoti galimybių, įvertinus savivaldybėje veikiančių ugdymo įstaigų bendrabučių poreikius ir atsižvelgus į vaiko teisių apsaugos kontrolierės tyrime nurodytas atitinkamoms mokykloms su bendrabučiais kylančias problemas, skirti šioms mokslo įstaigoms papildomą finansavimą – reikalingiems specialistų etatams bendrabučiuose steigti ir išlaikyti, bendrabutyje gyvenančių vaikų gyvenimo, mokymosi ir poilsio sąlygoms gerinti, kitoms problemoms, kylančioms dėl finansinių resursų trūkumo, spręsti;

- atidžiai vertinti atvejus, kai ugdymo įstaigų bendrabučiuose gyvena vaikai iš socialinės globos įstaigų ar kurie yra globojami (rūpinami) fizinių asmenų (ypač, kai nesudaryta galimybė šiems vaikams savaitgaliais grįžti į socialinės globos įstaigas/pas globėjus (rūpintojus). Paaiškėjus vaiko globėjo (rūpintojo) pareigų netinkamo vykdymo atvejui(ams) – spręsti globėjo (rūpintojo) atsakomybės ar globėjo (rūpintojo) pakeitimo klausimus;

- siekti, kad ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikai ugdymo įstaigų bendrabučiuose būtų apgyvendinami tik išimtiniais atvejais ir tik tokiam laikotarpiui, kiek tęsiasi aplinkybės, dėl kurių vaiko apgyvendinimas bendrabutyje buvo būtinas;

- stiprinti ir plėsti socialinių paslaugų teikimą šeimai, taip pat užtikrinti, kad teikiamos paslaugos kaip įmanoma labiau atitiktų tikruosius paslaugų gavėjų poreikius. Užtikrinti, kad paslaugų efektyvumas būtų nuolat vertinamas, o taikomos priemonės, priklausomai nuo pakitusių šeimos poreikių, būtų nedelsiant koreguojamos;

- užtikrinti, kad elgesio problemų turinčių vaikų (nelankančių mokyklos, linkusių nusikalsti ir pan.) apgyvendinimas ugdymo įstaigos bendrabutyje netaptų alternatyva Lietuvos Respublikos minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme nustatytoms minimalios ar vidutinės priežiūros priemonėms;

- skatinti glaudesnį vaiko teisių apsaugos skyrių specialistų ir socialinių darbuotojų bendradarbiavimą su ugdymo įstaigomis, keičiantis informacija apie vaikus (jų šeimas), kuriems galimai reikalingas socialinių paslaugų teikimas ar kita pagalba, taip pat siekiant užtikrinti socialinės rizikos šeimose augantiems ir mokyklų bendrabučiuose gyvenantiems vaikams reikalingų socialinių ir kitų paslaugų prieinamumą;

- prašyti savivaldybių administracijas iki 2017 m. sausio 30 d. informuoti raštu vaiko teisių apsaugos kontrolierę apie priimtus sprendimus (kartu nurodant atitinkamų sprendimų numatomus įgyvendinimo terminus) dėl kiekvieno iš aukščiau pateiktų siūlymų, skirtų vaikų, gyvenančių ugdymo įstaigų bendrabučiuose, padėčiai gerinti.

Ugdymo įstaigoms, turinčioms bendrabučius:

- siūlyti peržiūrėti Priėmimo į mokyklų bendrabučius tvarkos aprašus ir, siekiant aiškumo, detalesnį reglamentuoti priėmimo tvarkos klausimus – nurodyti, kokie dokumentai turėtų būti pateikti teikiant prašymą dėl vaiko apgyvendinimo bendrabutyje; apibrėžti sprendimo priėmimo dėl apgyvendinimo bendrabutyje tvarką ir terminus bei kt.;
- siūlyti Priėmimo į mokyklų bendrabučius tvarkos aprašuose įtvirtinti minimalų vaiko amžių, nuo kurio jis gali būti priimtas gyventi į bendrabutį.

Be to, siūlyti, prieš apgyvendinant ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikus bendrabutyje, šį klausimą derinti su miesto/rajo savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriais, siekiant objektyviai įvertinti tokio sprendimo atitikimą geriausiems vaiko interesams esant konkrečiai situacijai ir aplinkybėms, taip pat siekiant išvengti tėvų piktnaudžiavimo vaikų gerove, kai mažamečio apgyvendinimo ugdymo įstaigos bendrabutyje tikroji priežastis – tėvų vengimas prisiimti atsakomybę ir atlikti savo pareigas vaiko atžvilgiu;

- prašyti kurti glaudžius bendradarbiavimo ryšius su miesto/rajo vaiko teisių apsaugos skyrių specialistais ir apie bendrabutyje gyvenančio mokinio šeimą, galimai stokojančią socialinių įgūdžių, pastebėtas vaiko su tėvais bendravimo problemas, kitas tėvų valdžios įgyvendinimo problemas nedelsiant juos informuoti, siekiant užtikrinti vaikui ir šeimai reikalingos pagalbos teikimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė prašė savivaldybes ir ugdymo įstaigas, iki 2017 m. sausio 30 dienos pateikti priimtus sprendimus dėl siūlymų, skirtų vaikų padėčiai bendrabučiuose, gerinti.

Atlikus tyrimą, pažyma buvo pateikta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, atkreipiant dėmesį į socialinių paslaugų teikimo problemas ir būtinybę užtikrinti jų atitikimą tikriesiems šeimų poreikiams, taip pat būtinybę užtikrinti socialinių paslaugų nustatymo ir teikimo kokybės kontrolės mechanizmų efektyvų veikimą.

3.3.5. Įtraukiojo ugdymo(si) problemos

Lietuva, kaip ir kitos Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos dalyvės, įsipareigojo gerbti ir garantuoti visas Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, be jokios diskriminacijos, nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų (rūpintojų) rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos ar kokių nors kitų aplinkybių ir imtis visų reikiamų priemonių, kad vaikas būtų apsaugotas nuo bet kokios diskriminacijos ar bausmių dėl vaiko tėvų, teisėtų globėjų (rūpintojų) ar kitų šeimos narių statuso, veiklos, pažiūrų ar įsitikinimų. Vaiko teisių konvencija garantuoja specialiųjų poreikių vaiko teisę į mokslą be jokios

Valstybė turi pareigą užtikrinti, kad specialiųjų poreikių turintys vaikai nebūtų šalinami iš bendros švietimo sistemos ir vaikams nebūtų atimta galimybė įgyti nemokamą ir privalomą išsilavinimą, kad visi vaikai turėtų galimybę įgyti integracinį, kokybišką ir nemokamą pradinį, pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą lygiai su kitais asmenimis tose bendruomenėse, kuriose jie gyvena.

diskriminacijos (Konvencijos 2, 23 ir 28 straipsniai).

Tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai teisės aktai pripažįsta visų vaikų, taip pat ir specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų, teisę į mokslą, kuris leistų išlavinti gyvenimui svarbius komunikacinius gebėjimus ir socialinę kompetenciją, įgyti gebėjimus savarankiškai kurti savo gyvenimą. Valstybė turi pa-

reigą kurti švietimo sistemas ir užtikrinti jų prieinamumą kiekvienam vaikui be jokios diskriminacijos ir nepriklausomai nuo vaiko socialinės padėties, kalbos, amžiaus ar kitų aplinkybių. Valstybės yra įpareigosios užtikrinti, kad specialiųjų poreikių turintys vaikai nebūtų šalinami iš bendros švietimo sistemos ir vaikams nebūtų atimta galimybė įgyti nemokamą ir privalomą išsilavinimą, kad visi vaikai turėtų galimybę įgyti integracinį, kokybišką ir nemokamą pradinį, pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą lygiai su kitais asmenimis tose bendruomenėse, kuriose jie gyvena.

Teisės aktai specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymą grindžia įtraukiojo ugdymo nuostatomis ir principais (įtraukusis ugdymas užtikrina vaikams kokybišką ugdymą(s)), kai atsižvelgiama į kiekvieno vaiko, taip pat ir jo tėvų, lūkesčius, ugdymosi poreikių ypatumus, pagalbos ir paslaugų reikmes ir kt.), tačiau praktinėje vaiko teisių apsaugos kontrolierės veikloje pastebimas atotrūkis tarp teorijos ir praktikos.

Užtikrinant kokybišką vaiko ugdymą(s), būtina, kad vaikas ugdymo įstaigoje jaustųsi saugus, o pagalba ir paslaugos jam būtų teikiamos pasitelkiant maksimalų atidumą, rūpestingumą ir dėmesingumą, dedant pastangas suprasti vaiko raidą ir ugdymąsi kaip vieningą procesą. Nė vienas vaikas ugdymo(s) proceso metu neturi patirti pažeminimo, būti įvardijamu „kitokiu“, ignoruojamu ar net „išmetamu“ iš mokyklos, rekomenduojant „ugdyti namuose“.

Nors Švietimo įstatyme garantuojamas švietimo prieinamumas mokiniui, turinčiam specialiųjų ugdymosi poreikių, praktikoje susiduriama su švietimo prieinamumo užtikrinimo problemomis – nepritaikyta mokyklos aplinka, nepakankamai teikiama psichologinė, specialioji pedagoginė ir kita švietimo pagalba, trūksta ugdymui skirtų priemonių, nepakankama specialistų kompetencija, neišsprendusios visuomenės nuostatos, mokyklų steigėjai nepakankamą dėmesį skiria mokytojo padėjėjo etato steigimui ir kt. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą nurodė tiek mokykloms, tiek mokyklų steigėjams šalinti individualių skundų tyrimo metu nustatytus pažeidimus, susijusius su minėtomis problemomis. Susitikimų, konferencijų metu akcentavo įtraukiojo švietimo svarbą ir realų praktinį jo įgyvendinimą.

Sėkmingas specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymas reikalauja mokyklų bendra-

darbiavimo su šeimomis. Šių vaikų ugdymas yra bendras profesionalų ir tėvų uždavinys. Tėvams turėtų būti suteikta galimybė parinkti norimą ugdymo teikimo modelį savo vaikui, atsižvelgiant į vaiko interesus, specialistų rekomendacijas ir pan. Turi būti vystoma bendradarbiavimu ir palaikymu paremta partnerystė tarp mokyklos administracijos, mokytojų ir tėvų, ieškoma sprendimų, atitinkančių geriausius vaiko interesus.

Netgi įvertinant tam tikrą pažangą bei pastangas, tenka pripažinti, jog specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymo problemos išlieka aktualios. Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktų tyrimų darytina išvada, kad šalies švietimo įstaigose vis dar gausu kliūčių – finansinių, organizacinių, psichologinių ir kitų, dėl kurių specialiųjų (ugdymosi) poreikių vaikų teisė į įtraukį į švietimą nėra tinkamai įgyvendinama. Ši tema yra plati ir apima tiek visapusiškos ir efektyvios švietimo pagalbos teikimo, klasių formavimo mokyklose, tiek ugdymo proceso pritaikymo bei kitus aspektus. Paminėtina, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaitose nuolat atkreipiamas dėmesys į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų teisės į mokslą įgyvendinimo problemas.

Ataskaitiniu laikotarpiu atkreiptas dėmesys į autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų ugdymo problemas. Dirbant su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais, svarbus aplinkos struktūravimas: namų aplinkos suskirstymas į veiklos zonas, vaiko dienotvarkės sukūrimas (naudojant rašytinę informaciją, paveikslėlius, nuotraukas, simbolius, pan.), veiklos individualizavimas atsižvelgiant į jo gebėjimus, vizualinis užduočių ir jų sekų pateikimas. Mokiniai, kuriems nustatytas įvairiapusis raidos sutrikimas, bet neturintys intelekto sutrikimo, gali ugdytis tik bendrojo ugdymo mokyklose. Tokie vaikai, skirtingai nei įvairiapusių raidos ir intelekto sutrikimų turintys vaikai, neturi kitos ugdymosi alternatyvos, nors jiems nustatyti dideli ir labai dideli specialieji ugdymosi poreikiai ir jie sunkiai prisitaiko arba visai neprisitaiko bendrojo ugdymo mokyklų klasėse. Dažniausiai tokie vaikai nepritampa mokyklose, jiems skiriamas namų mokymas ir tokiu būdu jie atskiriami nuo socialinės aplinkos. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į nevyriausybinių organizacijų prašymą dėl tarpininkavimo, sprendžiant klasių steigimo autizmo spektro sutrikimus turintiems vaikams problemas, bei parbrėždama įtraukiojo ugdymo svarbą, atkreipė Vilniaus miesto savivaldybės dėmesį į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymo ir paslaugų teikimo užtikrinimo problemas Vilniaus mieste.

Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto departamentas informavo, kad koordinuodamas mokinių priėmimą ir nustatydamas klasių komplektų skaičių, įvertina tiek mokinių poreikius, tiek teises bei finansines galimybes, klasių, skirtų autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų, komplektavimas derinamas su Vilniaus miesto psichologine pedagogine tarnyba.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, kaip partneris, kartu su VŠĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“ ir „Psichikos negalios atstovavimo centras“ (MDAC, Vengrija) organizuotoje diskusijoje, kurioje dalyvavo Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos, Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos atstovai, nevyriausybinių organizacijų bei kitų įstaigų atstovai, vaikų tėvai, „Vaikų, turinčių negalią, teisės į švietimą užtikrinimas Lietuvoje“ atkreipė dėmesį į įtraukiojo

švietimo svarbą, teisės aktų (švietimo ir mokslo ministro 2011-09-30 įsakymo Nr. V-1795 „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“) įvertinimo bei kitas problemas, siekiant tinkamai įgyvendinti tarptautinius įsipareigojimus įtraukiojo švietimo srityje.

3.3.6. Vaikų, turinčių autizmo spektro, elgesio ir (ar) emocijų sunkumų arba sutrikimų, įtraukusis ugdymas

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2016 m. birželio 8 d. įsakymu Nr. V-534 buvo sudaryta darbo grupė Pagalbos vaikams, turintiems socialinės ir emocinės raidos sutrikimų, koncepcijos ir jos įgyvendinimo veiksmų plano projektui parengti (įvertinus darbo grupės narių ir ekspertų nuomones, darbo grupėje buvo priimtas sprendimas pakeisti dokumento pavadinimą, jo turinį ir kt.).

Darbo grupės veikloje dalyvavo atstovai iš Švietimo ir mokslo, Socialinės apsaugos ir darbo bei Sveikatos apsaugos ministerijos, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro, Vilniaus miesto psichologinės-pedagoginės tarnybos, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos, Plungės specialiojo ugdymo centro, Gelgaudiškio specialiojo ugdymo centro „Šaltinis“ bei „Diemedžio“ ugdymo centro, Šiaulių universiteto Specialiosios pedagogikos katedros, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto ir Kauno kolegijos, Vilniaus „Santaros“ gimnazijos, Švietimo darbuotojų profesinės sąjungos, Valstybinio psichikos sveikatos centro, VšĮ VU Santariškių klinikų filialo Vaiko raidos centras, Lietuvos savivaldybių asociacijos, Kėdainių rajono savivaldybės administracijos, Lietuvos neįgaliųjų forumo, sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos Vilniaus „Viltis“, asociacijos „Kitoks vaikas“ ir Lietuvos autizmo asociacijos „Lietaus vaikai“.

Nepaisant vykstančių pokyčių, vaikams nėra sudaromos sąlygos gauti tinkamiausias mokymosi paslaugas. Dėl koordinuoto tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumo, vaikui ir jo atstovams pagal įstatymą nėra užtikrinama galimybė laiku gauti vaiko poreikius atitinkančias paslaugas ir pagalbą.

Įtraukiojo ugdymo koncepcijos autizmo spektro, elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintiems vaikams buvo rengiama, siekiant užtikrinti autizmo spektro, elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turinčių vaikų įtraukųjį ir lygiateisį kokybišką ugdymą(-si), aplinkas pritaikant

prie individualių vaiko poreikių, koordinuotai teikiant tinkamas švietimo pagalbos, sveikatos priežiūros ir socialines paslaugas.

Švietimo ir mokslo ministerija darbo grupės parengtą Įtraukiojo ugdymo koncepcijos autizmo spektro, elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintiems vaikams koncepcijos projektą (toliau – Koncepcija) pateikė oficialiam derinimui tik Socialinės apsaugos ir darbo bei Sveikatos apsau-

gos ministerijoms, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai ir Lietuvos savivaldybių asociacijai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į praktikoje kylančias problemas užtikrinant tinkamą vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimų, elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų teisių įgyvendinimą bei jiems ir jų tėvams (globėjams, rūpintojams) reikalingą pagalbą ir paslaugas, iš esmės pritarė Konceptijos poreikiui, tačiau, atsižvelgdama į tai, kad darbo grupei buvo pavesta parengti konceptijos ir jos įgyvendinimo veiksmų plano projektą bei manydama, jog siekiant realių pokyčių praktikoje atitinkamoje srityje, išsakė nuomonę, jog yra tikslinga svarstyti galimybę vienu dokumentu tvirtinti ir Konceptiją, ir jos įgyvendinimo priemonių planą. Taip pat, atkreipiant dėmesį į tai, kad darbo grupės veikloje dalyvavo įvairių institucijų atstovai, buvo išsakyta nuomonė, jog Konceptijos projektas oficialiai derinti ir pastaboms pateikti turėtų būti pateiktas visiems darbo grupės nariams (jų atstovaujamos institucijoms).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga pateikė svarstyti šiuos pasiūlymus Konceptijos tobulinimui:

- patikslinant nuostatas, įtvirtinančias, jog vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimų, elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų, įtraukiojo ugdymo ir koordinuotai teikiamos pagalbos vaikui ir jo šeimai teikimas įgyvendinamas keturiais lygmenimis, priklausomai nuo vaiko amžiaus, elgesio ar (ir) emocijų sunkumų ar autizmo spektro arba elgesio ar (ir) emocijų sutrikimo lygio ir reikiamos pagalbos pobūdžio: ankstyvoji prevencija ir intervencija nuo gimimo iki švietimo įstaigos lankymo pradžios, švietimo įstaigos lygmeniu, savivaldybės lygmeniu ir nacionaliniu lygmeniu;
- papildant Konceptiją nuoroda, jog vaiko sveikatos tikrinimą atlieka šeimos medicinos paslaugas teikiantis šeimos gydytojas ar vaikų ligų gydytojas asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikiančioje įstaigoje, kurioje vaikas yra prirašytas. Šeimos medicinos paslaugas teikiantis šeimos ar vaikų ligų gydytojas, atlikęs vaiko psichomotorinės raidos tikrinimą ir nustatęs raidos sutrikimo riziką, siunčia pacientą į pirminio lygio paslaugas teikiantį psichikos sveikatos centrą arba antrinio lygio paslaugas teikiančią vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos paslaugas teikiančią asmens sveikatos priežiūros įstaigą. Taip pat įtvirtinant, jog vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos paslaugas teikia specialistų komanda;
- patikslinant Konceptijos nuostatas dėl šeimos informavimo ir koordinuotos pagalbos gavimo galimybių, nurodant, jog sveikatos priežiūros įstaiga, nustačiusi vaiko raidos sutrikimą, psichikos, elgesio ir emocijų sutrikimą, rekomenduoja vaiko tėvams kreiptis į jų (vaiko) gyvenamosios vietos savivaldybės tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorių dėl pagalbos, siekiant užtikrinti tinkamą sveikatos priežiūros įstaigos specialistų pateiktų rekomendacijų įgyvendinimą. Sveikatos priežiūros įstaiga informuoja savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrių pagal vaiko gyvenamąją arba įstaigos vietą, kai vaiko atstovai pagal įstatymą neužtikrina sveikatos priežiūros paslaugų vaikui teikimo arba atsisako bendradarbiauti;
- patikslinti ir išplėsti Konceptijos nuostatas dėl tarpinstitucinio koordinatoriaus funkcijų, įtvirtinant, kad tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius teikia informaciją, konsultuoja

vaiko tėvus bei, esant poreikiui, inicijuoja kompleksiskai teikiamos pagalbos ar atskirų paslaugų vaikui ir (ar) jo šeimai teikimą, taip pat padeda vaiko tėvams ieškoti optimalių resursų ir galimybių, kad, vadovaujantis šioje koncepcijoje ir kituose teisės aktuose įtvirtintais pagalbos, paslaugų teikimo principais, būtų užtikrintas tinkamas sveikatos priežiūros įstaigos, pedagoginės psichologinės tarnybos bei kitų specialistų rekomendacijų įgyvendinimas. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriumi, esant poreikiui, nukreipia vaiko tėvus (globėjus) į pedagoginę psichologinę tarnybą dėl vaiko pedagoginio psichologinio įvertinimo ir (ar) vaiko specialiojo ugdymosi ir švietimo pagalbos skyrimo. Vaiko tėvai į pedagoginę psichologinę tarnybą gali kreiptis patys (savo iniciatyva), jei jiems kyla vaiko ugdymo sunkumų (kalbos, bendravimo, elgesio, emocinių ir kitų) namuose;

- papildyti Koncepcijos nuostatas dėl įtraukiojo ugdymo kokybės veiksnių, nurodant, kad be vieno iš pagrindinių sėkmę lemiančių veiksnių - pozityvaus švietimo įstaigos administracijos, mokytojų ir mokykloje dirbančių specialistų požiūrio į skirtingų poreikių turinčius mokinius ir jų ugdymąsi drauge su bendraamžiais, taip pat yra svarbus noras ir iniciatyva bendradarbiauti su kolegomis ir kitais specialistais, veiksmingai įveikiant mokinių skirtynes švietimo įstaigoje ir (ar) klasėje, grupėje;

- atsižvelgiant į tai, kad Koncepcijoje išskirtos trys vaikų grupės: vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimų; vaikai, turintys elgesio ar (ir) emocijų sunkumų; vaikai, turintys elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų, siekiant teisinio reglamentavimo nuoseklumo ir aiškumo, buvo pasiūlyta išplėsti Koncepcijos nuostatas dėl pozityvaus elgesio palaikymo sistemos (pateikiant sistemos sąvoka, aiškiau ir nuosekliau apibūdinant pozityvaus elgesio palaikymo sistemos tikslus ir lygmenis; mokinių pozityvaus elgesio palaikymo elementus; mokyklos (klasės) bendruomenės (taip pat ir vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimų, elgesio ir (ar) emocijų sunkumų arba sutrikimų, ir jo tėvų vaidmenį, dalyvavimą pozityvaus elgesio palaikymo sistemoje; švietimo įstaigos bendradarbiavimą su kitais (kitų kompetentingų įstaigų) specialistais ir pan.) ir (arba) tikslinti konkrečias projekto formuluotes;

- papildyti Koncepcijos nuostatą, akcentuojant, jog reikiama pagalba ir paslaugos vaikui, turinčiam autizmo spektro sutrikimų, elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų, ir jo šeimai turi būti organizuojamos taip, kad specialistai būtų kompetentingi kuo anksčiau atpažinti nerimą keliančius ženklus vaiko elgesyje bei vaikui ir jo šeimai būtų garantuota galimybė kuo anksčiau gauti reikiamą pagalbą, ne tik vaikui sudarant sąlygas ugdytis bendrojo ugdymo bendrosios paskirties klasėje/grupėje;

- Koncepcijos nuostatas, reglamentuojančias pagalbos teikimą savivaldybės lygmenyje, pasiūlyta išplėsti, numatant, kad savivaldybė užtikrina išsamių statistinių duomenų apie savivaldybės teritorijoje gyvenančius vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimų, elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų, rinkimą ir analizę. Taip pat, kad savivaldybės vykdomoji institucija, rengdama mokyklų tinklo pertvarkos planus, metinius socialinių paslaugų planus, neįgaliųjų socialinės integracijos programas, rūpinasi švietimo prieinamumu ir jo nuoseklumo, tęstinumo ir perspektyvos užtikrinimu visose ugdymo pakopose, nemokamų socialinių, įskaitant, bet neapsiribojant socialinės reabilitacijos, paslaugų prieinamumu jos teritorijoje gyvenantiems autizmo spektro sutrikimų, elgesio ar

(ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintiems vaikams ir jų šeimos nariams, užtikrina specialistų, dirbančių su autizmo spektro, elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turinčiais vaikais ir jų šeimomis, kompetencijų šioje srityje ugdymą;

- nuostatas dėl tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus vaidmens savivaldybės lygmenyje, pasiūlyta patikslinti ir išplėsti, nurodant, kad tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriui įstatymu deleguota funkcija koordinuoti koordinuotai teikiamas švietimo pagalbos, socialinės ir sveikatos priežiūros paslaugas, nustatyti šios pagalbos ir paslaugų poreikį, inicijuoti ir planuoti jų plėtrą, vykdyti prieinamumo ir kokybės stebėseną, burti specialistų grupę, teikiančią socialinės paramos ir sveikatos priežiūros paslaugas, informuoti vietos bendruomenę apie galimybes gauti reikiamą pagalbą ir paslaugas savivaldybėje ir kt. Taip pat, kad, kai į tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorių kreipiasi vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimų, elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų, tėvai, jie kartu, įvertindami šeimos poreikius ir savivaldybėje esančius švietimo pagalbos, socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų resursus, ieško optimaliausio vaiko ir šeimos poreikius tenkinančio sprendimo ir vaiko sveikatą ar psichomotorinę raidą arba vaiko mokymosi sunkumus, sutrikimus, pedagogines, psichologines asmenybės ir ugdymosi problemas, specialiuosius ugdymosi poreikius vertinusių įstaigų / specialistų rekomendacijų įgyvendinimo galimybių. Vaikui pereinant iš vienos ugdymo pakopos į kitą arba keičiant švietimo įstaigą, tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius inicijuoja tarpžinybinius specialistų susitikimus, kuriuose dalyvauja vaiką ugdantys pedagogai, būsimi vaiko pedagogai, vaiko tėvai ir kiti suinteresuoti asmenys; susitikimų metu aptariamos visos svarbios aplinkybės (vaiko ugdymosi ypatumai, reikalavimai aplinkai, pagalbos resursai ir kt.);

- įtvirtinti, kad pedagoginė psichologinė tarnyba atlieka vaiko mokymosi sunkumų, sutrikimų, pedagoginių, psichologinių asmenybės ir ugdymosi problemų, specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimą ir teikia rekomendacijas dėl tolesnio vaiko ugdymo, švietimo pagalbos teikimo, skiria specialųjį ugdymą. Taip pat numatyti, jog pedagoginė psichologinė tarnyba teikia metodinę pagalbą ir socialiniams darbuotojams bei vaiko teisių apsaugos specialistams;

- išplėsti ir patikslinti savivaldybės įgaliojimus, nurodant, kad savivaldybėje, laikantis šioje koncepcijoje ir kituose teisės aktuose įtvirtintų pagalbos ir paslaugų teikimo principų, vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimų, elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų ir (ar) jų šeimoms užtikrinama reikiama švietimo pagalba, sveikatos priežiūros paslaugos bei socialinės paslaugos (užtikrinamas socialinės priežiūros paslaugų prieinamumas, organizuojamos socialinės integracijos ir reabilitacijos, dienos centrų paslaugos, „laikino atokvėpio“ paslaugos tėvams, šeimų konsultavimas ir kt.), siekiant užtikrinti geriausias sąlygas vaikams įgyti būtinas bendrąsias, akademines žinias, komunikacinių ir socialinių įgūdžių, išmokti savarankiškumo bei mažinti jų ir jų šeimų socialinės atskirties riziką;

- tikslinti nuostatas dėl mobilios komandos ir Centro mobiliosios komandos paskirties, tikslo: mobiliosios komandos paskirtis – teikti ekspertinę pagalbą švietimo įstaigos mokytojams, admini-

stracijai, švietimo pagalbos ir kitiems specialistams, dirbantiems, teikiantiems paslaugas ir ugdančiams vaiką (vaikus), turintį (turinčius) autizmo spektro sutrikimų, elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų, ir jo tėvams, kai nepakanka pedagoginės psichologinės tarnybos ir kitų specialistų teikiamų paslaugų; Centro mobilios komandos tikslas – kartu su vaiką ugdančiais pedagogais ir švietimo įstaigos švietimo pagalbos specialistais, pedagoginės psichologinės tarnybos ir kitais už pagalbą ir paslaugų vaikui ir jo tėvams organizavimą ir (ar) teikimą atsakingais specialistais, vaiko tėvais ir, jeigu tai atitinka geriausius vaiko interesus, vaiku aptarti vaiko ugdymosi ypatumus, kylančias problemas, įvertinti sėkmės veiksnius, ieškoti ir rasti vaiko mokymosi/ugdymosi ir gyvenamojoje aplinkoje vaiką motyvuojančių, palaikančių, stiprinančių vidinių ir išorinių išteklių;

- nacionalinį pagalbos lygmenį reglamentuojančias nuostatas papildyti nuoroda dėl mokymų apie vaikų autizmo spektro sutrikimus, elgesio ar (ir) emocijų sunkumus arba sutrikimus įtraukimo į įvairių sričių specialistų, dirbančių su vaikais, rengimo programas ir kvalifikacijos kėlimo programas ir kt.

Įtraukiojo ugdymo koncepcija autizmo spektro, elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintiems vaikams 2016 metais patvirtinta nebuvo.

3.3.7. Vaikų diskriminacijos aspektai priėmimo į Vilniaus miesto ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupes procese

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgusi į pareiškėjų skundus, prašymus ir paklausimus dėl vaikų priėmimo į Vilniaus miesto švietimo įstaigų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupes organizavimo tvarkos apraše, patvirtintame Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2015-05-28 sprendimu Nr.1-57 įtvirtintas nuostatas, kad pirmenybė į vietą darželyje teikiama pirmiausia tiems tėvams (ir jų vaikams), kurie abu registruoti Vilniaus mieste, kreipėsi į Vilniaus miesto savivaldybės merą, atkreipdama dėmesį į tai, kad minėta nuostata yra diskriminacinio pobūdžio. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė akcentavo, kad Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2 straipsnis skelbia teisę į nediskriminaciją – vaiko teisės priklauso kiekvienam vaikui, nepriklausomai nuo to, kaip jis atrodo, kas jis yra, kur jis gyvena, kokia jo tautybė, odos spalva, tikėjimas, kas yra jo tėvai ir t.t. – t.y. nepriklausomai nuo jokių aplinkybių. Atkreipė dėmesį į tai, kad konvencijoje diskriminacijos sąvoka neapibrėžiama, ir nors Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas nepateikė jokio aiškinamojo bendrojo komentaro dėl 2 straipsnio, tačiau pirmajame bendrajame komentare, parengtame dėl švietimo tikslų 2001 m., Vaiko teisių komitetas nurodė, kad „Diskriminacija bet kuriuo konvencijos 2 straipsnyje išvardytu pagrindu, neatsižvelgiant į tai, ar ji paslėpta ar atvira, žemina vaiko orumą ir gali sumažinti arba atimti iš vaiko teisę tinkamai pasinaudoti galimybėmis mokytis“.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė Vilniaus miesto savivaldybės mero dėmesį į tai, kad kiekvienas vaikas turi lygias su kitais vaikais teises ir negali būti diskriminuojamas dėl savo arba savo tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų lyties, amžiaus, tautybės, rasės, kalbos, tikėjimo, pažiūrų, so-

Kiekvienas vaikas turi lygias su kitais vaikais teises ir negali būti diskriminuojamas dėl savo arba savo tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų lyties, amžiaus, tautybės, rasės, kalbos, tikėjimo, pažiūrų, socialinės, turtinės, šeimyninės padėties, sveikatos būklės ar kokių nors kitų aplinkybių.

cialinės, turtinės, šeimyninės padėties, sveikatos būklės ar kokių nors kitų aplinkybių.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė akcentavo, kad tėvams nutraukus santuoką, ją pripažinus negaliojančia, vaikų teisės neturi keistis, todėl jeigu šeima išsiskyrusi – yra teismo sprendimas dėl

santuokos nutraukimo ir vaiko gyvenamoji vieta nustatyta su vienu iš tėvų, tas tėvas (motina), su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta (ir jų vaikas), registruotas Vilniaus mieste, turi turėti tuos pačius prioritetus, t.y. pirmumo teise gauti vietą darželyje, kaip ir šeima (ir jų vaikas), kurioje abu tėvai registruoti Vilniaus mieste (minėta nuomonė buvo pateikta ir Seimo Žmogaus teisių komitetui).

Vilniaus miesto savivaldybės taryba atsižvelgė į Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomonę bei teisinį reglamentavimą dėl draudimo diskriminuoti vaiką dėl šeimyninės padėties ar dėl kitų nors kitų aplinkybių ir pakeitė Vaikų priėmimo į Vilniaus miesto švietimo įstaigų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupes organizavimo tvarkos aprašo nuostatą, diskriminuojančią vaikus.

3.3.8. Sveikos ir saugios aplinkos užtikrinimas ikimokyklinio ugdymo įstaigose

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktinėje veikloje nagrinėta problema dėl tam tikromis užkrečiamomis ligomis susirgusių vaikų ugdymo ikimokyklinio ugdymo įstaigoje gydymosi proceso metu, nepasant to, jog pagal sveikatos pažymėjimuose pateiktą informaciją vaikai ugdymo įstaigą lankyti galėjo, taip pat reguliariai vartojo paskirtus vaistus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, jog Lietuvos higienos norma HN 75:2010 „Įstaiga, vykdanči ikimokyklinio ir (ar) priešmokyklinio ugdymo programą. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ numato, jog priimant vaiką į įstaigą ir vėliau kiekvienais metais turi būti pateiktas Vaiko sveikatos pažymėjimas (forma Nr. 027-1/a). Po ligos vaikas gali būti priimtas į įstaigą tik tėvams (globėjams / rūpintojams) pateikus gydytojo pažymą (F 094/a). Be to, higienos norma draudžia priimti sergančius ar (ir) turinčius užkrečiamųjų ligų požymių (karščiuoja, skundžiasi skausmu, viduriuoja, vemia, kosti, yra išskyrų iš nosies ir kt.) vaikus, taip pat turinčius utėlių ar glindų. Pastebėtina, jog vaikams buvo išduoti Vaiko sveikatos pažymėjimai, kuriuose nebuvo nurodyti galimus apribojimus patekti į ikimokyklinio ugdymo įstaigą lemiantys požymiai, įtvirtinti minėtoje higienos normoje, o atvirkščiai, nurodyta, kad šie vaikai gali lankyti ikimokyklinio ugdymo įstaigą, todėl pagrindo neleisti tokiais atvejais vakams lankyti ugdymo įstaigą nėra, laikantis tam tikrų apsaugos principų, užsikrėtimo būdai yra valdomi ir išvengiami.

Tokiose situacijose svarbu pažymėti, jog tiek tarptautiniuose, tiek nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintas diskriminaciją draudžiantis principas. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2 straipsnis skelbia, jog valstybės dalyvės gerbia ir garantuoja visas konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai, be jokios diskriminacijos, nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors kitų aplinkybių. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadove pažymima, jog pagal tarptautinę teisę valstybių konvencijos dalyvių įsipareigojimas „gerbti“ reikalauja „nesiimti veiksmų, galinčių pažeisti bet kurią Konvencijoje nustatytą vaiko teisę“. Įsipareigojimas „garantuoti“ apima ne tik įsipareigojimą „gerbti“, kadangi jis reiškia teigiamą valstybės įsipareigojimą imtis visų reikiamų priemonių, užtikrinančių žmonėms galimybę naudotis atitinkamomis teisėmis ir jas įgyvendinti“ (Philip Alston, „The legal framework of the Convention on the Rights of the Child“, Bulletin of Human Rights, 91/2, p. 5).

Remiantis Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymu, visa informacija apie paciento buvimą sveikatos priežiūros įstaigoje, gydymą, sveikatos būklę, diagnozę, prognozes ir gydymą, taip pat visa kita informacija apie pacientą turi būti laikoma konfidencialia <...>, kuri gali būti suteikiama kitiems asmenims tik turint rašytinį paciento (šiuo atveju – įstatyminio vaiko atstovo) sutikimą, kuriame yra nurodytas tokios informacijos suteikimo pagrindas ir naudojimo tikslai, <...>. Pabrėžtina, jog Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas įpareigoja asmens sveikatos paslaptį saugoti pagal Civilinį kodeksą, pacientų teises reglamentuojančius įstatymus ir kitus teisės aktus.

Apibendrinant akcentuotina, jog svarbų vaidmenį tokiose situacijose lemia bendruomenės narių švietimas, remiantis mokslu pagrįstais įrodymais, kurio pagrindinis tikslas paneigti vyraujančias nepagrįstas baimes ir klaidingus įsitikinimus dėl ligų užsikrėtimo būdų, informuoti apie užkrečiamų ligų profilaktikos priemones.

3.4. Vaikas su negalia

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas Bendrame komentare „Dėl neįgaliųjų vaikų teisių“ valstybėms pateikia gaires bei rekomendacijas, kad jos galėtų imtis priemonių, atitinkančių Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją ir užtikrinančių tinkamą vaikų su negalia teisių įgyvendinimą.

Komiteto vertinimu, konvencijos 23 straipsnio 1 dalis turi būti laikoma svarbiausiu principu įgyvendinant vaikų su negalia teises: vaikas su negalia turi gyventi pilnavertį ir prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje. Pagrindinė šio straipsnio dalies žinia – tai, kad vaikas turi būti įtrauktas į visuomenę. Tam skirtos priemonės įvairiose srityse – tiek švietimo, sveikatos paslaugų teikimo – turi būti aiškiai nukreiptos į maksimalią inkluziją. Siekiant įgyvendinti konvencijos 23 straipsnio reikalavimus, būtina, kad valstybės dalyvės vystytų ir efek-

tyviai įgyvendintų visapusišką politiką, pagrįstą veiksmų plano priemonėmis, kurios užtikrintų vaikui ir jo tėvams specialią globą ir paramą. Parama ir pagalba turi užtikrinti, kad vaikai su negalia galėtų efektyviai naudotis švietimo, lavinimo, sveikatos paslaugų, reabilitacijos paslaugų, pasiruošimo dirbti bei laisvalaikio galimybėmis.

3.4.1. Vaikų su negalia teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas

Ataskaitiniu laikotarpiu buvo pabaigtas tyrimas dėl vaikų su negalia situacijos Lietuvoje. Tyrimas buvo atliktas atsižvelgus į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamų individualių skundų problematiką, asmenis su negalia atstovaujančių organizacijų kreipimusis bei pranešimus visuomenės informavimo priemonėse apie vaikų su negalia problemas.

Tyrimo metu surinkti ir susisteminti duomenys apie vaikus negalia ir juos auginančių šeimų padėtį įvairiais aspektais: vaikus su negalia auginančių šeimų socialinė padėtis, socialinių paslaugų spektras, poreikis ir prieinamumas, kompleksiskai teikiama pagalba šeimai, socialinės reabilitacijos paslaugos vaikams su negalia, kiti vaikų su negalia teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo aspektai.

- *Dėl vaikų su negalia auginančių šeimų socialinės padėties.* Remiantis tyrimo metu surinktais duomenimis, didžioji dalis vaikų su negalia auginantys tėvai yra dirbantys, palyginus nedidelė dalis šeimų yra piniginės socialinės paramos gavėjai (piniginę socialinę paramą šeimos gali ir tuo atveju, jei suaugę šeimos nariai dirba, tačiau šeimos pajamos yra nepakankamos), taip pat pakankamai nedidelė dalis tėvų yra registruoti Darbo biržoje⁵. Nemažai daliai vaikų su negalia auginančių šeimų pavyksta suderinti vaiko su negalia priežiūrą ir suaugusiųjų šeimos narių darbinį užimtumą, tačiau paslaugų šeimai tinklas, sudarantis galimybes sėkmingai derinti vaiko su negalia auginimą ir priežiūrą bei tėvų darbinį užimtumą, yra nepakankamai išplėtotas.

Vaikus su negalia auginančių šeimų padėtis vertintina bendrame vaikų auginančių šeimų kontekste. Remiantis Statistikos departamento duomenimis, nuo 2009 m. iki 2013 m. didžiausias skurdo rizikos lygis buvo šeimose, auginančiose nepilnamečius vaikus, o ypač šeimose, kuriose nepilnamečius vaikus augina vienas iš tėvų ir gausiose šeimose (šeimos auginančios tris ir daugiau vaikų)⁶. Vaiko su negalia auginimas šeimoje vertintinas kaip papildomas veiksnys, galintis lemti šeimos skurdo rizikos lygį, nepaisant to, jog šeima gauna valstybės paramą (išmokas ir kompensacijas).

- *Dėl būsto pritaikymo.* Tyrimo metu nustatyta, kad vaikų su negalia būsto ir jo aplinkos pritaikymo poreikis iš esmės yra tenkinamas, tačiau vertinant savivaldybių pateiktą informaciją apie būsto ir jo aplinkos pritaikymo terminus nuo prašymo gavimo iki konkretaus būsto pritaikymo darbų pabaigos, pažymėtina, jog šiuo metu vidutiniškai 1-2 metus trunkantis būsto pritaikymas nėra vertintinas kaip geriausiai vaikų su negalia interesus atitinkantis standartas. Neneigtina, jog situacija galimai

⁵ Piniginės socialinės paramos gavėjų ir Darbo biržoje registruotų asmenų skaičius gali sutapti, nes viena iš sąlygų piniginei socialinei paramai gauti yra ne tik asmens vykdoma darbo paieška tarpininkaujant Darbo biržai.

⁶ Lietuvos statistikos departamento duomenys.

Būtina ieškoti galimybių trumpinti būsto ir jo aplinkos pritaikymo terminus, siekiant užtikrinti kuo geresnę neįgalių vaikų gyvenimo kokybę per maksimaliai trumpus terminus.

lemiama tokių objektyvių veiksnių kaip sunkumai randant rangovus darbams atlikti ir kt., tačiau būtina ieškoti galimybių trumpinti būsto ir jo aplinkos pritaikymo terminus, siekiant užtikrinti kuo geresnę vaikų su negalia gyvenimo kokybę

per maksimaliai trumpus terminus.

Pažymėtina, jog keletas savivaldybių, ypač kaimiškųjų rajonų, nurodė, jog neretai patiriama sunkumų realizuoti būsto ir jo aplinkos pritaikymą asmeniui su negalia, nes būsto, kuriame neįgalusis gyvena vertė yra nedidelė, būsto pritaikymo vertė viršija paties būsto vertę, todėl savivaldybės arba turi dengti viršijamą sumą iš savivaldybės biudžeto lėšų, arba tuo atveju, jei savivaldybė viršijančios sumos nedengia - būsto pritaikymo išlaidos mažinamos iki būsto mokestinės vertės dydžio arba prašymas pritaikyti būstą atmetamas⁷. Ši savivaldybių nurodyta problema reprezentuoja ne tik vieną iš veiksnių, trukdantį efektyvų būsto ir jo aplinkos neįgaliesiems asmenims pritaikymą, tačiau ir neįgaliųjų (suaugusiųjų, vaikus su negalia auginančių šeimų) socialinę ekonominę padėtį iš esmės, pagrindžiant nuomonę, jog negalia yra vienas iš šeimos / asmens skurdo rizikos veiksnių.

Daugelyje savivaldybių nėra vieno ar kelių specialistų (skyriaus) konkrečiai kuruojančio neįgalių asmenų, tarp jų ir vaikų su negalia, klausimus.

- *Dėl gyventojų su negalia klausimų kuravimo savivaldybėje.* Daugelyje savivaldybių neįgaliųjų klausimus yra pavesta kuruoti savivaldybių administracijų socialinės paramos skyriams, kur minė-

tus neįgaliųjų klausimus kuruoja vienas ar keli specialistai. Tik keletose savivaldybių su neįgaliųjų klausimų kuravimu yra susiję ir atsakingi kitų savivaldybės administracijos padalinių specialistai. Nei vienoje savivaldybėje nėra vieno ar kelių specialistų (skyriaus) konkrečiai kuruojančio asmenų su negalia, tarp jų ir vaikų su negalia, klausimus, apimant visas savivaldybės atliekamas funkcijas neįgaliųjų integracijos ir aprūpinimo srityse, o taip pat ir valstybės prisiimtų įsipareigojimų neįgalių asmenų atžvilgiu įgyvendinimą.

Neįgaliųjų socialinės integracijos politika apima daugelį valstybės valdymo sričių, tačiau trūksta valstybės, savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimo, sprendžiant neįgaliesiems svarbius klausimus. Savivaldybės nesinaudoja teisės aktų nustatytais galimybėmis steigti nuolatinės komisijas neįgaliųjų klausimams spręsti, kurios padėtų savivaldybėms geriau suprasti neįgaliųjų poreikius ir veiksmingai spręsti neįgaliųjų gyvenimo bendruomenėje problemas.

- *Dėl savivaldybėje kaupiamos statistikos apie vaikus su negalia.* Neįgaliųjų teisių konvencijos

⁷ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013-03-27 įsakymu Nr. A1-137 patvirtintas Būsto pritaikymo neįgaliesiems finansavimo 2013-2015 metais tvarkos aprašas.

31 straipsnyje pažymima, kad valstybės, konvencijos šalys, įsipareigoja rinkti informaciją, įskaitant statistinius ir tyrimų duomenis, kad galėtų rengti ir įgyvendinti politikos strategijas, skirtas konvencijai įgyvendinti⁸. Tyrimo metu daugelis savivaldybių nurodė, kad kaupia statistinius duomenis apie vaikus su negalia informacinėje sistemoje SPIS⁹. Tačiau šioje sistemoje šiuo metu yra sukaupta savivaldybių informacija apie neįgalių asmenų ir vaikus su negalia auginančių šeimų gaunamą piniginę paramą (socialines išmokas ir kompensacijas). Minėtoje sistemoje numatyta kaupti ir kitą informaciją, susijusią su neįgaliųjų ir vaikus su negalia auginančių šeimų poreikių tenkinimu, turint omenyje ne tik piniginę paramą, tačiau ir paslaugas. Pažymėtina, jog SPIS duomenų vitrinose yra numatytos parinktys, pvz., „Psichosocialinė pagalba“, „Dienos socialinė globa vaikams su negalia“, „Sociokultūrinės paslaugos“, „Transporto organizavimas“ ir kt.¹⁰, tačiau tokie duomenys yra nesukaupti ir nepateikiami. Savivaldybių pasirinkti metodai kaupti duomenis (taip pat pasirenkant kokius duomenis) apie vaikus su negalia ir juos auginančias šeimas socialinės paramos, paslaugų užtikrinimo kontekste, viena vertus, gali būti vertinama kaip kiekvienos konkrečios savivaldybės pasirinkimas sukaupiti duomenis, kurie geriausiai atspindėtų esamą konkrečios gyventojų grupės situaciją ir sudarytų prielaidas geriausiai planuoti ir plėsti šiems gyventojams būtinas paslaugas, kita vertus, duomenų kaupimas nustatyta suvienodinta tvarka ir jų pateikimas sistemoje SPIS, suponuotų ir skatintų savivaldybes aktyviau ieškoti galimybių teikti neįgaliesiems vaikams ir juos auginančioms šeimoms daugiau paslaugų, neapsiribojant teikiama pinigine socialine parama (išmokomis ir kompensacijomis).

Siekiant visapusiškai plėtoti socialinės integracijos procesus, užtikinti neįgaliųjų, tame tarpe – vaikų su negalia, lygias teises ir galimybes savivaldybėse, tikslinga socialinės integracijos priemonės įtvirtinti savivaldybės socialinės integracijos programose bei priemonių planuose.

• *Dėl savivaldybių neįgaliųjų socialinės integracijos programų.*

Tyrimo metu nustatyta, kad mažiau nei pusė Lietuvos savivaldybių yra patvirtinusios savo miesto (rajono) savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos programas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, siekiant visapusiškai

plėtoti socialinės integracijos procesus, užtikinti neįgaliųjų, tame tarpe – vaikų su negalia, lygias teises ir galimybes savivaldybėse, tikslinga socialinės integracijos priemonės įtvirtinti savivaldybės socialinės integracijos programose bei priemonių planuose.

Rengiant neįgaliųjų socialinės integracijos programą, būtų galima įvertinti esamą situaciją rajone, nustatyti paslaugų trūkumus, prieinamumą, esamų bei trūkstamų paslaugų poreikį, viešosios aplinkos pritaikymo neįgaliesiems poreikį, kt. aspektus, tuo tikslu numatyti ateinančio laikotarpio

⁸ Tokios informacijos rinkimo ir saugojimo procesas turi: atitikti teisiškai nustatytas garantijas, įskaitant teisės aktus dėl duomenų apsaugos, siekiant užtikrinti neįgaliųjų privatus gyvenimo konfidencialumą ir neliečiamumą; atitikti tarptautinių mastu pripažintas normas, skirtas apsaugoti žmogaus teises ir pagrindines laisves bei etikos principus panaudojant statistiką. Neįgaliųjų teisių konvencija, 31 straipsnio 1 dalis.

⁹ Socialinės paramos šeimai informacinė sistema <https://www.spis.lt/>

¹⁰ Socialinės paramos šeimai informacinė sistema <https://www.spis.lt/>

prioritetus bei finansavimą, o įgyvendinus programą, vertinti paslaugų efektyvumą. Dalyje savivaldybių neįgaliųjų socialinės integracijos klausimai yra įtraukiami į savivaldybėje kasmet rengiamą socialinių paslaugų planą, kuris apima pagrindines neįgaliųjų poreikius tenkinančias priemones – socialinių paslaugų teikimą, būsto (gyvenamosios aplinkos) pritaikymą ir kt. Tačiau socialinių paslaugų teikimas žmonėms su negalia yra tik dalis visos neįgaliųjų socialinės integracijos sistemos priemonių (sąlygų). Tyrimo metu pastebėta, kad savivaldybės, kurios yra patvirtinusios neįgaliųjų socialinės integracijos programas, pagal programos priemones vykdo įvairias veiklas, tačiau numatytos priemonės skiriasi tiek pobūdžiu, tiek apimtimi, pvz., vienoje savivaldybėje dėmesys skiriamas tik socialinėms, kitose – tik švietimo paslaugoms, kai kuriose savivaldybėse numatytos vos kelios priemonės vaikams, stokoama dėmesio informacijos apie teikiamas paslaugas savivaldybėje viešinimui, bendruomeninių paslaugų plėtojimui.

- *Dėl socialinių paslaugų vaikams su negalia ir juos auginančioms šeimoms.* Socialinių paslaugų teikimo vaikams su negalia užtikrinimo kontekste, paslaugos konkrečiai neįgaliam vaikui yra neatšiejamos nuo paslaugų vaiką su negalia auginančiai šeimai teikimo, todėl vertinant socialinių paslaugų užtikrinimą savivaldybėse, kompleksškai vertintas tiek paslaugų teikimas pačiam vaikui, tiek jį auginančiai šeimai. Vaikams su negalia ir juos auginančioms šeimoms, visos Lietuvos mastu, teikiamos tiek bendrosios, tiek specialiosios socialinės paslaugos. Keletame savivaldybių apsiribojama tik bendrųjų socialinių paslaugų teikimu, argumentuojant, kad kitokios paslaugos nėra reikalingos. Tyrimo metu nustatyta, kad atskirose savivaldybėse teikiamų socialinių paslaugų spektras nėra labai platus. Dažniausiai savivaldybėse teikiama specialioji socialinė paslauga yra dienos socialinės globos paslaugos asmens namuose arba socialines paslaugas teikiančioje įstaigoje (dažniausiai įstaigoje). Vaikams su negalia ir jų šeimoms yra teikiamos socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslaugos, tačiau dažniausiai tuo atveju, jei šeima yra įrašyta į Socialinės rizikos šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus, apskaitą. Beveik pusėje savivaldybių teikiamos socialinės globos paslaugos. Pažymėtina, jog kitos socialinės paslaugos – pagalbos į namus, intensyvios krizių įveikimo pagalbos paslaugos, asmeninio asistento pagalba, laikino apnakvindinimo, apgyvendinimo savarankiško gyvenimo namuose paslaugos yra teikiamos retai, plačiausias spektras paslaugų teikiamas didžiuosiuose miestuose. Tyrimo metu nustatyta, kad specialiųjų socialinių paslaugų tinklas yra plėstinas, šiuo metu dominuoja teikiamos bendrosios socialinės paslaugos, taip pat ilgalaikės socialinės globos paslaugos. Socialinių paslaugų infrastruktūros savivaldybėje plėtra yra susijusi su šių paslaugų poreikio nustatymu, tačiau taip pat nepaneigta, jog savivaldybės sudaromos galimybės gyventojams gauti tam tikros rūšies paslaugas turi įtakos paslaugų gavėjų poreikiui teikiamomis paslaugomis naudotis.

- *Dėl socialinių paslaugų vaikams su negalia ir juos auginančioms šeimoms prieinamumo.*

Socialinių paslaugų įstatymo 13 straipsnio 1 dalis reglamentuoja, kad savivaldybė atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą planuodama ir organizuodama socialines paslaugas, kontroliuodama bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros kokybę.

Pusės Lietuvos savivaldybių nuomone, jos tenkina visų vaikų su negalia ir juos auginančių šeimų socialinių paslaugų poreikį, reikiamas socialines paslaugas gauna visi šios paslaugų gavėjų grupės atstovai (paslaugos suteikiamos toje pačioje savivaldybėje arba yra perkamos), nėra nustatytas savivaldybėje neteikiamų socialinių paslaugų poreikis¹¹.

Pažymėtina, jog socialinių paslaugų teikimo vaikams su negalia ir juos auginančioms šeimoms kontekste, dažnai yra akcentuojamas trumpalaikės socialinės globos paslaugos poreikis. Nemažoje dalyje savivaldybių vis dar stokojama dienos socialinės globos paslaugų teikiamų tiek įstaigose, tiek asmens namuose. Problema yra ne tik tam tikrų vaikams su negalia ir juos auginančioms šeimoms teikiamų paslaugų prieinamumo savivaldybės mastu (atsižvelgiant į savivaldybėje teikiamų socialinių paslaugų spektrą), tačiau taip pat yra pastebėtos skirtingos galimybės gauti socialines paslaugas tos pačios savivaldybės gyventojams atsižvelgiant į socialinių paslaugų susikcentravimą rajonų centruose, miesteliuose, seniūnijų centruose. Kyla abejonių dėl tinkamai vertinamo socialinių paslaugų poreikio (savivaldybės mastu, rengiant socialinių paslaugų planus). Atsižvelgus į tyrimo metu iš savivaldybių gautą informaciją apie savivaldybių turimus duomenis apie vaikus su negalia (statistiką, taip pat juos auginančių šeimų padėtį (pvz., darbinį užimtumą), savivaldybėje esančio/nesančio atsakingo asmens/savivaldybės padalinio, kuriojančio neįgalųjų klausimus ir pan. buvimą) teigtina, jog problema yra kompleksinė, neretai kylanti iš savivaldybės iniciatyvos stokos domėtis vaikų su negalia ir juos auginančių šeimų poreikiais, informuoti apie galimybes gauti tam tikras paslaugas iš šio neįgalųjų, neįgaliosius ir jų šeimas vienijančių organizacijų ir savivaldybių bendradarbiavimo atsirandančio socialinių paslaugų poreikio, skatinimo jomis naudotis bei plėsti socialinių paslaugų spektrą, teikti jų daugiau ir įvairesnių.

- *Dėl savivaldybių veiksmų perėjimui nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems likusiems be tėvų globos vaikams.* Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų plano tikslai įgyvendinami vangiai, ne visos savivaldybės pripažįsta poreikį teikti daugiau ir įvairesnių paslaugų, labiau tikimasi nevyriausybinių organizacijų iniciatyvos neprisiimant atsakomybės pačiai savivaldybei. Savivaldybių nurodytas esamų vaikų globos namų smulkinimas, išskaidant globos namus į kelis padalinius, vien siekiant gauti socialinės globos licenciją, tačiau nemažinant globojamų vaikų skaičiaus, nelaikytinas pakankama priemone, siekiant valstybės keliamų tikslų vaikų globos sistemos pertvarkai.

- *Dėl kompleksškai teikiamos pagalbos savivaldybėse.* Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009-11-11 nutarimu Nr. 1509 patvirtintą Vaikų nuo gimimo iki privalomo mokymo pradžios gyvenimo ir ugdymo sąlygų gerinimo modelio aprašą, nuo 2012 metų savivaldybėse pradėta teikti kompleksškai teikiama pagalba. Remiantis šiuo aprašu, kompleksinė pagalba – koordinuotas

¹¹ Visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinė specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba vaikams, laikinai netekusiems tėvų globos, nepilnametėms motinoms, šeimos nariams, globėjams, rūpintojams, dėl tam tikrų priežasčių (ligos, komandiruotės, atostogų, šeimos ar darbo įsipareigojimų ir kt.) laikinai ar darbo savaitę negalintiems prižiūrėti asmenų, kuriems reikalinga nuolatinė priežiūra, - „atokvėpio“ paslaugos ar tęstinės socialinės paslaugos darbo savaitę (paromis), taip pat socialinės rizikos suaugusiems asmenims ir socialinės rizikos vaikams, siekiant juos integruoti į visuomenę. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-04-05 įsakymu Nr. A1-93 patvirtintas Socialinių paslaugų katalogas.

švietimo programų vykdymas, socialinės paramos, sveikatos priežiūros paslaugų ir švietimo pagalbos teikimas individualiam vaikui ir jo tėvams jo tėvų pageidavimu ar atsakingų už vaiko teisių apsaugą institucijų teikimu; tarpinstitucinė komanda – įvairių valstybės ir savivaldybės institucijų ir įstaigų specialistų grupė, sutelkta kompleksinei pagalbai vaikui ir jo tėvams koordinuoti ir teikti. Kompleksiškai teikiamos pagalbos apimtys savivaldybėse skiriasi, tačiau savivaldybės galimai skiria nepakankamai dėmesio informacijos viešinimui apie šias paslaugas. Savivaldybės darbuotojai galimai susiduria ir su kompetencijos trūkumo problema, nes paslaugų organizavimas reikalauja ne vienos srities žinių – socialinės, švietimo, sveikatos, vaiko teisių apsaugos, kt. Savivaldybės nurodė, jog, organizuojant kompleksiškai teikiamą pagalbą susiduria su problemomis, susijusiomis su pernelyg ilgu dokumentacijos teikiamai pagalbai suteikti paruošimu, finansavimo trūkumu, poreikiu turėti atskirą tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorių.

- *Dėl socialinės reabilitacijos paslaugų vaikams su negalia (jų šeimoms) savivaldybėse.* Įgyvendinant Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektus (projektų finansavimo tvarkos aprašas patvirtintas socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012-07-20 įsakymu Nr. A1-345, su vėlesniais pakeitimais, toliau – Aprašas), remiamos pagal negalios pobūdį ir specifiką neįgaliųjų socialinės integracijos srityje veikiančių organizacijų vykdomos socialinės reabilitacijos turinį atitinkančios nuolatinio pobūdžio veiklos ir teikiamos paslaugos. Tyrimo metu nustatyta, kad savivaldybės galimai neištiria trūkstamų paslaugų poreikio savivaldybėje, todėl tiesiog numato visus Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintame Apraše nurodytus prioritetus. Kai kurios savivaldybės nurodė, kad kasmet nustatomi nauji prioritetai. Pagal tyrimo metu gautus duomenis buvo sudėtinga išskirti, kokia dalis socialinės reabilitacijos paslaugų finansavimo tenka vaikams ir jų šeimoms, tačiau pastebėta, kad skiriama lėšų dalis labai įvairi – kai kuriose savivaldybėse nebuvo teikiama nė vieno projekto, skirto vaikams (jų šeimoms), arba teikiamuose projektuose dalyvavo mažai vaikų ir finansavimas buvo nedidelis, todėl tikslinga toliau stebėti situaciją dėl socialinės reabilitacijos projektų neįgaliesiems bendruomenėje finansavimo, vertinti paslaugų poreikį, organizacijų iniciatyvumą. Tyrimo metu gauti savivaldybių atsakymai dėl socialinės reabilitacijos paslaugų finansavimo rodo, kad praktikoje tiek savivaldybės, tiek neįgaliųjų organizacijos susiduria su įvairiais sunkumais, ruošiant projektus, planuojant ir teikiant socialinės reabilitacijos paslaugas.

- *Dėl ikimokyklinio ugdymo.* Tyrimo metu nustatyta, kad ikimokyklinio ugdymo paslaugas kai kuriose savivaldybėse gauna palyginti nedidelė dalis ikimokyklinio amžiaus vaikų su negalia - nuo 4 proc. iki 47 proc. vaikų. Tokią situaciją gali lemti tėvų pasirinkimas (leisti / neleisti vaiką į įstaigą), įstaigų nepritaikymas neįgaliųjų poreikiams. Padėtį dėl vaikų su negalia ikimokyklinio ugdymo įstaigų nelankymo gali lemti ir situacija, jog kaimo vietovėse trūksta ikimokyklinio ugdymo įstaigų¹². Remiantis šio tyrimo duomenimis, kaimo vietovėse gyvena 42,5 proc. visų vaikų su negalia, o remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, kaime yra 112, kai mieste 563 ikimokyklinio

¹² Remiantis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atliktu 2007 m. tyrimu, dėl ikimokyklinio ugdymo įstaigų Lietuvoje sistemos ir teikiamų paslaugų, nuo 2000 iki 2005 m. ikimokyklinio ugdymo įstaigų miestuose sumažėjo vos dešimčia, o kaimo vietovėse – netgi keturiasdešimt aštuoniomis.

ugdymo įstaigos (atitinkamai 17 ir 83 proc.), kaime esančias ikimokyklinio ugdymo įstaigas lanko 12 proc., mieste 88 proc. ikimokyklinio-priešmokyklinio amžiaus vaikų¹³. Daugumoje savivaldybių ikimokyklinis ugdymas vaikams su negalia teikiamas bendrosiose ikimokyklinio ugdymo įstaigose bendrosiose grupėse, apie penktadalyje savivaldybių – specialiose grupėse specialiųjų ugdymosi poreikių ar tam tikrų sutrikimų turintiems vaikams, ir tik mažoje dalyje savivaldybių – specialiose įstaigose ar bendrųjų ugdymo įstaigų ugdymo skyriuose. Dalyje savivaldybių steigiamos specialiosios klasės bendrosiose mokyklose bei specialiojo ugdymo skyriai, nesant specialiųjų įstaigų savivaldybėse, galinčių ugdyti vaikus su tam tikra negalia (regos, klausos, judėjimo, intelekto), vaikai nukreipiami į kitas savivaldybes.

- *Dėl švietimo pagalbos ikimokyklinio ugdymo įstaigose.* Tyrimo metu, nustatyta, kad ikimokyklinio ugdymo poreikiai nėra visiškai patenkinami – neteikiamos surdopedagogų, tiflopedagogų paslaugos, šių specialistų ikimokyklinės įstaigos neturi, trūksta ir logopedų (arba jie dėl didelio darbo krūvio pagalbą prioritetu teikia tik vyresnio amžiaus vaikams), psichologų, specialiųjų ir socialinių pedagogų.

- *Dėl nesimokančių vaikų su negalia.* Tyrimo metu nustatyta, kad savivaldybės nesiima pakankamų priemonių užtikrinti privalomą vaikų mokymąsi bei ugdymo įstaigos lankymą: nerenka duomenų apie nesimokančius ir mokyklos nelankančius mokinius, nenustato bei neanalizuoja nesimokymo bei nelankymo priežasčių. Savivaldybių institucijos aplaidžiai žiūri į teisės aktais joms numatytą pareigą imtis priemonių užtikrinti privalomą vaikų mokymąsi bei lankymą bei turėtų imtis aktyvesnių, visapusiškų priemonių vaikų su negalia mokymui ir mokyklos lankymui užtikrinti. Manytina, kad tokios priemonės neturėtų apsiriboti vien informavimu apie galimą pagalbą (pavėžėjimą, psichologinę pagalbą, pan.), turi būti bendradarbiaujama su savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriumi, seniūnijomis, ieškomas tinkamas konkrečiam vaikui mokymo organizavimo būdas, o taip pat keliamas ir tėvų atsakomybės dėl kliudymo vaikams mokytis klausimas.

- *Dėl švietimo prieinamumo specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams (aplinkos pritikimo).*

Tyrimo metu nustatyta, kad vidutiniškai 32 % mokyklų yra pritaikyta specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams. Atliekant mokyklų renovaciją, tik dalyje (nurodė 8 savivaldybės) mokyklų aplinka buvo pritaikyta pilnai. Kitose savivaldybėse mokyklų aplinka nebuvo pritaikyta arba pritaikyta tik dalinai, arba pritaikyta specialiosios mokyklos ar mokyklos, turinčios specialiąsias klases, aplinka.

- *Dėl švietimo pagalbos.* Tyrimo metu nustatyta, jog mokinio, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių (atskiris atvejais, vaiko su negalia) teisė į mokymąsi pažeidžiama. Savivaldybės susiduria su švietimo pagalbos specialistų – mokytojų padėjėjų, logopedų, specialiųjų pedagogų (taip pat tiflopedagogų, surdopedagogų), psichologų trūkumu, finansinėmis problemomis, dėl kurių negali tinkamai pritaikyti ugdymo aplinkos, užtikrinti žmogiškųjų išteklių, reikiamos kompensacinės technikos.

- *Dėl pavėžėjimo į ugdymo įstaigas užtikrinimo.* Tyrimo metu nustatyta, kad iš esmės, vaikų su

¹³ Lietuvos Statistikos departamento leidinys „Švietimas 2013“, p. 31-32. ISSN 2029-5871. Vilnius 2014.

negalia pavėžėjimas į ugdymo įstaigas užtikrinamas tinkamai.

- *Dėl vaikų su negalia vasaros poilsio organizavimo.* Vaikų vasaros poilsis (vaikų neformalusis švietimas) yra probleminė sritis ne tik vaikų su negalia dalyvavimo šiose veiklose kontekste, tačiau taip pat ir visų vaikų teisės tinkamai ir kokybiškai ilsėtis užtikrinimo kontekste, atsižvelgiant į tai, jog kai kurios savivaldybės vaikų vasaros poilsio neremia visiškai, o savivaldybėse, kuriose vaikų vasaros poilsis remiamas, paprastai užimama nedidelė vaikų dalis, atitinkamai taip pat ir vaikų su negalia.

- *Dėl savivaldybių bendradarbiavimo su neįgaliųjų organizacijomis.* Tyrimo metu nustatyta, kad tik nedaugelis jų įtraukia neįgaliųjų organizacijas į savivaldybės skyrių, komisijų veiklą, sprendžiant klausimus, susijusius su neįgaliaisiais, priimant sprendimus dėl jų problemų ir poreikių.

Atsižvelgusi į tyrimo metu nustatytas problemas ir, siekdama spręsti vaikų su negalia ir juos auginančių šeimų problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė siūlymus kompetentingoms valstybės ir savivaldybių institucijoms:

- savivaldybėms:

- siekiant sukurti sąlygas kiekvienam vaikui augti savo šeimoje, gauti reikiamą pagalbą, siūlytina savivaldybėms aktyviai dalyvauti, įgyvendinant Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų planą, atlikti esamų paslaugų, prieinamumo, poreikio analizę savivaldybėse, bei, atsižvelgiant į gautus duomenis, tobulinti esamų paslaugų teikimą ir plėtoti naujas paslaugas vaikams su negalia ir jų šeimoms;

- užtikrinti vaikų su negalia lygias teises ir galimybes visuomenėje, tuo tikslu rengiant visapusiškas neįgaliųjų socialinės integracijos programas;

- plėtoti kompleksiskai teikiamas švietimo pagalbos, socialinės paramos ir sveikatos priežiūros paslaugas, nuolat tirti vaikams (jų šeimoms) reikalingų paslaugų, paramos ir pagalbos poreikį, prieinamumą, bei atsižvelgiant į tai, tobulinti esamų paslaugų teikimą bei kokybę, teikti naujas paslaugas, didinti visuomenės informuotumą apie kompleksiskai teikiamas paslaugas savivaldybėje;

- organizuojant socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektų finansavimo procesą, atidžiai įvertinti paslaugų poreikius bei gavėjų grupes ir tuo tikslu nustatyti prioritetus;

- įvertinti ikimokyklinio ugdymo programų teikėjų tinklą ir užtikrinti prieinamumą savivaldybėse gyvenantiems vaikams;

- įvertinti specialistų poreikį ikimokyklinio bei bendrojo ugdymo įstaigose bei, atsižvelgiant į specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų reikmes, steigti reikiamus logopedo, psichologo, specialiojo pedagogo ar kitus reikalingų specialistų etatus;

- užtikrinti duomenų apie nesimokančius vaikus, taip pat nelankančius mokinius su negalia rinkimą ir tvarkymą, nesimokymo bei nelankymo priežasčių nustatymą; imtis priemonių vaikų su negalia nesimokymo ir mokyklų nelankymo priežasčių nagrinėjimui bei užtikrinimui, kad visi vaikai su negalia mokytųsi pagal privalomojo švietimo programas;

- užtikrinti informacijos apie ugdymo aplinkos švietimo institucijose pritaikymą kaupimą, analizavimą bei vertinimą;
- imtis visų įmanomų organizacinių, teisinių ir finansinių priemonių, kad vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, gautų visapusišką pagalbą ir paramą bei paslaugas, reikalingas jų socialinei integracijai;
- didinti šeimų, auginančių vaikus su negalia, informuotumą apie savivaldybėje teikiamas paslaugas, paramą ir pagalbą, esančias ugdymo įstaigas (klases), skirtas ugdyti specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus, apie ugdymo įstaigų aplinkos pritaikymą, pan.;
- užtikrinti glaudų bendradarbiavimą su organizacijomis, atstovaujančiomis vaikus su negalia (šeimas, auginančias vaikus su negalia), priimant sprendimus, liečiančius vaikų su negalia gerovę;
- užtikrinti vaikų su negalia dalyvavimą vaikų vasaros poilsio programose, skatinant neįgalius vaikus auginančias šeimas tokiose programose dalyvauti ir užtikrinti šių programų finansavimą;
- ieškoti galimybių užtikrinti vaikų su negalia pavėžėjimą į paslaugas jiems teikiančias įstaigas;
- plėsti socialinių paslaugų vaikams su negalia ir juos auginančioms šeimoms paslaugų tinklą.
- Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai siūlyti:
- atsižvelgiant į savivaldybių nurodytus sunkumus, organizuojant socialinės reabilitacijos projektų finansavimą, siūlytina Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai imtis priemonių savo kompetencijoje, siekiant užtikrinti tinkamą socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje teikimo organizavimą;
- tobulinti ir užtikrinti duomenų kaupimą informacinėje sistemoje SPIS.
- Švietimo ir mokslo ministerijai siūlyti:
- atkreipti dėmesį į vaiko teisių apsaugos kontrolierės pažymoje iškeltus švietimo paslaugų prieinamumo trūkumus bei imtis priemonių savo kompetencijoje tobulinti švietimo paslaugų teikimą, įvertinant prieinamumo, kokybės, finansavimo bei kitus aspektus.
- Socialinės apsaugos ir darbo bei Švietimo ir mokslo ministerijoms siūlyti:
- įgyvendinant ministerijų administruojamas programas, atkreipti dėmesį į poreikį priemonėms, skirtoms įvairiose srityse dirbančių su vaikais darbuotojų kvalifikacijos gerinimui ir kėlimui.

3.4.2. Vaikų su negalia teisių į reikiamas socialines paslaugas užtikrinimo problemos

Ataskaitiniais metais, pagal susiklosčiusią kreipimąsi į vaiko teisių apsaugos kontrolierę problematiką, nemažas dėmesys buvo skirtas socialinių paslaugų užtikrinimo vaikams su negalia ir juos auginančioms šeimoms problemai. Atsižvelgus į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautą informaciją, buvo atlikti tyrimai dėl socialinių paslaugų prieinamumo ir užtikrinimo vaikams su negalia ir juos auginančioms šeimoms atskirose savivaldybėse (Klaipėdos miesto ir Šakių rajono). Atkreiptinas dėmesys, jog Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo gauta informacija apie

konkrečių vaikų ir šeimų situaciją, tačiau siekiant didesnio atliekamų tyrimų efektyvumo, situacija dėl paslaugų vaikams su negalia šiose savivaldybėse buvo išnagrinėta plačiau, apimant ne tik individualų atvejį. Atliktų tyrimų metu nustatytos šios problemos:

- dėl vaikų su negalia ir jų šeimų socialinių paslaugų poreikio analizės ir identifikavimo. Problemos konkretaus vaiko šeimoje neidentifikuojamos laiku, nes savivaldybė nedisponuoja išsamiais duomenimis apie vaikus su negalia, jų šeimų padėtį, poreikius, o turimų duomenų taip pat pakankamai ir išsamiai neanalizuoja. Vaikai su negalia dažniausiai nėra lankomi namuose, nes to nereglamentuoja teisės aktai. Esant tokiai praktikai nėra galimybės ištirti realų neįgaliųjų poreikį ar vaiko su negalia teisių užtikrinimo padėtį;

- dėl vaikų su negalia auginančių šeimų (jas vienijančių organizacijų) įtraukimo į sprendimų priėmimus. Neįgaliųjų konvencijos 31 straipsnyje pažymima, kad valstybės, konvencijos dalyvės, įsipareigoja rinkti informaciją, įskaitant statistinius ir tyrimų duomenis, kad galėtų rengti ir įgyvendinti politikos strategijas, skirtas konvencijai įgyvendinti. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto nuomone¹⁴, tam, kad valstybė tinkamai įgyvendintų savo įsipareigojimus, reikalinga nustatyti ir vystyti duomenų rinkimo mechanizmus, duomenys turi būti tikslūs bei standartizuoti ir atspindėti realią vaikų su negalia situaciją. Šis veiksnio svarba dažnai vertinama nepakankamai bei tam neteikiamas prioritetas, nors tai turi reikšmės ne tik imantis tam tikrų prevencijos priemonių, bet ir paskirstant išteklius, reikalingus finansuoti programas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė konstatavo, kad vienas iš veiksmų, lemiančių tinkamą paslaugų infrastruktūros sukūrimą vaikams su negalia (taip pat ir suaugusiems, vaikus su negalia auginančioms šeimoms) yra tinkamas paslaugų poreikio nustatymas bendruomenės, savivaldybės mastu, į šį procesą įtraukiant taip pat ir pačius paslaugos gavėjus;

- dėl pagalbos vaikui su negalia ir jo šeimai koordinavimo. Nesant savivaldybėje specialisto ar skyriaus, kuriam būtų pavesta kompleksiskai kuruoti ir koordinuoti klausimus, susijusius su neįgaliais asmenimis (įskaitant vaikus), ne visada užtikrinamas pakankamas bendradarbiavimas ir susižinojimas tarp atskirų sričių specialistų (socialinių paslaugų, švietimo, vaiko teisių), todėl laiku nenustatomos problemos vaiką su negalia auginančioje šeimoje, laiku nepriimami sprendimai dėl pagalbos teikimo;

- dėl socialinių paslaugų vaikui su negalia ir jo šeimai suteikimo. Socialinių paslaugų vaikams

Šeima ir vaikas turi gauti jam reikiamas paslaugas, tačiau ne tenkintis paslaugomis, kurias savivaldybė turi galimybes teikti ir siūlo paslaugų gavėjams, neatsižvelgiant į tai, jog siūlomos paslaugos neatitinka individualių vaiko, šeimos lūkesčių ir poreikio.

su negalia ir jų šeimoms yra stokojama, nesuteikiamos paslaugos, kurių pageidauja šeimos pagal savo poreikius. Formuojasi praktika, kad socialinės paslaugos šeimai pradedamos teikti, tik šeimą įrašius į Socialinės rizikos šeimų,

14 Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto komentaras Nr. 9 "Dėl vaikų su negalia teisių" http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC9_en.doc

auginančių nepilnamečius vaikus, apskaitą. Siekiant maksimalios neįgaliojo asmens inkluzijos į visuomenės gyvenimą, socialinių paslaugų teikimas turi būti orientuotas, visų pirma, į konkrečios šeimos ir vaiko individualius poreikius.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, šeima ir vaikas turi gauti jam reikiamas paslaugas, tačiau ne tenkintis paslaugomis, kurias savivaldybė turi galimybes teikti ir siūlo paslaugų gavėjams, neatsižvelgiant į tai, jog siūlomos paslaugos neatitinka individualių vaiko, šeimos lūkesčių ir poreikio.

3.5. Vaiko sveikatos apsauga

Ratifikuodama Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją bei konvencijos nuostatas įtvirtinusi nacionaliniuose teisės aktuose, Lietuva įsipareigojo pripažinti vaiko teisę naudotis tobuliausiomis sveikatos sistemos paslaugomis, ligų gydymo ir sveikatos atstatymo priemonėmis bei stengtis užtikrinti, jog nė vienam vaikui nebūtų atimta teisė naudotis tokiomis sveikatos sistemos paslaugomis.

3.5.1. Vaikų medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo paslaugų prieinamumo bei kokybės užtikrinimas

Siekdama, kad praktikoje būtų tinkamai užtikrinta Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinta vaiko teisė būti sveikam ir naudotis kokybiškiausiomis sveikatos apsaugos sistemos paslaugomis, vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą kreipėsi į atsakingas institucijas dėl vaikų medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo (toliau - reabilitacijos paslaugos) paslaugų plėtros, prieinamumo bei teikiamų paslaugų kokybės užtikrinimo ir kitų aktualių klausimų sprendimo.

Analizuodama kreipimuose bei viešojo informavimo priemonėse nurodytus atvejus dėl ligos pašalpos skyrimo apribojimų tėvams vaiko slaugos metu medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigose (toliau – reabilitacijos įstaigos), vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, jog šiuo metu esamas teisinis reglamentavimas netiesiogiai sąlygoja reabilitacijos paslaugų tam tikrai grupei vaikų gavimo apribojimus, todėl kreipėsi į Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo, Sveikatos reikalų ir Žmogaus teisių komitetus, informuodama Jos Ekscelenciją Lietuvos Respublikos Prezidentę Dalią Grybauskaitę ir tuometinį Lietuvos Respublikos Ministrą Pirmininką Algirdą Butkevičių, dėl reglamentavimo tobulinimo.

Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 10 straipsnio 3 dalyje skelbiama, jog turinčiam teisę gauti ligos pašalpą šio įstatymo nustatyta tvarka šeimos nariui ar globėjui (rūpintojui), slaugančiam stacionare sergantį iki septynerių metų vaiką, taip pat šeimos nariui, globėjui (rūpintojui), slaugančiam stacionare, ambulatoriškai ar (ir) medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigoje vaiką iki aštuoniolikos metų, sergantį sunkiomis ligomis, pašalpa iš

Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų pradedama mokėti nuo pirmosios slaugymo dienos ir mokama visą reikalingą slaugymo laikotarpį, bet ne ilgiau kaip 120 dienų per kalendorinius metus. Pagrindas skirti ligos pašalpą, kaip numatyto minėto įstatymo 8 straipsnyje, yra nedarbingumo pažymėjimas, išduotas pagal sveikatos apsaugos ir socialinės apsaugos ir darbo ministrų patvirtintas Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų išdavimo taisyklės.

Pažymėtina, kad pagal Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų išdavimo taisyklės, elektroniniai nedarbingumo pažymėjimai sergančiam vaikui slaugyti išduodami reikalingam slaugos laikotarpiui, slaugant stacionare bet kuria liga sergantį vaiką iki 7 metų arba vaiką iki aštuoniolikos metų slaugomą stacionare, ambulatoriškai ar (ir) medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigoje, jeigu jis serga sunkiomis ligomis, įtrauktomis į Sunkių ligų, kuriomis sergantiems vaikams iki 18 metų stacionare ar medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigoje slaugyti išduodamas pažymėjimas ne ilgiau kaip 120 kalendorinių dienų per kalendorinius metus, sąrašą.

Aukščiau nurodyto teisinio reglamentavimo kontekste, atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008-01-17 įsakymo Nr. V-50 „Dėl medicininės reabilitacijos ir sanatorinio (antirecidyvinio) gydymo organizavimo“ nuostatas, numatančias, jog vaikai iki 8 metų turi teisę vyksti į medicininės reabilitacijos įstaigas lydimi slaugančio asmens, taip pat medicininės reabilitacijos paslaugos vaikams gali būti teikiamos specializuotuose stacionariuose reabilitacijos skyriuose, kurie veikia daugiaprofilinėse ligoninėse <...>. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, šių nuostatų įgyvendinimas praktikoje apsunkintas, kadangi, pirmuoju atveju – Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme nėra numatyta galimybė slaugančiam asmeniui gauti ligos pašalpą vaiko slaugymo reabilitacijos įstaigoje laikotarpiu (išskyrus, kai vaiko liga įtraukta į Sunkių ligų, kuriomis sergantiems vaikams iki 18 metų stacionare ar medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigoje slaugyti išduodamas pažymėjimas ne ilgiau kaip 120 kalendorinių dienų per kalendorinius metus, sąrašą), antruoju atveju – nors Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme numatyta, kad asmuo įgyja teisę į ligos pašalpą, slaugant stacionare iki septynerių metų sergantį vaiką, asmenys, slaugydami vaikus iki septynerių metų, kuriems reabilitacijos paslaugos buvo teikiamos daugiaprofilinių ligoninių reabilitacijos skyriuose (stacionaruose), o ne medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigose, taip pat neįgyja teisės gauti ligos pašalpą. Esant teisiniam reglamentavimui, kai vaiko tėvams nėra mokama ligos pašalpa už vaiko slaugą reabilitacijos paslaugų teikimo laikotarpiu, sprendimą dėl vaiko slaugos pastarieji gali priimti savo kasmetinių ar nemokamų atostogų sąskaita. Taip pat nurodytos aplinkybės sąlygojo prielaidą, kad neturėdami teisės gauti ligos pašalpos, tėvai priima sprendimą atsisakyti reabilitacijos paslaugų vaikui, jeigu jos yra tik rekomenduojamos ir nėra būtinos, neišvengiamos.

Turint omenyje tai, kad reabilitacijos paslaugos vaikams teikiamos nuo vienerių iki 18 metų amžiaus, darytina prielaida, jog retais atvejais ikimokyklinio amžiaus vaikai dėl savo amžiaus, bran-

dos ir kitų ypatumų, sutiktų būti be šeimos nario slaugos bei, jog galimybės palikti vienus vaikus medicininės reabilitacijos įstaigose svarstomos arba tokie sprendimai priimami itin retai.

Manydama, jog esamas teisinis reglamentavimas galimai apsunkina reabilitacijos paslaugų vaikams prieinamumą, taip neužtikrinant pamatinių vaiko gerovės principų įgyvendinimo, vaiko

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė prašė apsvarstyti galimybes įtvirtinti Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme ligos pašalpos skyrimo kriterijus, šeimos nariui slaugant vaiką, kuriam indikuotinos reabilitacijos paslaugos, atkreipiant dėmesį į gydytojo nustatytą reikalingumą vaikui teikti medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo paslaugas ir poreikį jį slaugyti.

teisių apsaugos kontrolierė prašė apsvarstyti galimybes įtvirtinti Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme ligos pašalpos skyrimo kriterijus, šeimos nariui slaugant vaiką, kuriam indikuotinos reabilitacijos paslaugos (ypatingai atkreipiant dėmesį į mažamečių iki septynerių metų vaikų padėtį), neapsiribojant Sunkių ligų sąrašu ir minėtų

paslaugų teikimo vieta (medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaiga), o atkreipiant dėmesį į gydytojo nustatytą reikalingumą vaikui teikti medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo paslaugas ir poreikį jį slaugyti.

Atsižvelgdama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės pateiktą siūlymą dėl reabilitacijos paslaugų vaikams prieinamumo gerinimo, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija išreiškė poziciją, jog pritaria siūlymui peržiūrėti esamą teisinį reguliavimą, siekiant pagerinti medicininės reabilitacijos paslaugų prieinamumą vaikams ir jų tėvams, kurie dėl socialinių priežasčių (neišduodamas pažymėjimas sergančiam vaikui slaugyti) atsisako vaikams skiriamų medicininės reabilitacijos paslaugų. Taip pat pažymėjo, kad Sveikatos apsaugos ministerija šiam klausimui spręsti dar 2011 m. siūlė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai patikslinti Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų (toliau - elektroninis pažymėjimas) išdavimo taisykles, nustatant, kad elektroniniai pažymėjimai sergančiam vaikui slaugyti išduodami gydytojo nustatytam slaugos laikotarpiui, bet ne ilgiau kaip 120 kalendorinių dienų per kalendorinius metus, slaugant stacionare ar medicinos reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigoje bet kuria liga sergantį vaiką iki 7 metų, tačiau galutinis sprendimas nebuvo priimtas, atsižvelgiant į Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos argumentus dėl galimo didelio poveikio Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija informavo apie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Lietuvos Respublikos Seimui svarstyti pateiktą Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo projektą Nr. XIIP-3236, kuriame, siekiant prisidėti prie vaikų sveikatos gerinimo, siūloma numatyti, kad elektroniniai nedarbingumo pažymėjimai sergančiam vaikui iki 7 metų slaugyti būtų išduodami reikalingam slaugos laikotarpiui (bet ne ilgiau kaip 120 kalendorinių dienų per

kalendorinius metus) ne tik slaugant vaiką stacionare, tačiau ir medicininės reabilitacijos ar sanatorinio gydymo įstaigoje.

Nuo 2017-01-01 įsigaliojo nauja Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo redakcija, kurios 10 straipsnio 4 dalis buvo papildyta nuostata, jog turintys teisę gauti ligos išmoką motinai (tėvui), įmotei (įtėviui) ar globėjui, išmoka iš Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų pradedama mokėti nuo pirmosios slaugymo dienos ir mokama visą reikalingą slaugymo laikotarpį, bet ne ilgiau kaip 120 dienų per kalendorinius metus, kurie slaugo sergantį iki 7 metų vaiką ne tik stacionare, tačiau ir (ar) medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigoje. Tokiu būdu,

Pasiekti teisinio reguliavimo pokyčiai, praplečiantys ligos pašalpos skyrimo kriterijus, turės reikšmingų teigiamų pokyčių, padidinant reabilitacijos paslaugų gavėjų skaičių.

minėtame įstatyme įsigaliojusi nuostata užtikrins galimybę slaugyti bet kuria liga sergantį vaiką iki 7 metų taip pat ir medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigoje, sudarys palankias sąlygas reabilitacijos paslaugų vai-

kams prieinamumui gerinti. Pažymėtina, jog dabartinis teisinis reguliavimas, praplečiantis ligos pašalpos skyrimo kriterijus, manytina, turės reikšmingų teigiamų pokyčių, padidindamas reabilitacijos paslaugų gavėjų skaičių.

Tačiau, esant valstybės finansinėms galimybėms, ateityje išlieka maksimalaus reabilitacijos paslaugų vaikams iki 7 metų prieinamumo įgyvendinimo galimybė, įstatyminiame lygmenyje papildant nuostata dėl asmenų, turinčių teisę gauti ligos išmoką, skyrimo kriterijų, nepriklausomai nuo medicininės reabilitacijos paslaugų teikimo vietos (medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigos), o esant poreikiui slaugyti vaiką iki 7 metų, medicininės reabilitacijos paslaugų teikimo laikotarpiu.

3.5.2. Vaiko, augančio su tėvais, kuriems diagnozuoti (ar įtariamai) psichikos sutrikimai, teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas

Siekdama užtikrinti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktinėje veikloje pastebėtų problemų sprendimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė dar 2013 m. kreipėsi į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą su prašymu, kartu su kitomis kompetentingomis institucijomis, įvertinti galimybę parengti metodines rekomendacijas savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių specialistams ir socialiniams darbuotojams, kai dėl diagnozuotų arba nenustatytų psichikos sveikatos sutrikimų specialistai susiduria su sunkumais teikiant socialines paslaugas ir pagalbą šeimai. Rekomendacijos buvo parengtos 2016 m.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė pasiūlymus parengtam Metodinių rekomendacijų savivaldybių administracijų Vaiko teisių apsaugos skyrių specialistams ir socialiniams darbuotojams,

dirbantiems su nepilnamečių tėvais, kuriems diagnozuoti (ar įtariami) psichikos sutrikimai projektui (toliau – Projektas).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, teikdama pastabas Projektui, atkreipė dėmesį į tai, kad:

- atsižvelgiant į tai, kad savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius užtikrinti pagal kompetenciją teisės aktų nustatyta tvarka visų savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą, teikti metodinę paramą, konsultacijas, spręsti kitas vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos problemas ir kt., turėtų būti pagrindinė institucija, koordinuojanti, vertinanti ir priimanči sprendimus dėl vaikų, kurių tėvams diagnozuoti arba nenustatyti, bet galimi / įtariami psichikos sveikatos sutrikimai, teisių apsaugos užtikrinimo, pažymėta, jog Projekte nepakankamai akcentuotas vaiko teisių apsaugos skyriaus vaidmuo bei pareigos sprendžiant vaiko teisių užtikrinimo klausimą aukščiau nurodytu aspektu;

- pateiktame Projekte labiau susitelkta į psichikos ir elgesio sutrikimų klasifikaciją ir apibūdinimą ir bendros informacijos pateikimą, tačiau trūksta aiškos metodikos struktūros, veiksmų eigos ir nuoseklumo, atsižvelgiant į situacijas. Projekte nekonkrečiai aptariamos ir pateikiamos rekomendacijos galimų situacijų, su kuriomis gali susidurti specialistai, sprendimui, kai kur neaišku, kokiems konkrečiai specialistams siūloma imtis tam tikrų veiksmų (pvz.: neaišku, kuris specialistas turėtų pasitelkti specialistų komandą 4.1. skirsnyje „Rizikos veiksniai, susiję su vaikais“, kuriame nurodyta, kad „Objektyvios situacijos šeimoje įvertinimui siūlytina atsižvelgti į žemiau išvardytus rizikos požymius ir visapusiškai vertinti visus žinomus faktus, pasitelkus specialistų komandą (darželio ar mokyklos, vaiko teisių apsaugos skyrių, jei šeima įrašyta į socialinės rizikos šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus, apskaitą – socialinių paslaugų centro socialiniu darbuotoju, kitais specialistais, kurie dirba su šeima ir vaiku, pavyzdžiui, pedagoginės psichologinės tarnybos psichologu, psichikos sveikatos centro socialiniu darbuotoju ir kt.).

Atsižvelgusi į aukščiau konstatuotus trūkumus, vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė svarstyti galimybę Projekte konkrečiau aptarti specialistų (konkretizuojant kokių) veiksmus, kurių turėtų

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, atvejais, kai tėvams tik įtariami psichikos sutrikimai, laikytini labiau rizikingais vaikų padėčiai ir reikalaujančiais ne tik glaudesnio tarpinstitucinio bendradarbiavimo bet ir savalaikių veiksmų, siekiant tinkamai užtikrinti vaikų interesus.

būti imamasi reaguojant į netinkamą, vaiko teises ir interesus pažeidžiantį (ar sudarantį prielaidas pažeisti) vaiko tėvų, kuriems diagnozuoti (ar įtariami) psichikos sutrikimai, elgesį, detaliau išskiriant rekomenduojamas priemones ir veiksmus, kai vaiko tėvams diagnozuoti psichikos sutrikimai, ir

kai sutrikimai nėra diagnozuoti, tačiau tėvų elgesys, psichikos sveikatos būklė kelia įtarimų dėl galimybės tinkamai pasirūpinti vaiku (pvz., kokie galimi sprendimai tais atvejais, kai specialistai įtaria, kad tėvas (motina) turi psichikos sutrikimų, tačiau jie nediagnozuoti, asmuo atsisako kreiptis į psichi-

kos sveikatos centrą, nebendradarbiauja su specialistais, neįsileidžia į namus, vaiką augina namuose (pvz., vaikas ikimokyklinukas). Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, pastarieji atvejai, kai tėvams tik įtariami psichikos sutrikimai, laikytini rizikingesniais vaikų padėties atžvilgiu ir reikalaujančiais ne tik glaudesnio tarpinstitucinio bendradarbiavimo bet ir savalaikių veiksmų, siekiant tinkamai užtikrinti vaikų interesus.

3.5.3. Informacijos apie pacientą valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms teikimo tvarkos tobulinimas

Įgyvendinant Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. gruodžio 22 d. įsakymu Nr. V-1325 patvirtintą Kompleksiškai teikiamos pagalbos, specialiojo ugdymo mokyklų / centrų ir vaikų socializacijos centrų veiklos kokybės gerinimo 2015-2017 metų tarpinstitucinį veiksmų planą, buvo peržiūrimas ir papildomas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. vasario 1 d. įsakymas Nr. 65 „Dėl informacijos apie pacientą valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms teikimo tvarkos patvirtinimo“, nustatant, kokiais atvejais (detaliai nenurodytais tuo metu galiojančiame įsakyme) sveikatos priežiūros įstaigos turėtų pranešti savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriams apie vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimus, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga teikė pasiūlymus dėl minėto įsakymo papildymo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, jog Pasaulinės sveikatos organizacijos Europos regioninio komiteto parengtame „Investicija į vaikus: Europos netinkamo elgesio su vaikais prevencijos veiksmų plane 2015-2020 m. atkreiptas dėmesys į netinkamo elgesio su vaikais prevencijos priemonių svarbą, kadangi netinkamas elgesys yra viena iš paslėptų smurto formų, kurios 90 proc. atvejų neatskleidžiami, o tyrimai rodo, kad jo paplitimas yra nepriimtinais aukštas 53 PSO Europos regiono šalyse. Pasaulinėje ataskaitoje apie smurto prevenciją (Global Status Report on Violence Prevention 2014) netinkamas elgesys su vaikais apibūdinamas kaip fizinis, seksualinis ar emocinis smurtas arba nepriežiūra ir nepaisymas.

Atsižvelgiant į tai bei įvertinant, jog sveikatos priežiūros darbuotojų aktyvus bendradarbiavimas su savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriais leistų užtikrinti bei ženkliai pagerinti vaiko teisių apsaugą Lietuvoje, vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė įsakymą papildyti nuostatomis, jog sveikatos priežiūros įstaigos informaciją apie pacientą pateiktą savo iniciatyva savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams pagal vaiko gyvenamąją vietą arba pagal sveikatos priežiūros įstaigos vietą:

- esant pagrįstų įtarimų ar akivaizdžių požymių dėl vaiką žalojančio elgesio ar netinkamo elgesio su vaiku: fizinis, seksualinis bei emocinis (psichologinis) smurtas; fizinė, socialinė ir emocinė nepriežiūra (bazinių vaiko poreikių netenkinimas), įskaitant nelaimingus atsitikimus dėl saugios vaikui aplinkos neužtikrinimo (sužalojimai, apsinuodijimai, nudegimai / apsiplikinimai, nukritimai ir kt.);
- dėl sveikatos priežiūros paslaugų vaikui neužtikrinimo: nesilankymas profilaktiniams patikrinimams (ypač vaikų iki 1 metų bei ankstyvojo amžiaus (1-4 m.) vaikų), imunoprofilaktikos priemonių,

gydytojo rekomenduojamo gydymo neužtikrinimas (rekomendacijų nevykdymas, neatvykimas kontroliniam patikrinimui) ir rekomenduojamo gydymo atsisakymas, blogo elgesio su vaiku sindromo (mišri prievartos forma, Miunchauzeno deleguotojo sindromas) atvejai, rekomenduojamų reabilitacinių priemonių (klausos, regos, judėjimo gerinimo ir kt.) neužtikrinimas ir kt.;

- esant ginčui dėl vaiko gydymo tarp įstatyminių vaiko atstovų bei gydytojų, ginčui tarp įstatyminių atstovų bei vaiko dėl gydymo užtikrinimo ir kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, tikslinga savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams perduoti informaciją apie įtariamus ir (arba) nustatytus tėvų psichikos sutrikimus, priklausomybės ar kitas pavojingas užkrečiamas ligas (pvz., tuberkuliozės), kurios gali turėti įtakos vaikų teisių užtikrinimui, tinkamai jų priežiūrai ar saugumui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, jog įvertinus sveikatos priežiūros specialistų kompetenciją atpažinti vaiką žalojančio elgesio ar netinkamo elgesio su vaikais požymius, galėtų būti svarstoma galimybė parengti rekomendacijas dėl tinkamo minėto įsakymo įgyvendinimo, siekiant plačiau apibrėžti / paaiškinti įsakyme vartojamas sąvokas ir kt.

Pažymėtina, kad ataskaitiniu laikotarpiu pastebėtas aktyvesnis sveikatos priežiūros institucijų dalyvavimas, teikiant informaciją kompetentingoms institucijoms apie galimus vaiko teisių pažeidimus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2016 m. buvo pradėti 5 tyrimai vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva pagal sveikatos priežiūros įstaigų pateiktus pranešimus. Keturiais atvejais sveikatos priežiūros įstaigos pateikė informaciją teritoriniams savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams bei vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai ir prašė užtikrinti specialistų rekomendacijų vykdymą, tarpininkauti teikiant psichosocialinę pagalbą šeimoms. Trimis iš keturių atvejų sveikatos priežiūros įstaigos ėmėsi veiksmų pranešdamos atsakingoms institucijoms tėvams raštu atsisakius rekomenduojamo gydymo vaikams. Manytina, jog panašaus pobūdžio pranešimų dėl galimų vaiko teisių pažeidimų atvejų gali būti ir daugiau, tačiau jie nepasiekia vaiko teisių apsaugos specialistų dėl galimai teisiškai negrindžiamų argumentų, jog vaiko atstovai turi teisę spręsti dėl vaikui teikiamų sveikatos priežiūros paslaugų poreikio. Kitu atveju sveikatos priežiūros įstaiga kreipėsi dėl nepilnamečio, gydomo stacionarinėje gydymo įstaigoje, galimo teisių ir teisėtų interesų pažeidimo, tėvams konfliktuojant tarpusavyje ir trukdant gydymo procesui.

3.6. Vaiko privatus gyvenimas ir žiniasklaida

3.6.1. Vaiko teisės į privatą gyvenimą ir jo apsauga nuo žalingo viešosios informacijos turinio

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas yra pažymėjęs, kad „svarbu, kad pati žiniasklaida žiauriai nesieltų su vaikais“ ir netgi skelbiant pranešimus apie žiaurų elgesį su vaikais ir šeimos problemas būtų užtikrinta vaiko teisė į privatumą.¹⁵ Vaikas turi teisę būti apsaugotas nuo jo gerovei kenkiančios informacijos. Siektina, kad vaiko teisė į gyvenimo privatumą būtų deramai užtikrinama tiek šeimoje, tiek mokykloje, tiek vaiko priežiūros ir kitose institucijose.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dėl vaiko privataus gyvenimo, taip pat teisės į atvaizdą, asmens duomenų apsaugos teikė ne tik konsultacijas suinteresuotiems asmenims, įstaigoms, bet ir, atsižvelgdama į gautus skundus, atkreipė konkrečių asmenų dėmesį į pažeidimus bei davė nurodymus juos pašalinti, teikė pasiūlymus dėl vaiko privataus gyvenimo apsaugos gerinimo.

Į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą besikreipiantys asmenys ataskaitiniais metais dažnai informavo apie galimai žalingo turinio informaciją (smurtinio, erotinio pobūdžio ir kt.), paskelbtą viešosios informacijos priemonėse (televizijoje, internetinėje žiniasklaidoje, spaudoje ir kt.), todėl išliko aktualios viešosios informacijos turinio, žymėjimo ir kitos

problemos. Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė dėl vaiko privataus gyvenimo, taip pat teisės į atvaizdą, asmens duomenų apsaugos teikė ne tik konsultacijas suinteresuotiems asmenims, įstaigoms, bet ir, atsižvelgdama į gautus skundus, atkreipė konkrečių asmenų dėmesį į pažeidimus bei davė nurodymus juos pašalinti, teikė pasiūlymus dėl vaiko privataus gyvenimo apsaugos gerinimo.

Atliekant tyrimus, nagrinėjant gaunamus kreipimusis ir prašymus, pastebėta, kad viešinant duomenis apie vaiko privatą gyvenimą visuomenės informavimo priemonėse, kyla dviejų saugomų vertybių – vaiko teisės į privatą gyvenimą ir teisės į saviraiškos laisvę, apimančios tiek teisę skleisti informaciją, tiek visuomenės teisę ją gauti, konfliktas, todėl, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, kiekvienu atveju būtina ieškoti minėtų saugomų vertybių protingos pusiausvyros. Deja, ne visada minėta pusiausvyra išlaikoma – vaiko privatus gyvenimas viešinamas, neįvertinant tokios informacijos pavišimo neigiamo poveikio vaikui.

¹⁵ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas. UNICEF. 2002.

Vaiko teisės į privatų gyvenimą užtikrinimui pavojų dažnai gali kelti ne tik televizijos laidos, bet ir interneto publikacijų, pateikiančių įvairią informaciją apie istorijas, susijusias su vaikas, komentarai, socialiniuose tinkluose pateikiama informacija ir kt. Viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai, net ir nenurodydami konkrečių asmens duomenų apie vaikus, dažnai sukelia ažiotažą ir visuomenės smalsumą bei bandymą „išsiaiškinti“ nepilnamečių tapatybę.

Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnyje nustatyta, kad rengiant ir platinant viešąją informaciją, privaloma užtikrinti žmogaus teisę į privataus pobūdžio informacijos apsaugą. Ataskaitiniu laikotarpiu pastebėta, kad vaiko teisės į privatų gyvenimą užtikrinimui pavojų dažnai gali kelti ne tik televizijos laidos, bet ir interneto publikacijų, pateikiančių įvairią informaciją apie istorijas,

susijusias su vaikais, komentarai, socialiniuose tinkluose pateikiama informacija ir kt. Viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai, net ir nenurodydami konkrečių asmens duomenų apie vaikus, dažnai sukelia ažiotažą ir visuomenės smalsumą bei bandymą „išsiaiškinti“ nepilnamečių tapatybę.

Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gegužės 20 nutarimu Nr. IX-1569, nurodyta, kad *„vaikas, augantis šeimoje, patiriančioje sunkumų prižiūrint vaiką, yra apsaugomas nuo viešinimo žiniasklaidoje, dažnai tokias šeimas smerkiančioje ir atstumiančioje. Viešai rodoma nepagarba vaiko tėvams psichologiškai žaloja vaiką. Nevartojamos sąvokos, žeminančios vaiko ar šeimos orumą“*. Viešuomenės informavimo priemonės pateikia daug informacijos, susijusios su šeimos gyvenimu, konfliktais tarp šeimos narių ir pan. Pastebėtina, kad net informuojant visuomenę apie pozityvius įvykius galima pažeisti vaiko teisę į privatumą bei visuomenės informavimo priemonių veiklą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas.

Tiriant individualų skundą dėl vaiko asmens duomenų (atvaizdo bei kitų duomenų) pateikimo visuomenės informavimo priemonėse, ekspertai, vertinantys viešosios informacijos turinį, pateikė išvadą, kad publikacijoje skelbiami nepilnamečių asmens duomenys (atvaizdai) ir tokios informacijos atskleidimas pakankamas, kad iš jos būtų galima atpažinti šeimoje augančius nepilnamečius asmenis, ir juos susieti su aprašomais neigiamais socialiniais reiškiniais (*„<...> dažniausiai tokiose šeimose augantys vaikai neįgyja socialinių įgūdžių, jiems sunkiau pritapti visuomenėje, o atsiradus galimybei, atsiskiria nuo tėvų ir ima anksti kurti savarankišką gyvenimą“*), vaikų motinos rodymas laikytini papildomais duomenimis, kurių pagalba galima identifikuoti ir pačius nepilnamečius. Minėtu atveju, laikraščio publikacijoje, aprašant policijos pareigūnų prevencinį darbą bei lankymasis socialiai remtinomis nepilnametės mamos šeimoje, pateikiant šeimos nuotrauką, buvo pažeistos vaiko teisės ir teisėti interesai.

Kitu atveju, publikacija apie šeimas, kurios vaikų globos namuose gyvenančius vaikus pasiima į šeimas ir pateikiančioje pozityvią informaciją apie vaikų svečiavimąsi ir kt., buvo iliustruota vaikų nuotrauka. Tyrimo metu paaiškėjo, kad vaikų tėvai auginantys šeimoje nuotraukoje atvaizduotus

vaikus, nėra davę sutikimo viešai platinti vaiko atvaizdą. Vaikų tėvai nurodė, kad viešai pateikus jų vaikų nuotrauką, vaikai jaučiasi nesaugūs, nes baiminasi patyčių mokykloje ir kt. Šiuo konkrečiu atveju, viešosios informacijos skleidėjas, atsižvelgdamas į vaiko teisių apsaugos kontrolierės kreipimasis operatyviai pašalino nuotrauką iš internetinės publikacijos.

Pagal Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą (toliau – Įstatymas) nepilnamečių asmens duomenys negali būti skelbiami įstatyme nustatytais atvejais, kai tokios informacijos turinys daro neigiamą poveikį, yra žalingas nepilnamečiams. Įstatymo 6 straipsnyje nustatytas draudimas visuomenės informavimo priemonėse skleisti

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, pastebėjusi, jog internetinėje svetainėje gausu nepilnamečių nuotraukų, kreipėsi į tardymo izoliatoriaus-pataisos namų administraciją, siūlydama atsižvelgti į teisinį reglamentavimą ir imtis priemonių, užtikrinančių vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą.

neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančią informaciją, susijusią su asmens duomenimis: kai siejant su nusikalstama veika ar kitais teisės pažeidimais skelbiami nuo teisėsaugos institucijų ar teismo nesislapstančio įtariamąjo padarius nusikalstamą veiką, kaltinamojo, nuteistojo ar nuo nusikalstamos veikos arba kitų teisės pažeidimų nukentėjusio nepilnamečio (aukos) asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę; kai skelbiami save sužalojusio ar mėginusio tai padaryti, nusižudžiusio ar mėginusio nusižudyti nepilnamečio asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę; kuria, pateikiant duomenis apie nepilnametį, žeminamas jo orumas ir (ar) pažeidžiami jo interesai; ir kt. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, pastebėjusi, jog internetinėje svetainėje gausu nepilnamečių nuotraukų, kreipėsi į tardymo izoliatoriaus-pataisos namų administraciją, siūlydama atsižvelgti į teisinį reglamentavimą ir imtis priemonių, užtikrinančių vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą. Ataskaitiniu laikotarpiu buvo kreiptasi ir į kitus asmenis, prašant imtis priemonių, jog nebūtų sudarytos sąlygos vaiko teisės būti apsaugotam nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio pažeidimui.

Vaiko asmens duomenys neteisėtai gali būti pateikiami ne tik tradicinėje žiniasklaidoje (televizijos ir radijo laidose, spaudoje), bet ir internete. Pavyzdžiui, į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą kreipėsi asmuo, kuris nurodė, kad vienos nevyriausybinių organizacijų interneto tinklalapyje viešai pateikiama informacija (ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo dokumentų kopijos, kuriose nebuvo panaikinti nepilnamečių asmens duomenys, pagal kuriuos galima juos atpažinti / nustatyti tapatybę) apie vaikus, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi tiek į atsakingas institucijas, tiek į patį viešosios informacijos skleidėją, kuris informaciją nedelsiant pašalino. Šiuo atveju, informacija apie vaiką buvo pašalinta iš interneto ir taip buvo užkirstas kelias jos tolimesniam plitimui bei galimai didesnės žalos atsiradimui.

Visuomenės informavimo priemonės dažnai balansuoja ant pažeidimo ribos, todėl ypač būtina

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, visuomenės informavimo priemonės, taip pat kiti asmenys, viešai teikiantys informaciją apie vaikus turi atidžiai įvertinti skleidžiamos informacijos turinį ir vadovautis vaiko geriausių interesų užtikrinimo principu. Įstatymų nuostatų laikymasis bei geriausių vaiko interesų užtikrinimo principo užtikrinimas nereiškia, kad „nieko negalima rašyti ir rodyti apie vaikus“.

atsižvelgti į vaikų interesus. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, visuomenės informavimo priemonės, taip pat kiti asmenys, viešai teikiantys informaciją apie vaikus turi atidžiai įvertinti skleidžiamos informacijos turinį ir vadovautis vaiko geriausių interesų užtikrinimo principu. Įstatymų nuostatų laikymasis bei geriausių vaiko interesų užtikrinimo princi-

po užtikrinimas nereiškia, kad „nieko negalima rašyti ir rodyti apie vaikus“.

Paradoksali situacija – visuomenės informavimo priemonės gali sudaryti sąlygas vaiko teisių pažeidimui, bet taip pat gali atlikti svarbų vaidmenį stebint, kaip yra įgyvendinamos vaikų teisės, padėti atskleisti vaiko teisių pažeidimo faktus. Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė, įvertindama tai, jog televizijos laidose („24 valandos“, „TV Pagalba“) pateikiama informacija apie galimus vaiko nepriežiūros ir kitus galimus vaiko teisių pažeidimus, raštu kreipėsi į televizijos laidas, prašydama ne tik užtikrinti vaiko teisę į privatumą, apsaugą nuo žalingos viešosios informacijos turinio, bet ir atkreipė dėmesį į tai, jog apie galimus vaiko teisių pažeidimus būtina informuoti atsakingas institucijas (vaiko teisių apsaugos skyrius, ikiteisminio tyrimo pareigūnus), o turint informacijos apie institucijų veiksmus (neveikimą) informuoti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą.

Tėvai, spręsdami ginčus dėl vaikų ir atskleisdami savo privataus gyvenimo detales ir pan., privalo atkreipti dėmesį į tai, jog viešumas gali turėti neigiamą įtaką vaikams, o dažnai toks privataus gyvenimo detalių viešinimas gali būti vertinamas kaip vaiko teisių pažeidimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, viešas privataus gyvenimo detalių paviešinimas, net jei jis ir būtų teisėtas, gali sukelti neigiamos psichologinės pasekmės ne tik konkrečiam asmeniui, bet ir jo šeimai, vaikams. Be abejo, vaikai, dėl savo amžiaus ypatybių, dar labiau yra pažeidžia-

mi, todėl gali patirti dar didesnę stresą. Tėvai, spręsdami ginčus dėl vaikų ir atskleisdami savo privataus gyvenimo detales ir pan., privalo atkreipti dėmesį į tai, jog viešumas gali turėti neigiamą įtaką vaikams, o dažnai toks privataus gyvenimo detalių viešinimas gali būti vertinamas kaip vaiko teisių pažeidimas.

Į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą besikreipiantys asmenys 2016 m. dažnai informavo apie galimai žalingo turinio informaciją (smurtinio, erotinio pobūdžio ir kt.), patalpintą viešosios informacijos priemonėse (televizijoje, internetinėje žiniasklaidoje, spaudoje ir kt.). Taigi, kaip

ir kiekvienais metais, išlieka aktualios viešosios informacijos turinio, žymėjimo ir kitos problemos. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikdama konsultacijas, nuomonę bei praktinius pastebėjimus, atsakymus ir pan., bei nagrinėjant konkrečias situacijas dėl žalingos viešosios informacijos, privataus gyvenimo apsaugos, pastebi, jog susidomėjimas minėta tema išlieka aktualus. Taip pat galima daryti prielaidą, jog šiuolaikinių komunikacijų bei socialinių tinklų amžiuje, atsižvelgiant į tai, jog interneto dėka riba tarp privatumo ir viešumo labai menka, vaiko privataus gyvenimo apsauga, kaip ir jo apsauga nuo žalingo viešosios informacijos turinio, tampa iššūkiu.

Visuomenės informavimo priemonės, taip pat ir kiti viešosios informacijos sklaidėjai, teikdami viešai informaciją, pavyzdžiui, socialiniuose tinkluose ir kt., turi didelį poveikį vaiko pasaulėžiūros formavimuisi. Viešoji informacija naudojama ne tik informavimo, bet ir kaip propagandos ar žalingos informacijos nepilnamečiams platinimo priemonė. Teisės aktuose nustatyti viešosios informacijos ribojimai (viešosios informacijos ženklavimas, viešosios informacijos ribojimas kiti ribojimai, ir kt.) ne visada gali užtikrinti vaiko apsaugą nuo žalingos viešosios informacijos, todėl ypač svarbu ne tik įvairių priemonių naudojimas (ženklavimas ir kt.), bet ir pačių vaikų suvokimo, vaikų gebėjimo kritiškai vertinti viešąją informaciją ugdymas. Informacinio raštingumo (angl. media education, media literacy) ugdymo srityje pažymėtina, kad Ugdymo plėtotės centras kartu su Šiaurės ministrų tarybos biuru Lietuvoje įgyvendina projektą „Medijų ir informacinio raštingumo ugdymas“, kurio tikslas – sukurti prielaidas ir metodines priemones ugdyti aktyvų visuomenės informavimo priemonių (televizijos, radijo, kino, reklamos, spaudos, interneto) vartotoją, gebantį naudotis šiomis priemonėmis, kritiškai analizuoti ir vertinti jose pateikiamą turinį bei kurti savo turinį, tai pat ugdyti pilietinį sąmoningumą ir aktyvų dalyvavimą visuomenės gyvenime.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, turi būti užtikrinamas deramas dėmesys medijų

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, turi būti užtikrinamas deramas dėmesys medijų ir informacinio raštingumo ugdymui užtikrinant, jog informacinio raštingumo mokymas būtų įtrauktas į privalomo ugdymo programas. Tik kompleksinis požiūris, nuoseklus darbas, o ne trumpalaikis, programinis, ir atitinkamas dėmesys, reikiamo finansavimo ir kt. priemonių užtikrinimas leistų užtikrinti vaiko gerovę ne tik visuomenės informavimo, bet ir kitose, susijusiose srityse, saugesnio interneto, smurto (patyčių) prevencijos ir kitose srityse.

ir informacinio raštingumo ugdymui ne tik kaip projektinei veiklai, bet užtikrinant, jog informacinio raštingumo mokymas būtų įtrauktas į privalomo ugdymo programas. Tik kompleksinis požiūris, nuoseklus darbas, o ne trumpalaikis, programinis, ir atitinkamas dėmesys, reikiamo finansavimo ir kt. priemonių užtikrinimas leistų užtikrinti vaiko gerovę ne tik visuomenės informavimo, bet ir kitose, susijusiose srityse, saugesnio interneto, smurto (patyčių) prevencijos ir kitose srityse.

Nepilnamečių privatumo, nepilnamečio apsauga nuo žalingos viešosios informacijos turinio glaudžiai susijusi su saugesnio interneto, patyčių, kino, reklamos ir kitomis sferomis. 2016 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo Lietuvoje vykdomo Saugesnio interneto projekto valdymo grupės darbe, taip pat Lietuvos reklamos biuro Arbitražo, Filmų indeksavimo komisijų darbe. Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dėmesį jau minėtomis temomis teikė ne tik įvairių paskaitų, susitikimų metu, bet ir palaikant socialiai atsakingų įstaigų, įmonių veiklą, susijusią su vaikų apsauga nuo žalingo informacijos turinio, saugesnio interneto idėjos ir švietimo priemonių net vaikams, bet tėvams, mokytojams plėtojimu, atsakingos reklamos teikimu ir kt.

Asmens teisę į privatų gyvenimą gina, taip pat reglamentuoja visuomenės informavimo priemonių veiklą, viešosios informacijos bei viešosios informacijos sklaidą, Civilinis kodeksas, Vaiko teisių apsaugos pagrindų, Visuomenės informavimo, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, Asmens duomenų teisinės apsaugos, Kino bei kiti įstatymai. Už minėtų teisės aktų nuostatų įgyvendinimo priežiūrą atsakingos kelios institucijos, todėl ataskaitiniu laikotarpiu, atliekant skundų tyrimus ir pan., bendradarbiauta su Lietuvos radijo ir televizijos komisija, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, Valstybine duomenų apsaugos inspekcija, Ryšių reguliavimo tarnyba, Kino centru, Valstybine vartotojų teisių apsaugos tarnyba, Kino centru, policija.

3.6.2. Vaiko teisė gauti pritaikyta jam pagal amžių informaciją

Vaikas, gaudamas informaciją, ją vertina, atsižvelgiant į amžiaus ypatybes, labai skirtingai. Kiekvienos informacijos turinį vaikas gali suprasti skirtingai, atsižvelgiant į amžiaus psichosocialines ypatybes. Vaiko teisių konvencijos 13 straipsnis nurodo, kad vaiko teisė laisvai reikšti savo nuomonę „<...> apima laisvę ieškoti, gauti ir perduoti bet kokio pobūdžio informaciją ir idėjas nepaisant sienų žodine, rašytine arba spausdintine forma, meno kūriniais arba kitais vaiko pasirinktais būdais“. Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnis pabrėžia vaiko teisę būti išklausytu ir „<...> teisę laisvai reikšti pažiūras visais jį liečiančiais klausimais; be to, vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, skiriama daug dėmesio“. Vaikui turi būti sudarytos sąlygos gauti informaciją iš įvairių šaltinių (Vaiko teisių konvencijos 17 straipsnis). Minėtos nuostatos suponuoja, jog vaikui teikiama informacija turi būti jam suprantama, t. y. informacija vaikui turi būti teikiama taip, jog jis, atsižvelgiant į jo amžių ir brandą, galėtų ją suprasti (tekstas pritaikytas).

Ataskaitiniu laikotarpiu, vaiko teisių apsaugos kontrolierė, tiriant individualų skundą dėl AB „Swedbank“ (toliau - Bankas) veiksmų, atidarant nepilnamečiui sąskaitą bei vykdant reikalavimą pačiam nepilnamečiui užpildyti ir pasirašyti banko dokumentus, kurie galimai nesuprantami nepilnamečiui, atsižvelgiant į jo amžių, konstatavo, kad nepilnametis (nuo 14 iki 18 metų amžiaus), turėdamas teisę sudaryti sandorius savarankiškai, pagal sutartines prievoles atsakantis pats, savo parašu patvirtinantis sandorį ir (ar) pildantis kitus dokumentus, susijusius su bankinėmis operacijomis ir

pan., turi suvokti savo veiksmų esmę, dokumento turinį ir pan.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atkreipė dėmesį į tai, kad pateikiant informaciją, kurios

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, įvertindama teisės aktų nuostatas bei minėtas aplinkybes, pažymėjo, jog nesuprantamos vaikams informacijos (nepritaikytos pagal amžių ir brandą) pateikimas gali sudaryti sąlygas piktnaudžiavimui ir vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimui.

nepilnametis gali nesuprasti, tuo pačiu jis gali nesuprasti sandorio ir (ar) kito pasirašomo dokumento esmės ir turinio, savo atliekamų veiksmų, susijusių su prievolėmis, piniginių lėšų tvarkymu ir pan., reikšmės, todėl gali kilti pagrįstų abejonių dėl jo tikrosios valios išraiškos. Taip pat neatmestina ga-

limybė, net įvertinant įstatyminių vaiko atstovų pareigą duoti sutikimą bei tuo pačiu paaiškinti jam atliekamo veiksmo esmę ir pan., jog gali būti piktnaudžiuojama vaiko patiklumu ir pan. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, įvertindama teisės aktų nuostatas bei minėtas aplinkybes, pažymėjo, jog nesuprantamos vaikams informacijos (nepritaikytos pagal amžių ir brandą) pateikimas gali sudaryti sąlygas piktnaudžiavimui ir vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, informuodama apie minėtą problemą Lietuvos banką, atkreipė AB „Swedbank“ dėmesį bei nurodė AB „Swedbank“ parengti nepilnamečiams pritaikytą (atsižvelgiant į jų amžių ir brandą) informaciją (dokumentus). AB „Swedbank“ informavo vaiko teisių apsaugos kontrolierę, kad atsižvelgdami į rekomendacijas, parengė paaiškinimus dėl Fizinio asmens deklaracijos pildymo 14 - 17 m. amžiaus vaikams, kurie padės jiems savarankiškai susipažinti dokumento, prašomo susipažinti sąskaitos atidarymo bei informacijos atnaujinimo tikslu, esme ir turiniu.

3.7. Vaiko teisių užtikrinimas teisiniuose procesuose

3.7.1. Vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas administracinio proceso metu

Atsižvelgiant į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktikoje išryškėjusias problemas (kurios stebimos ne vienerius metus) dėl policijos pareigūnų veiksmais sudaromų prielaidų vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimams administracinio proceso metu, vaiko teisių apsaugos kontrolierė, siekdama atsakingo situacijos įvertinimo ir konstruktyvių, efektyvių priemonių problemos pašalinimui, kreipėsi į Policijos departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – Policijos departamentas), atkreipdama dėmesį į problemos aktualumą.

Pastebėtina, kad policijos pareigūnai nevengia vaikų (nukentėjusių (ar liudytojų) nuo administracinio nusižengimo (pagal ataskaitiniais metais galiojusį Administracinių teisės pažeidimų kodeksą – administracinio teisės pažeidimo) ar jį galimai įvykdžiusių) apklausti ugdymo įstaigoje,

Turėtų būti vengiama administracinio proceso metu (ar tik gavus pranešimą apie administracinį nusižengimą) vaikus apklausti (tikslinti aplinkybes ir pan.) ugdymo įstaigoje, ugdymo(si) proceso metu.

ugdymo(si) proceso metu.

Pastebėtina, kad apklausiant vaiką administracinio proceso metu nesivadovaujama įstatymo analogija - Baudžiamojo proceso kodekso normomis, taikomomis baudžiamųjų nusižengimų bylų

procesui, t.y. nevertinama, nesprendžiamas klausimas dėl specialistų (vaiko teisių apsaugos, psichologo) dalyvavimo apklausiant vaiką / tikslinant aplinkybes dėl galimo administracinio nusižengimo, atsainiai žiūrima į vaiko atstovo apklausoje (duodant paaiškinimą ir kt.) dalyvavimą.

Pažymėtina, kad užkardant bei tiriant administracinius nusižengimus, įgyvendinant teisės aktų nustatytus uždavinius, vykdant priskirtas funkcijas bei atliekant pareigas, svarbu, kad būtų tinkamai užtikrinamos ir galimai administracinius nusižengimus įvykdžiusių (ar nukentėjusių) nepilnamečių teisės ir teisėti interesai.

Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas yra pasisakęs, kad „Administracinių teisės pažeidimų kodekse nėra detalizuojama vaiko, kaip liudytojo, apklausos atlikimo tvarka, nėra reglamentuojami pareigūnų veiksmai atliekant minėtus procesinius veiksmus, nenumatyta galimybė įsitraukti į šį procesą vaiko teisių apsaugos institucijoms bei kitoms tarnyboms, aiškiai neįtvirtinta, kad nepilnamečio asmens apklausoje turi dalyvauti jo atstovas. Nesant atitinkamų normų, reikalingų nagrinėjamam visuomeniniam santykiui reglamentuoti, paprastai vadovaujamasi įstatymo analogija. <...>. Detaliau nepilnamečių apklausos ypatumai reglamentuoti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse.“

Priimtame Administracinių nusižengimų kodekse (kodeksas įsigaliojo 2017-01-01) nustatyta (593 straipsnis), kad pareigūnams tiriant administracinius nusižengimus (apklausiant asmenis, įtariamus administracinių nusižengimų padarymu, nukentėjusiuosius, liudytojus arba paimant iš šių asmenų rašytinius parodymus ir kt.), *mutatis mutandis* taikomos Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos.

Baudžiamojo proceso kodekse numatyta nepilnamečio liudytojo ar nukentėjusiojo atstovo teisė dalyvauti nepilnamečio apklausoje, taip pat į apklausą kviešti valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovą arba psichologą, kurie padeda apklausti nepilnamečių, atsižvelgdami į jo socialinę ir psichologinę brandą.

Atsižvelgiant į vaiko specifinę padėtį dėl jo amžiaus ir socialinės brandos, vaikas ne visada gali tinkamai pasinaudoti jam suteiktomis teisėmis, todėl policijos pareigūnai turėtų itin atidžiai išaiškinti vaikui jo teises, galimas teises pasekmes, užtikrinti, kad nebūtų pakenkta jo interesams, padėčiai, nesudaryti sąlygų galimam psichologiniam poveikiui ir kt.

Bendraujant su vaiku būtina atsižvelgti į jo psichologinę ir socialinę brandą. Vaikai itin jautriai reaguoja į neigiamą poveikį jų reputacijai. Manytina, kad policijos pareigūno atvykimas į mo-

Siekiant maksimaliai užtikrinti vaiko teises administracinio proceso metu, būtina atsakingai vertinti dėl specialistų pagalbos ir dalyvavimo apklausiant (imant paaiškinimą) vaiką bei užtikrinti vaiko įstatyminių atstovų informavimą.

kyklą ir bendravimas su vaiku (ar tai būtų informacijos tikslinimas, apklausa (paaiškinimo paėmimas) ar kt.) konkrečiai jį liečiančiu klausimu, gali sukelti vaikui emocinę įtampą, bereikalingą kitų asmenų domėjimąsi situacija ir gali įtakoti tolimesniam vaiko kontaktui su

mokyklos aplinkos žmonėmis. Ugdymo įstaiga neabejotinai yra netinkama vieta apklausai (paaiškinimo paėmimui). Policijos pareigūnų bendravimas (ar tai būtų dėl nusikalstamos veikos ar dėl administracinio teisės pažeidimo) su vaiku neturėtų vykti vaiko buvimo ugdymo įstaigoje metu. Siektina, kad vaikas, susidurdamas su teisėsaugos institucijų pareigūnais, patirtų kuo mažesnę psichologinę diskomfortą / stresą bei nebūtų sudaromos prielaidos vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė Policijos departamento dėmesį į būtinybę gerinti policijos pareigūnų žinias, kompetenciją / kvalifikaciją klausimais, susijusiais su vaikų apklausomis (paaiškinimo paėmimu, aplinkybių tikslinimu, apklausos vieta, įstatyminių atstovų informavimu, specialistų dalyvavimo (pagal poreikį) užtikrinimu ir kt.) administracinio proceso metu.

Policijos departamentas informavo, kad:

- Lietuvos policijos mokyklos organizuojamų mokymų programos nepilnamečių justicijos klausimais bus patobulintas, atsižvelgus į vaiko teisių apsaugos kontrolierės nurodytus trūkumus kurie, kaip rodo praktika, sudaro prielaidas vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimams administracinio proceso metu, taip pat į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktų patikrinimų dėl susijusių charakteringų pažeidimų pažymą;

- apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų viršininkams pavedė užtikrinti, kad pareigūnai pagal kompetenciją būtų supažindinti su vaiko teisių apsaugos kontrolierės keliama aktualia problema bei pateiktų tyrimų rezultatais.

3.7.2. Operatyvumo svarba reaguojant į gautus pranešimus apie smurtą nepilnamečių atžvilgiu

Atsižvelgiant į pasitaikančius atvejus, kai delsiama pradėti ikiteisminį tyrimą, aiškinamasi, tikslinamos aplinkybės dėl nusikalstamų veikų – smurto nepilnamečių atžvilgiu, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į operatyvumo pradėti ikiteisminį tyrimą tokiais atvejais svarbą. Vienas iš pagrindinių įrodymų tokiuose tyrimuose yra vaikui padarytas sveikatos sutrikdymo mastas, kuris, siektina, turėtų būti nustatytas kuo tiksliau, nes nuo to priklauso nusikalstamos veikos kvalifikacija (ir kt.).

Sveikatos sutrikdymo masto nustatymas, manytina, itin svarbus nusikalstamos veikos kvalifikacijai, atliekant tyrimus dėl smurto vaiko atžvilgiu, todėl turėtų būti atliekamas operatyviai.

Baudžiamojo proceso kodekso 168 straipsnyje nustatyta, kad gauto skundo, pareiškimo ar pranešimo duomenų patikslinimui gali būti atlikti veiksmai, kurie nesusiję su procesinėmis prievartos priemonėmis <...>. Tokie pro-

ceso veiksmai turi būti atlikti per kuo trumpesnius terminus, bet ne ilgiau kaip per dešimt dienų.

Pagal Baudžiamojo proceso kodekso 205 straipsnio nuostatas, siekiant surasti nusikalstamos veikos pėdsakus ir kitus objektus, turinčius reikšmės tyrimui, nustatyti įvykio situaciją ir kitas reikšmingas bylai aplinkybes, atliekamas <...> žmogaus kūno <...> tyrimas.

Valstybinės teismo medicinos tarnyba atlieka teismo medicinos ekspertizes ir tyrimus pagal teismų, prokuratūros ar ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų pavedimus, kitų fizinių ir juridinių asmenų prašymus.

Generalinio prokuroro rekomendacijose dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo (patvirtintos 2011-01-18 įsakymu Nr. I-14) nustatyta, kokiais atvejais ikiteisminiuose tyrimuose tyrimai (ekspertizės) turėtų būti atliekami skubos tvarka. Tarp jų ir ikiteisminiai tyrimai dėl nusikalstamų veikų, padarytų nepilnamečių asmenų atžvilgiu.

Pavyzdžiui, teisėsaugos institucijoje 2016-01-07 gavus pranešimą, kad 2016-01-06 į sveikatos priežiūros įstaigą pristatyta mažametė galimai patyrė smurtą, buvo pradėtas aplinkybių tikslinimas ir 2016-01-14 pradėtas ikiteisminis tyrimas pagal Baudžiamojo kodekso 138 straipsnio 2 dalies 1 punktą, sekančią dieną buvo paskirta užduotis atlikti mažametės kūno tyrimą. Mažametės kūno apžiūrą Valstybinės teismo medicinos tarnybos specialistas apžiūrėjo tik po 5 dienų nuo užduoties atlikti kūno tyrimą ir po 13 dienų nuo gauto pranešimo ikiteisminio tyrimo įstaigoje apie galimą smurtą prieš mažametę. Mergaitės sėdmenų srityje buvo stebimos įvairaus senumo hematomos, leidžiančios daryti prielaidą, kad mažametė ne kartą anksčiau galėjo patirti smurtą.

Manytina, kad tam, jog būtų tiksliai ir išsamiai nustatytas patirto sveikatos sutrikdymo mastas, kad neišnyktų anksčiau kaltų asmenų veiksmų pasekoje susidarę padariniai (likę smurto požymiai), būtina imtis operatyvesnių priemonių vaiko kūno tyrimui atlikti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat atkreipė dėmesį į praktikoje pasitaikančius atvejus, kai ne tik neskubama skirti nepilnamečių kūno tyrimų, bet ir neskubama atlikti paskirtų kūno tyrimų.

Pavyzdžiui, teisėsaugos institucijai 2016-01-05 paskyrus Valstybinės teismo medicinos tarnybos specialistams užduotį - atlikti mažamečio kūno tyrimą, praėjus 10 dienų nuo užduoties paskyrimo bei 17 dienų nuo vieno įvykio (mažamečiui buvo konstatuotas sukrėsto vaiko sindromas, pasireiškęs abipusiu kraujo išsiliejimu po kietuoju galvos dangalu), dėl kurio buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, ir 33 dienom nuo kito įvykio (vaikas galimai nukrito nuo laiptų ar galimai prieš jį buvo naudotas smurtas), mažamečio kūno tyrimas dar nebuvo atliktas.

Atsižvelgiant į tyrimų metu gautą informaciją, kyla pagrįstų abejonių dėl neoperatyvumo skiriant ir atliekant nepilnamečių kūno tyrimus, kas gali sąlygoti gaunamų rezultatų tikslumą bei galimai įvykdytų nusikalstamų veikų ištyrimą, ikiteisminio tyrimo išsamumą.

Manytina, kad nuo laikotarpio, kuris praeina po nusikalstamos veikos padarymo iki kūno tyrimo atlikimo ir rezultatų paskelbimo priklauso ikiteisminio tyrimo trukmė bei eiga (nusikalstamos veikos kvalifikacija ir kt.), todėl būtinas operatyvesnis nepilnamečių kūno tyrimų paskyrimas / atlikimas, nesudarantis prielaidų apsunkinti ir užtęsti ikiteisminių tyrimų eigą, nustatyti objektyvią tiesą ir priimti teisingą sprendimą.

Siekiant gerinti vaiko teisinę apsaugą baudžiamajame procese, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Generalinę prokuratūrą dėl operatyvesnių veiksmų ir konstruktyvesnio tarpinstitucinio bendradarbiavimo (greito reagavimo svarbos) gavus informacijos apie galimą smurtą vaikų atžvilgiu (tikslinant aplinkybes/sprendžiant dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, skiriant užduotį atlikti kūno tyrimą ar pan.) bei į Valstybinę teismo medicinos tarnybą, prašydama užtikrinti operatyvesnį nepilnamečių kūno tyrimų (ekspertizių) atlikimą.

Būtinas operatyvesnis nepilnamečių kūno tyrimų paskyrimas / atlikimas, nesudarantis prielaidų apsunkinti ir užtęsti ikiteisminių tyrimų eigą, nustatyti objektyvią tiesą ir priimti teisingą sprendimą.

Generalinė prokuratūra, įvertinusi kontrolierės nustatytus prieš nepilnamečius įvykdytos nusikalstamos veikos atskleidimo ir tyrimo trūkumus, siekdama užtikrinti tinkamą ir operatyvų smurtinių nusikalstamų veikų prieš ne-

pilnamečius ištyrimą, apygardų prokuratūrų vyriausiesiems prokurorams ir Lietuvos kriminalinės policijos biurui nurodė, kad būtina:

- visada griežtai laikytis Baudžiamojo proceso kodekso ir Rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos (patvirtintos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. 1-110 (2014 m. birželio 30 d. įsakymo Nr. 1-133 redakcija) nustatytų reikalavimų;
- gavus informaciją (skundą, pareiškimą ar pranešimą) apie galimą smurtą prieš nepilnamečius, visais atvejais įvertinti, ar būtina tikslinti faktines veikos aplinkybes, ar turimi duomenys leidžia nedelsiant pradėti ikiteisminį tyrimą;
- padarius išvadą dėl duomenų patikslinimo būtinumo, duomenis rinkti operatyviai, aktyviai bendradarbiauti su smurtą patyrusį nepilnametį gydančiais medikais bei savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyriumi;
- užtikrinti, kad pradėjus ikiteisminį tyrimą užduotis teismo medicinos specialistui būtų skiriama nedelsiant;
- atliekant tyrimą vadovautis Rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. 1-14 (2014 m. birželio 30 d. įsakymo Nr. 1-132 redakcija), 39.3 punktu.

Valstybinė teismo medicinos tarnyba informavo, kad skubotas specialisto išvadų pateikimas, kol nukentėjusiam asmeniui, gydomam ligoninėje, dar neatlikti visi būtini klinikiniai tyrimai, gydytojų specialistų konsultacijos ir nustatyta galutinė diagnozė, išprovokuoja ekspertines klaidas, pakartotinių teismo medicinos tyrimų paskyrimą, o tuo pačiu – apsunkina ir užtęsia ikiteisminių tyrimų eigą. Dėl šių priežasčių tyrimo, atliekamo „skubos tvarka“ sąvoka negali būti tapatinama su sąvoka „greitai“ ir juo labiau „skubotai“.

3.7.3. Nepilnamečiams atliekamų teismo psichiatrinių psichologinių ekspertizių terminai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atlikdama vaiko teisių padėties šalyje stebėseną ir vertinimą, pastebi vaiko teisių apsaugos ir vaiko teisėtų interesų užtikrinimo problemas, susijusias su ilgais ikiteisminių tyrimų baudžiamosiose bylose terminais, taip pat ilgai trunkančiu civilinių bylų, susijusių su vaikais, nagrinėjimu. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės atliktas tyrimas (plačiau http://vaikams.lrs.lt/Vaiko_teksiu_padeties_vertinimas/Apibendrinimai/Tyrimai) parodė, kad vienas iš veiksnių, galinčių daryti įtaką šių bylų nagrinėjimo trukmei yra ir teismo psichiatrinių, teismo psichologinių ekspertizių prieinamumo ir jų atlikimo operatyvumo problemos, kurias sąlygoja ekspertų trūkumas.

Siekdama įvertinti pokyčius šioje srityje, vaiko teisių apsaugos kontrolierė rinko duomenis apie Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriaus etatų skaičių bei jų užimtumą bei dirbančių specialistų skaičių, taip pat per 2015 – 2016 metus nepilnamečiams atliktų teismo psichiatrinių, teismo psichologinių ekspertizių skaičių baudžiamosiose ir civilinėse bylose, kiek laiko trunka ekspertizė ir kiek laiko nuo registracijos reikia laukti ekspertizės atlikimo.

Remiantis gauta informacija, 2016 metų gruodžio mėnesį Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriuje nebuvo eilių ekspertinių tyrimų atlikimui baudžiamosiose bylose. 2015 metais šis skyrius atliko 123, o iki 2016 metų spalio mėnesio – 141 kompleksinę teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizę baudžiamosiose bylose.

Siekiant pagerinti ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir teismų informuotumą, ekspertinių tyrimų laukimo eilių duomenys skelbiami Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos elektroniniame puslapyje www.vtpt.lt skyriuje „Paslaugos“. Šie duomenys yra atnaujinami kiekvieną savaitę, 2016 metų gruodžio 5 dienos duomenimis Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriuje nebuvo laukimo eilės ekspertiniams tyrimams baudžiamosiose bylose, o ekspertiniams tyrimams civilinėse bylose buvo registruojama 2017-03-22, t. y. skyrius turi trijų mėnesių laukimo eilę šiems tyrimams atlikti.

Tarnyba pažymi, kad pastaraisiais metais yra stebima didėjimo tendencija ekspertinių tyrimų poreikiui civilinėse bylose, kuriose skiriami ekspertiniai tyrimai nepilnamečiams pasižymi dideliu sudėtingumu. Teismo nutartyse ekspertams pateikiami labai gausūs klausimai (nuo 20 iki 60), į kuriuos ekspertas privalo pateikti išsamų, motyvuotą atsakymą. Neretai yra paskiriami keli ekspertiniai tyrimai vienos civilinės bylos rėmuose (keliems šeimos vaikams) vienu metu, sąlygojantys papildomus

ir atskirus susitikimus, tuo pačiu žymiai prailginant ekspertizės atlikimą. Ekspertinio tyrimo atlikimo terminus prailgina ir tai, kad tiriamo asmens atvykimo pakartotiniam tyrimui laikas yra derinamas su asmens galimybėmis atvykti. Bendras ekspertinio tyrimo atlikimo ir ekspertizės akto surašymo laikas civilinėse bylose užtrunka apie du mėnesius. 2015 metais buvo atliktos 44, o iki 2016 metų spalio mėnesio – 35 teismo psichologijos ekspertizės civilinėse bylose.

Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos Vaikų ir paauglių skyriuje patvirtinta viena viršininko pareigybė, 2,75 teismo vaikų ir paauglių psichiatro eksperto pareigybės ir 3,5 teismo vaikų ir paauglių psichologo eksperto pareigybės. Šiame skyriuje šiuo metu dirba dvi teismo vaikų ir paauglių psichiatrės ekspertės (užima po vieną pareigybę) ir psichologės ekspertės (užima po 1,5 pareigybės).

2016 metais Valstybinei teismo psichiatrijos tarnybai prie SAM buvo skirti papildomi trys etatai ekspertų parengimui, du iš jų buvo paskirti Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriui. 2016 metų pabaigoje Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriuje atliko stažuotę viena vaikų ir paauglių psichiatrė bei viena medicinos psichologė, kurios ruošiasi įgyti teismo psichiatrės ir teismo psichologės kvalifikaciją 2017 metais.

Po vaiko teisių apsaugos kontrolierės kreipimosi, 2016-12-06 Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriaus darbas buvo aptartas bendrame susirinkime, siekiant išspręsti ekspertinių tyrimų laukimo civilinėse bylose klausimą bei maksimaliai sutrumpinti ekspertinių tyrimų eiles. Aptarti turimi vidiniai resursai, siekiant gerinti skyriaus darbo organizavimą, trumpinti ekspertinių tyrimų atlikimo laiką.

Didesnių teigiamų pokyčių dėl ekspertinių tyrimų nepilnamečiams laukimo terminų sumažinimo civilinėse bylose tikimasi pasiekti 2017 metais, padidėjus žmogiškiems ištekliams šiame skyriuje.

3.7.4. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs nepilnametis, kurio atžvilgiu buvo naudotas smurtas, susitaiko

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius instituto taikymą tais atvejais, kai nepilnamečio asmens atžvilgiu smurtą naudojo jo įstatyminis atstovas (tėvas / motina, globėjas (rūpintojas).

Vertinant vaiko teisių ir teisėtų interesų aspektu, smurtavusio įstatyminio atstovo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nukentėjusiam nepilnamečiui susitaikius su kaltininku, kelia abejonių dėl teisingumo įgyvendinimo užtikrinimo.

Baudžiamojo kodekso 38 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad asmuo, padaręs baudžiamąjį nusikaltimą neatsargų arba nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, gali būti teismo atleistas nuo atsakomy-

bės, jeigu yra nustatomos šios sąlygos: prisipažino padaręs nusikalstamą veiką; savu noru atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo; susitaikė su nukentėjusiu asmeniu <...>; yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų.

Vertinant smurtavusio asmens atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės dėl to, kad nukentėjęs nepilnametis susitaikė su kaltininku, kyla abejonų dėl tokio sprendimo teisingumo (vertinant vaiko teisių ir teisėtų interesų aspektu). Manytina, šiais atvejais nebus pasiekti baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso tikslai, nebus užtikrintas teisingumo įgyvendinimas:

- nukentėjusysis turi savanoriškai apsispręsti susitaikyti. Nukentėjusio nepilnamečio susitaikymo su prieš jį smurtavusiais tėvais ar globėjais (rūpintojais) atvejais, kai nukentėjęs nepilnametis yra susietas giminytės ryšiais su kaltininku ar yra socialiai priklausomas nuo jo, kyla pagrįstų abejonų dėl nukentėjusio valią lėmusių aplinkybių ir motyvų, sutinkant susitaikyti;
- kyla abejonų dėl smurtavusio asmens motyvų siekiant susitaikyti – ar smurtavęs prieš nepilnametį ir prisipažinęs, kad smurtavo asmuo pripažįsta savo veiksmus kaip neteisėtus ir tikrai gailisi, ar tai daro iš tam tikrų paskatų, gailisi tik dėl kilusių jo elgesio pasekmių, bet ne dėl to, kad atliko neteisėtus veiksmus (pvz.: savo elgesį vertina kaip auklėjamojo pobūdžio (priimtinius veiksmus auklėjant vaiką) prieš nukentėjusį).

Nekvestionuojant tik teismui suteiktos teisės atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam susitaikius, jeigu yra baudžiamajame įstatyme numatyti pagrindai, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, prokuratūra šiais atvejais turėtų būti aktyvi, vadovautis prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo bei teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais ir priimant procesinį sprendimą (prokuratūrai priimant nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą įtariamajam susitaikius su nukentėjusiuoju, ar teismui nusprendus atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės minėtu pagrindu) dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, labai atsakingai kiekvienu konkrečiu atveju vertintų ar egzistuoja pagrįsta galimybė pasiekti tikslą, kad atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo ateityje nesmurtaus nepilnamečio atžvilgiu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Generalinę prokuratūrą su prašymu užtikrinti, kad, tais atvejais, kai sprendžiamas klausimas dėl asmens, smurtavusio nepilnamečio atžvilgiu, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam susitaikius, prokuratūra labai atsakingai vertintų galimas asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pasekmes vaiko teisių ir teisėtų interesų aspektu.

Generalinė prokuratūra, atsižvelgdama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės prašymą, atkreipė Generalinės prokuratūros departamentų ir apygardų prokuratūrų dėmesį į kontrolierės pateiktą nuomonę.

3.7.5. Pagalbos nukentėjusiems nuo seksualinio smurto vaikams užtikrinimas

Igyvendinus projektą „Vaikų, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos, pagalbos centro steigimas“, kuris buvo vykdomas pagal 2009 - 2014 m. Europos ekonominės erdvės finansinio mechanizmo programos LT05 „Rizikos grupės vaikai ir jaunimas“ priemonę (įgyvendinimo sutartis pasirašyta 2014-07-01), ir 2016-06-03 atidarius Vaikų, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos, pagalbos centrą (toliau – Centras) (vienas iš Globos namų „Užuovėja“ administracijos padalinių), buvo sudaryta galimybė vaikams, patyrusiems seksualinį smurtą, gauti kompleksinę, kvalifikuotą, operatyvią

Vaikai, patyrę seksualinį smurtą, dėl laiku neužtikrinto tinkamo teisinio reglamentavimo, į Centrą turėjo galimybę patekti tik po daugiau kaip mėnesio nuo Centro atidarymo.

pagalbą. Tačiau praktiškai vaikai, patyrę seksualinį smurtą, į minėtą Centrą turėjo galimybę patekti tik nuo 2016-07-14, Socialinės apsaugos ir darbo ministrui 2016-07-14 įsakymu Nr. A1-353 patvirtinus Kompleksinės pagalbos teikimo

vaikams, galimai nukentėjusiems nuo seksualinio išnaudojimo, rekomendacijas. Taip pat paaiškėjo, kad Centras dar tam tikrą laikotarpį neturėjo tinkamų sąlygų apklausoms (kaip to reikalauja teisės aktai) atlikti (aparaturą) bei darbuotojų, galinčių bendrauti užsienio (rusų) kalba.

Atsižvelgiant į atotrūkį tarp deklaruojamos ir realios galimybės priimti vaikus į Centrą ir teikti jiems reikiamą pagalbą bei sudaryti tinkamas sąlygas specialistų darbui su jais (laiku neįsigyjant reikiamos įrangos ir kt.), kilus pagrįstų abejonių dėl atsakingų institucijų veiksmų, skiriamo nepakankamo dėmesio kvalifikuotos, centralizuotos pagalbos vaikams, galimai nukentėjusiems nuo seksualinio smurto, suteikimo užtikrinimui, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Centro dėmesį dėl nesavalaikio teisės akto, turėjusio įtakos atidaryto Centro sklandžiam funkcionavimui, priėmimo bei reikiamos įrangos ir specialistų trūkumo atidarius minėtą Centrą.

3.7.6. Sulaikytų (suimtų) nepilnamečių teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmais sudaromas prielaidas sulaikytų (suimtų) nepilnamečių teisėms ir teisėtiems interesams pažeisti.

Baudžiamojo proceso kodekso 128 straipsnio 1 dalyje nustatytas privalomas įtariamąjį nurodytų šeimos narių, artimųjų giminaičių, o kai jų nėra – kito asmens informavimas apie įtariamąjį suėmimą / laikiną sulaikymą. <...>. Numatyta galimybė laikinai atsisakyti pranešti, jei toks pranešimas pakenktų ikiteisminio tyrimo sėkmei <...>.

Policijos įstaigų operatyvaus valdymo padalinių darbo organizavimo instrukcijos (toliau - Ins-

trukcija) (patvirtintos Lietuvos policijos generalinio komisaro 2010-06-30 įsakymu Nr. 5-V-553 (nauja redakcija patvirtinta 2016-04-01 įsakymu Nr. 5-V-290)) 30.2 punkte nustatyta, kad įgaliotas pareigūnas, aiškindamasis apie vaiką, pristatytą į policijos įstaigą, privalo: imtis priemonių nustatyti vaiko tėvus ar kitus teisėtus atstovus <...>; nedelsdamas informuoti apie vaiko pristatymą į policijos įstaigą tėvus ar kitus teisėtus atstovus, o jeigu jų nėra arba jie nenustatyti – vaiko teisių apsaugos instituciją (šios institucijos darbo metu); kt.

Pagal Baudžiamojo proceso kodekso 53 straipsnio 1 dalies nuostatas, įtariamojo <...> atstovai pagal įstatymą gali dalyvauti procese ir ginti savo atstovaujamų proceso dalyvių interesus, jeigu šie yra nepilnamečiai.

Baudžiamojo proceso kodekso 10 straipsnyje įtvirtinta įtariamojo <...> teisė į gynybą. Ši teisė užtikrinama nuo sulaikymo arba pirmosios apklausos.

Atkreiptinas dėmesys, kad pasitaiko atvejų, kai sulaikyto (suimto) nepilnamečio įstatyminiai atstovai neinformuojami apie sulaikytą (suimtą) nepilnamečį, o neinformavus įstatyminių atstovų (pvz.: nenustačius įstatyminių atstovų kontaktų ar kt.) nepranešama nei savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriui.

Neinformuojant sulaikyto (suimto) nepilnamečio įstatyminių atstovų apie sulaikytą (suimtą) nepilnamečį, sudaromos prielaidos vaiko teisių pažeidimui baudžiamajame procese

Neinformavus įstatyminių atstovų, nesudaroma galimybė pasirinkti norimo gynėjo, gynėjas parenkamas Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Policijos departamentą,

siūlydama imtis priemonių sulaikytų (suimtų) nepilnamečių teisių pažeidimams ateityje išvengti (dėl įstatyminių atstovų / savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus informavimo, sulaikyto (suimto) vaiko teisės tuoj pat gauti teisinę pagalbą).

3.7.6. Vaikų, vežamų policijos automobiliais, saugumo užtikrinimas

Vaikų, vežamų policijos automobiliais, saugumo problema Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje keliama nuo 2014 metų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo atliktas tyrimas pagal teritorinių policijos padalinių pateiktą, o taip pat ir individualiuose skunduose nurodytą informaciją, kad policijos automobiliai nėra pritaikyti vežti vaikus – automobiliuose nėra vaikams vežti skirtų kėdučių, todėl vežant juos be šių saugos priemonių yra ne tik pažeidžiami Kelių eismo taisyklių reikalavimai (atkreiptinas dėmesys, kad šiose taisyklėse nėra numatyta išimčių dėl reikalavimo vaikus vežti specialiose kėdutėse), bet taip pat kyla rizika ir vaikų saugumui bei sveikatai.

Atsižvelgdama į prioritetinį vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos principą ir į vieną pamatinių vaiko interesų – būti saugiam ir sveikam, taip pat matydama, kad nurodyta problema yra būdinga ne vienai policijos įstaigai, todėl klausimas yra sprendinamas sistemiškai, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Policijos generalinį komisarą su prašymu atkreipti į tai dėmesį ir imtis priemonių, kad būtų užtikrintas vaikų, vežamų policijos automobiliais, saugumas.

Policijos generalinio komisaro pateiktame atsakyme į vaiko teisių apsaugos kontrolierės kreipimąsi nurodoma, jog įvertinus įstatymu suteiktus policijos įgaliojimus vaikų paėmimo iš šeimos atvejais, galimas finansines išlaidas vaikų automobilineis kėdutėmis įrengti policijos automobiliuose, neatidėliotinių procesinių veiksmų su mažamečiais vaikais mastus ir kitas faktines aplinkybes, policijos automobiliuose netikslinga įrengti specialias vaiko ūgiui ir masei pritaikytas sėdynes (vaikų automobilines kėdutes).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, nors ir tikimasi, kad ilgainiui vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojai vykdys savo funkcijas, susijusias su vaiko saugumo užtikrinimu, 24 valandas per parą ir 7 dienas per savaitę, tačiau neatmetama galimybė, kad bus atvejų, kuomet ir policijos pareigūnai turės pasirūpinti vaiko saugumu, todėl problema lieka neišsprendžiama.

3.8. Tyrimų metu nustatyti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumai

Vaiko teisių apsaugos skyrius yra teritoriniu principu veikianti vaiko teisių apsaugos institucija, esanti ir turinti būti arčiausiai vaiko, tam, kad laiku ir tinkamai būtų nustatyti ir pašalinti vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimai bei užkirstas kelias pažeidimams atsirasti. Vaiko teisių apsaugos skyrių veikla turi būti tik atitinkanti ją reglamentuojančias bendrąsias ir specialiąsias teisės normas, o priimami sprendimai individualizuoti pagal konkretaus vaiko (šeimos) situaciją.

Nepaneigiant šiems skyriams priskiriamų funkcijų gausos, valstybės ir savivaldybių institucijų deramo dėmesio trūkumo šių skyrių finansavimui ir žmogiškiesiems ištekliams (personalo trūkumas, dideli darbuotojų darbo krūviai, nuolatinio kvalifikacijos tobulinimo poreikis ir pan.), nepakankamo metodinio vadovavimo ir kitų priežasčių, sąlygojančių skirtingų praktikų formavimąsi savivaldybėse, nuo šių skyrių tinkamo jiems priskirtų funkcijų atlikimo, skyrių gebėjimo išnaudoti jiems suteiktas teises didžiąja dalimi priklauso vaiko teisių užtikrinimo efektyvumas savivaldybėse ir konkretaus vaiko teisių ir interesų apsauga.

Šioje ataskaitos dalyje pateikta trumpa apžvalga apie 2016 metais vaiko teisių apsaugos kontrolierės atliktuose tyrimuose nustatytus vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumus. Remiantis ankstesnių metų patirtimi ir surinktais duomenimis, tenka pripažinti, kad dalis trūkumų yra besikartojantys, todėl manytina, kad juos turėtų įvertinti institucijos, rengiančios šių skyrių tarnautojų kvalifikacijos kėlimo programas ir metodines rekomendacijas, kad jų būtų išvengta ateityje.

- **Pagalbos vaikui ir šeimai nesuteikimas / netinkamas koordinavimas:**

- *nepagrįstai delsiama identifikuoti problemas šeimose ir organizuoti šeimos poreikius atitinkančią pagalbą.*

Nagrinėjant skundus pastebima, kad yra atvejų, kai vaiko teisių apsaugos skyriai nepagrįstai ilgai (kartais po keletą metų) ignoruoja šeimos problemas ir delsia šeimą įrašyti į socialinės rizikos šeimų apskaitą ir organizuoti reikiamą pagalbą ir paslaugas. Taip pat nustatyti atvejai, kai vaiko teisių apsaugos skyriai laiku ir tinkamai nevertina socialinių darbuotojų bei kitų asmenų pateikiamos informacijos apie šeimos problemas ir jas pradeda spręsti tik tada, kai šeimoje susiklostę ypatingai sudėtingos situacijos (pavyzdžiui, už įsiskolinimus nutraukiamas vandens, elektros energijos tiekimas, gresia šeimos iškeldinimas iš būsto ir pan.);

- *turint pakankamai duomenų apie grėsmę vaikų sveikatai ir saugumui delsiama priimti reikiamus sprendimus, susijusius su vaikų saugumo užtikrinimu ir pagalbos organizavimu.*

Atliktų tyrimų metu nustatyti atvejai, kai vaiko teisių apsaugos skyriai, turėdami pakankamai informacijos apie vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimus šeimoje, ilgą laiką stebėdami netinkamą tėvų elgesį vaikų atžvilgiu, nesiėmė būtinų priemonių pažeistoms vaikų teisėms ginti, t.y. neužtikrino vaikams ir šeimai reikalingų paslaugų organizavimo, neužtikrino vaikams saugios aplinkos (vengdami spręsti vaikų paėmimo iš šeimos klausimus, kai buvo būtina), nekėlė tėvų teisinės atsakomybės už netinkamą tėvų valdžios įgyvendinimą klausimo.

Nustatyti atvejai, kai gavus informaciją apie smurtą vaiko atžvilgiu/vaiko nepriežiūrą ir pan. iš sveikatos priežiūros ir kitų įstaigų, nebuvo įvertinama, ar vaikui šeimoje užtikrinamas saugumas, nebuvo sprendžiamas vaiko paėmimo iš šeimos ir globos (rūpybos) nustatymo klausimas, o laukta ikiteisminio tyrimo pareigūnų procesinių sprendimų;

- *nepakankamai dėmesio skiriama psichologinės pagalbos organizavimui.* Nustatyti atvejai, kai vaiko teisių apsaugos skyriai, turėdami informacijos apie psichologinės pagalbos vaikui poreikį, nesprendžia jos organizavimo klausimo;

- *nesilaikoma Civiliniame kodekse įtvirtintos išankstinės ginčo dėl vaiko teisės bendrauti su artimaisiais giminaičiais sprendimo tvarkos.* Gavus vaiko artimųjų giminaičių prašymą dėl bendravimo su vaiku privaloma išnagrinėti prašymo aplinkybes, o teikiant atsakymą pareiškėjui turi būti išdėstytas teisinis reglamentavimas, nustatantis artimųjų giminaičių bendravimo su vaiku teises, vaiko teisių apsaugos skyriaus funkcijas šioje srityje, poziciją ir galiausiai, kaip numatyta teisės aktuose, turi būti priimtas sprendimas dėl tėvų įpareigojimo arba atsisakymo įpareigoti sudaryti sąlygas vaikui bendrauti su artimaisiais giminaičiais bei suteikta išsami informacija apie galimus tolimesnius veiksmus, t.y. apie teisę kreiptis į teismą dėl bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo;

- *neišnaudojamos visos priemonės, siekiant pasiekti vaiko tėvų tarpusavio bendradarbiavimą sprendžiant su vaiku susijusius klausimus, ypatingai vaikų bendravimo su skyrium gyvenančiais tėvais užtikrinimo.*

- *neskiriamas reikiamas dėmesys išsiaiškinti dėl kokių priežasčių faktiškai nėra įgyvendinami teis-*

mo įpareigojimai, pavyzdžiui, pristatyti vaiką psichologo konsultacijai dėl bendravimo su vaiku per psichologą, kodėl delsiama sudaryti sutartį su psichologine pagalba teikiančia įstaiga, kad kuo greičiau būtų pradėtas atkurti vaiko ir skyrium gyvenančio vieno iš tėvų ryšys.

● **Vaiko globos (rūpybos) netinkamas organizavimas ir priežiūra:**

- *vaiko interesų neatitinkantis globėjo (rūpintojo) parinkimas.*

Sprendžiant globos (rūpybos) klausimus, valstybės institucijų pareiga yra atlikti išsamų šeimos situacijos, vaiko interesų ir poreikių vertinimą, siekiant rasti sprendimus, užtikrinančius vaikui saugią aplinką ir globos (rūpybos) kokybę, tačiau atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad globos organizavimo ir globėjų parinkimo (jų tinkamumo vertimo) procese yra daug trūkumų. Nustatytas atvejis, kai vaiko globėju buvo paskirtas asmuo, kuris buvo įrašytas į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą dėl socialinių įgūdžių stokos. Ne visada ieškoma galimybių nustatyti vaiko globą (rūpybą) šeimoje. Tyrimų metu nustatyta, kad vaiko teisių apsaugos skyrius organizavo laikinosios globos (rūpybos) nustatymą vaikams įstaigoje, kuri neturi teisės teikti socialinės globos paslaugų, o jų teikimas neatitinka teisės aktų reikalavimų bei neužtikrina nepilnamečių vaikų teisių į tinkamą globos (rūpybos) kokybę;

- *nesilaikoma teisės aktuose nustatytų globėjo (rūpintojo) tinkamumo vertinimo terminų.* Teisės aktai, reglamentuojantys vaiko globos (rūpybos) organizavimą, nustato, kad pradinis asmens, norinčio tapti vaiko globėju (rūpintoju), įvertinimas atliekamas per kiek galima trumpesnę laikotarpį, ne ilgesnę kaip per 30 kalendorinių dienų nuo fizinio asmens rašytinio prašymo pateikimo. Šis terminas gali būti pratęstas iki tol, kol bus surinkti visi reikiami dokumentai apie būsimąjį globėją (rūpintoją). Būsimiems vaiko globėjams (rūpintojams) ne visada išsamiai paaiškinama, kokius dokumentus jie privalo pateikti, jeigu nori tapti globėju (rūpintoju), todėl vertinimo terminas nepagrįstai nusitęsia;

- *vaiko globos (rūpybos) priežiūra atliekama formaliai.* Nustatyti atvejai, kai vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai, vykdę globos (rūpybos) priežiūrą ir lankę vaikus bei su jais bendravę, nesidomėjo ir nekreipė tinkamo dėmesio į smurtinius vaikų tarpusavio santykius, savęs žalojimo atvejus, nevertino, ar globėjas tinkamai atlieka pareigą užtikrinti fiziškai ir psichologiškai saugias bei visapusiškai vaikui vystymuisi tinkamas gyvenimo sąlygas;

- *vaiko teisių apsaugos skyriaus neveikimas, sprendžiant įstatyminio atstovo paskyrimo klausimą tėvų globos netekusiam vaikui.* Pavyzdžiui, vaiko teisių apsaugos skyrius faktiškai vykdė Jungtinės Karalystės teismo įsakymu nustatytos vaiko laikinos globos priežiūrą, lankė nepilnametę, teikė informaciją įvairioms institucijoms apie tai, jog užsienio teismo sprendimu nepilnametei yra paskirta globėja, tačiau teisiškai nepilnametės globos ir jos įstatyminio atstovo paskyrimo klausimas Lietuvos Respublikoje nebuvo išspręstas, t.y. nebuvo išspręstas užsienio teismo sprendimo pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje klausimas;

● **Netinkamas atstovavimas nepilnamečio vaiko teisėms ir teisėtiems interesams teismo procese:**

- *vaiko teisių apsaugos skyrius ne visada imasi aktyvios pozicijos teismo procese, neišnaudoja savo procesinių teisių tam, kad būtų užtikrinta vaiko teisių apsauga teismo proceso metu.*

- *ne visada pateikiamos išsamios ir kokybiškos išvados teismams, nagrinėjantiems su nepilnamečiais susijusias bylas.*

● **Nepakankamas dėmesys vaiko nuomonei.** Neretai skiriant ir (ar) keičiant vaiko globėją (rūpintoją) ir globos vietą, taip pat sprendžiant vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, bendravimo su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų klausimus neišklausoma vaiko nuomonė ir nepaaiškinami priimamų sprendimų motyvai bei argumentai. Taip pat nustatytas atvejis, kai vaiko teisių apsaugos skyrius neįvertino vaiko nuomonės bei nurodytų priežasčių, dėl kurių jis nenorėjo grįžti į savo šeimą ir, nepašalinus priežasčių, dėl kurių vaikas buvo paimtas iš šeimos, nepagrįstai skubotai grąžino jį į šeimą.

● **Vengiama taikyti teisinės atsakomybės priemones už netinkamą tėvų valdžios įgyvendinimą, veikimą priešingai vaiko interesams, piktnaudžiavimą tėvų valdžia ir pan.:**

- vaiko teisių apsaugos skyrius vengia imtis aktyvaus vaidmens ir netaiko tėvams teisinės atsakomybės priemones, savo veiksmus apriboja tik tėvų informavimu dėl bendrųjų teisės aktų nuostatų, konstatavimu, kad netinkami tėvų veiksmai traumuoja vaiką ir yra pažeidžiamos vaiko teisės į sveiką vystymąsi bei harmoningą aplinką;

- vaiko teisių apsaugos skyrius vengia vertinti, kaip tėvas (motina), su kuriuo nustatyta vaikų gyvenamoji vieta, faktiškai užtikrina ir skatina vaiko bendravimą su skyrium gyvenančiu tėvu (motina). Pažymėtina, kad nors bendravimo tvarka yra patvirtinta teismo, o jos priverstinį vykdymą užtikrina antstoliai, vaiko teisių apsaugos skyrius nėra atleistas nuo atsakomybės vertinti, kaip tėvai užtikrina vaiko teises. Vaiko teisių apsaugos skyrius privalo imtis aktyvių ir veiksmingų priemonių šioms teisėms užtikrinti, o nustačius pažeidimų – spręsti klausimą dėl atsakomybės už netinkamą tėvo (motinos) valdžios panaudojimą ar jos nepanaudojimą, piktnaudžiavimą tėvų valdžia ir pan.

- vaiko teisių apsaugos skyrius delsia kreiptis į teismą dėl tėvų valdžios apribojimo tais atvejais, kai vaikas nebeturi objektyvių galimybių grįžti į savo šeimą.

● **Nepakankama vaiko teisių apsaugos skyrių specialistų kompetencija:**

- *Stokojama kompetencijos, susijusios su Hagos konvencijos „Dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų“ įgyvendinimo klausimais.* Pasitaiko atvejai, kai vaiko teisių apsaugos skyriai tinkamai ir savalaikiai nereaguoja į kreipimusis dėl galimo vaiko grobimo civiliniu aspektu (kai vienas iš tėvų neteisėtai išsiveža vaiką į užsienio valstybes), nesuteikia išsamių konsultacijų dėl galimų vaiko teisių gynimo būdų tokiais atvejais, į kokias institucijas galėtų kreiptis tėvas arba motina, kokius teisinius veiksmus būtina atlikti. Taip pat nustatyti atvejai, kai asmenys, kuriems buvo reikalinga skubi pagalba, buvo nukreipti į nevyriausybinės organizacijas, negalinčias ir neturinčias įgaliojimų spręsti klausimų, susijusių su aukščiau paminėtos konvencijos taikymu. Informacijos nesavalaikis suteikimas ar neišsamios informacijos suteikimas neretais atvejais apsunkina neteisėtai iš šalies išvežto vaiko grąžinimą.

● **Nepakankamas vaiko teisių apsaugos skyriaus bendradarbiavimas su kitomis institucijomis.** Nustatyti atvejai, kai vaiko teisių apsaugos skyrius, gavęs informaciją iš mokyklos apie galimą smurtą šeimoje, nepranešė teisėsaugos institucijoms, o pats situacija šeimoje pradėjo domėtis tik po mėnesio – po policijos komisariato kreipimosi į skyrių patikrinti, kaip yra užtikrinamos vaikų teisės. Pasitaiko atvejai, kai vaiko teisių apsaugos skyriai delsia pateikti informaciją ikiteisminį tyrimą atliekančiai įstaigai.

● **Pažeidžiamos Asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių nuostatos, teikiami formalūs ir neišsamūs atsakymai į pareiškėjų pateiktus skundus, prašymus / paklausimus ir pan.:**

- *nesilaikoma prašymų ir atsakymų nagrinėti prašymus nustatytų terminų.*
- *skunduose/prašymuose nurodytos aplinkybės nagrinėjamos formaliai, nustatytos problemos neaptariamos su tėvais, nepaaiškinama jiems kaip spręsti vieną ar kitą problemą.*

IV. BENDRADARBIAVIMAS IR ŠVIEČIAMOJI VEIKLA

4.1. Bendradarbiavimas

Ataskaitiniais metais, įgyvendinant pagrindinį vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tikslą – gerinti vaiko teisių apsaugą, buvo tęsiamas aktyvus bendradarbiavimas tiek su kitomis valstybinės valdžios ir savivaldos institucijomis, tiek su įvairiomis nevyriausybiniomis organizacijomis, dirbančiomis vaikų gerovės užtikrinimo srityje, taip pat aktyvus bendradarbiavimas ir bendravimas su vaikais (mokinių ir moksleivių parlamentas), dėmesys skirtas ir visuomenės skatinimui aktyviau dalyvauti vaiko teisių užtikrinimo procese. Ypač dėmesingai buvo bendradarbiaujama su vaikais, siekiant išklausti jų nuomonę bei sudaryti sąlygas ir galimybes patiems vaikams daryti įtaką sprendimams susijusiems su jų gerove. Nemažą reikšmę vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikloje turi ir sėkmingai vykdomas tarptautinis bendradarbiavimas - Vaiko teisių apsaugos kontrolierė yra Europos vaikų ombudsmeno tinklo (ENOC, European Network of Ombudspersons for Children) pirmininkė, taip pat Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos Patariamąjo komiteto ekspertė.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė bei jos patarėjai aktyviai dalyvauja Lietuvos Respublikos Prezidento, Seimo, Vyriausybės, valstybės ir savivaldybių įstaigų, įmonių, organizacijų bei kitų asmenų organizuojamuose posėdžiuose, pasitarimuose, taip pat komisijų ir darbo grupių veikloje, kai svarstomi klausimai, susiję su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, teikia nuomonę bei siūlymus, siekdami visapusiškos vaiko gerovės.

Ataskaitiniais metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo 8 darbo grupėse ir komisijose, susijusiose su nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsauga įvairiose

srityse, sudarytose Lietuvos Respublikos Seimo, ministerijų bei kitų institucijų :

- Seimo Žmogaus teisių komiteto sudarytoje darbo grupėje Apsaugos nuo smurto artimojoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimo problemoms analizuoti ir įstatymui tobulinti;
- Seimo valdybos sprendimu sudarytoje darbo grupėje Psichologų praktinės veiklos įstatymo projektui parengti;
- Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu sudarytoje tarpinstitucinės stebėsenos darbo grupėje dėl Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų plano stebėsenos;
- Švietimo ir mokslo ministerijos sudarytoje darbo grupėje Pagalbos vaikams, turintiems elgesio ir / ar emocijų, ar autizmo spektro sutrikimų, koncepcijai ir jos įgyvendinimo veiksmų plano projektui parengti;
- Švietimo ir mokslo ministerijos sudarytoje darbo grupėje Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo pakeitimo projektui parengti;
- Lietuvos reklamos biuro Arbitražo komisijos veikloje;
- Lietuvos kino centro Filmų indeksavimo komisijos veikloje;
- Kalėjimų departamento sudarytoje vertimo komisijoje dėl probacijos tarnybų priežiūroje esančių nepilnamečių resocializacijos ir (ar) teisės pažeidimų prevencijai skirtų geriausių projektų vertinimo.

Siekiant ieškoti priemonių, sprendimų įvairiais vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo klausimais, buvo dalyvauta beveik 50 susitikimų, aptarimų ir diskusijų organizuotų tiek Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje, tiek kitose institucijose. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir jos patarėjai aplankė daugiau nei 20 institucijų, įstaigų visoje Lietuvoje, tiesiogiai susijusių su vaikais – gydymo, ugdymo įstaigų, vaikų globos institucijų ir kt., susitiko ir bendravo su šių įstaigų darbuotojais, vaikais, išklause jų nuomonę, bendrai ieškojo problemų sprendimo būdų. Paminėtina, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierė daug dėmesio skyrė lankymuisi sveikatos priežiūros įstaigose – apsilankyta VŠĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikų Vaikų ligoninėje, VŠĮ Respublikinėje Panevėžio ligoninėje, VŠĮ Rokiškio psichiatrijos ligoninėje, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninėje Kauno klinikose, VŠĮ Respublikinėje Klaipėdos ligoninėje, VŠĮ Respublikinės Šiaulių ligoninės Vaikų ir paauglių psichiatrijos centre, lankymųsi metu dėmesys buvo skirtas vaikams ir paaugliams teikiamoms psichikos sveikatos priežiūros paslaugoms. Taip pat buvo apsilankyta Vilniaus sutrikusio vystymosi kūdikių namuose, Vėliučionių vaikų socializacijos centre.

Skirdama didelį dėmesį bendravimui ir bendradarbiavimui su vaikais, vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir jos patarėjai lankėsi renginiuose skirtuose vaikams – dalyvavo vaiko globos namų Vaikų tarybų susitikime (buvo perskaitytas pranešimas „Šešiolikmečių savarankiškumas: jų teisės, pareigos ir galimybės“), tarptautinei vaikų gynimo dienai paminėti skirtuose renginiuose, kalėdiniu laikotarpiu lankėsi Vilniaus specialiojo ugdymo įstaigose, SOS vaikų kaimas gimtadienio šventėje, kaip ir kasmet, įstaigos atstovas dalyvavo respublikinio mokinių teisinių žinių konkurso „Temidė“

vertinimo komisijoje. Jau ne pirmus metus dalyvaujama VŠĮ „Vaikų linija“ organizuojamoje akcijoje „Savaitė BE PATYČIŲ“ skirtoje didinti visuomenės sąmoningumą apie patyčių problemą, bei Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo informacinių technologijų centro kartu su partneriais vykdomo Saugesnio interneto programos „Safer Internet Centre Lithuania: draugiskasinternetas.lt“ įgyvendinimo 2015–2016 metais projekte. Svarbu paminėti, jog stiprinant bendradarbiavimą su vaikais, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje organizuojami susitikimai su vaikais, kurie atvyksta iš visos Lietuvos, taip pat su pačius vaikus vienijančių ir atstovaujančių organizacijų atstovais - Lietuvos moksleivių sąjungos ir Lietuvos mokinių parlamento atstovais.

Reikšmingu įvykiu tapo 2016 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Kazimiero Simonavičiaus universitetu dėl bendradarbiavimo tarpdisciplininio vaiko teisių tyrimų centro (Interdisciplinary research centres for children rights (IRCCR)) srityje, kuriant pažangias abipusio mokslinio ir praktinio bendradarbiavimo formas, organizuojant konferencijas, mokomuosius seminarus, kursus, atvirųjų paskaitų ciklus ir kt. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga dalyvavo Kazimiero Simonavičiaus universiteto Teisės fakulteto su partneriais vyresniųjų kursų moksleiviams organizuotame vasaros projekte „Byla Nr. Teisė vasariškai“, bendrai organizuotame trumpametražių filmukų konkurse „14:16:18“, taip pat su partneriais organizuotas tarptautinis vaiko gerovės seminaras „Kaip pasiekti pažangą vaiko gerovės srityje: tarpdisciplininio ir daugiapakopio reglamentavimo perspektyvos“.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė bendradarbiavo su Seimo kontrolierių įstaiga - atsižvelgus į tai, jog teisės aktais išimtinai vaiko teisių apsaugos kontrolieriui priskirta kompetencija vykdyti stebėseną vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo srityje, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga aktyviai teikė tarnybinę pagalbą Seimo kontrolierių įstaigai, vykdant žmogaus teisių padėties vaikų socialinės globos įstaigose stebėseną.

Siekiant kuo plačiau ir efektyviau informuoti visuomenę apie vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje, vaiko teises ir teisėtus interesus, esamą teisinę bazę, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir patarėjai dalyvavo, skaitė pranešimus daugiau nei 60 tarptautinių ir nacionalinių seminarų ir konferencijų, informacija apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklą bei vaikų teisių padėtį Lietuvoje buvo platinama publikacijose, pranešimuose, išleistuose leidiniuose, vaizdinėse priemonėse, pateikimu viešojoje erdvėje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės veikloje reikšmingas yra tarptautinis bendradarbiavimas. Per ataskaitinius metus vaiko teisių apsaugos kontrolierė (ar jos patarėjai) dalyvavo 11 tarptautinių renginių užsienio valstybėse, taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje lankėsi užsienio valstybių ambasadoriai ir atstovai, Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaras Nils Muižnieks.

4.2. Šviečiamoji veikla

Ataskaitiniais metais didelis dėmesys skirtas šviečiamajai veiklai vykdytai per Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos organizuotus renginius, buvo organizuotos 2 reikšmingos konferencijos, išleistas leidinys, taip pat organizuoti renginiai ir šventės vaikams:

- Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga yra pilnateisė Europos Vaikų Ombudsmenų Tinklo (angl. European Network of Ombudsperson for Children, ENOC), 2016 metais jungusio 41 nepriklausomą vaikų teisių ombudsmenų instituciją 34 Europos Tarybos valstybėse, narė. 2016 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga organizavo ENOC kasmetinę, jubiliejinę 20-ąją konferenciją ir generalinę asamblėją.

ENOC yra ne pelno organizacija, siekianti prisidėti prie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje įtvirtintų vaikų teisių propagavimo ir apsaugos; dalintis informacija, siūlymais ir strategijomis vaiko teisių apsaugos srityje; užmegzti ir palaikyti ryšius tarp nepriklausomų vaikų teisių institucijų (vaikų ombudsmenų, vaikų komisarų, vaikų teisių centrų nacionalinėse žmogaus teisių institucijose, bendrųjų ombudsmenų įstaigose) bei skatinti veiksmingą nepriklausomų vaikų teisių institucijų vystymąsi.

Siekdamas užtikrinti vaikų teisės būti išklaustytiems ir dalyvauti įgyvendinimą, nuo 2010 metų ENOC, remiamas Europos Komisijos, vykdo projektą – Europos Jaunųjų Patarėjų Tinklas (angl. the European Network of Young Advisors, ENYA). Šio projekto tikslas – įtraukti vaikus į kasmetinę ENOC veiklą ir suteikti jiems galimybę būti išklaustytiems Europiniame lygmenyje.

ENOC savo veiklą pradėjo 1997 metais. Kiekvienais metais vyksta ENOC narių susitikimai (konferencija ir generalinė asamblėja), skirti konkrečiai vaiko teisių apsaugos sričiai, aktualiausioms problemoms ir gerai praktikai aptarti. Generalinėje asamblėjoje ENOC nariai priima pareiškimą, adresuotą kompetentingoms institucijoms, pagrindine konferencijos tema, renka naujus biuro narius.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierė Edita Žiobienė 2015 metų ENOC Generalinėje asamblėjoje buvo išrinkta ENOC pirmininke.

Tęsdama susiformavusias ENOC tradicijas, 2016 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga organizavo ENOC kasmetinę, jubiliejinę 20-ąją konferenciją ir generalinę asamblėją. Konferencija buvo skirta vaikų teisės į švietimą užtikrinimui – „Lygios galimybės visiems vaikams švietime“.

Konferencijos tema buvo pasirinkta, atsižvelgiant į tai, kad nors įvairaus lygmens teisės aktuose ir dokumentuose yra įtvirtinta kiekvieno vaiko teisė į mokslą ir numatytos priemonės jos įgyvendinimui, visgi išlieka nepriimtina didelė nelygybė švietime Europoje, kuri išaugo daugyje valstybių 2007 metais prasidėjus ekonominei krizei. Lygių galimybių švietime neužtikrinimas tautinių mažumų vaikams, vaikams su negalia, specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams ir vaikams, esantiems ypatingoje padėtyje (vaikai migrantai, vaikai valstybės globoje, vaikai, gyvenantys ir (ar) dirbantys gatvėse, vaikai konflikte su įstatymu, romų vaikai) ne tik pažeidžia vaiko teisę į mokslą, numatytą Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje, bet ir pagrindines konvencijos nuostatas, prin-

cipus. ENOC priimtame pareiškime, skelbiančiame, jog bet kokia nelygybė švietime pažeidžia teisę į mokslą, pateikė rekomendacijas dėl: valstybės išlaidų švietimui; tos pačios kokybės švietimo užtikrinimo visiems vaikams; išplėsti ankstyvojo ugdymo ir priežiūros prieigą ypač nepalankioje padėtyje esantiems vaikams; vidinės ir išorinės mokyklos segregacijos problemų sprendimo; anksti mokyklą paliekančių vaikų skaičiaus mažinimo ir galimybių tęsti mokslą (po privalomo) plėtros; įtraukiojo ugdymo realaus įgyvendinimo; vaikų migrantų, pabėgėlių ir etninių mažumų teisės į mokslą apsaugos; lygių galimybių sudarymo kūrybiškumui ir išraiškai švietime; mokytojų švietimo lygių galimybių srityje plėtojimo prasmingo vaikų dalyvavimo švietimo sistemoje ir kt.

Konferencijoje dalyvavo per 100 užsienio, dalyvių. Pranešimus skaitė UNESCO, Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaro, Vaiko teisių skyriaus bei Patariamąojo komiteto dėl Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos, ESBO Tautinių mažumų komisaro, Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros atstovai, Europos Komisijos vaiko teisių koordinatorius, taip pat Lietuvos atstovai. Be diskusijų pagrindine konferencijos tema, diskusijos vyko vaikų dalyvavimo užtikrinimo, situacijos vaikų globos bei sveikatos priežiūros srityse, vaikų, susidūrusių su teisingumo sistema, vaikų, esančių konfliktuojančiose visuomenėse, bei vaikų ir skaitmeninių komunikacijų temomis.

Konferencijoje taip pat buvo pristatyti ENYA projektai: pirmą kartą parodytas vaikų sukurtas filmas konferencijos tema, taip pat filmas apie vaikų migrantų situaciją.

Pažymėtina, kad 2016 metais ENOC atliko tyrimą dėl vaikų pabėgėlių (angl. children on move) saugumo ir jų teisių užtikrinimo. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pristatė šį tyrimą bei dalyvavo diskusijose aktualioms vaikų pabėgėlių, migrantų teisių užtikrinimo problemoms aptarti Tarptautinio ombudsmenų tinklo (angl. International Ombudsman Institute, IOI) bei Katalonijos Ombudsmeno organizuotoje konferencijoje „Iššūkiai žmogaus teisėms šiandien: grėsmės, su kuriomis susiduria ombudsmenai“, Albanijos Žmogaus teisių ombudsmeno organizuotoje aukšto lygio konferencijoje „Iššūkiai ombudsmenų institucijoms įvairių migracijos krypčių kontekste“ bei 10-jame Europos vaikų teisių forume „Vaikų apsauga migracijoje“.

- 2016 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga lietuvių kalba išleido visame pasaulyje pripažintą lenkų rašytojo Januszo Korczako kūrinį „Vaiko teisė į pagarbą“. Janusz Korczakas (tikr. Henrykas Goldszmitas, 1878–1942) – gydytojas, pedagogas, rašytojas, visuomenininkas, daugelio visuomeninių, švietimo įstaigų narys, teismo pranešėjas ir ekspertas vaikų klausimais.

Vaiko teisė į pagarbą – nedidelis, bet svarbiausias pedagoginis rašytojo kūrinys, pirmą kartą pasirodęs 1928 metais. Tai vaiko teisių deklaracija, kurią J. Korczakas suformulavo ilgus metus stebėdamas ir pažindamas mažiausiuosius. Šį kūrinį galima skaityti kaip akademinius užrašus, autorinių paskaitų ciklą, parašytą po ilgamečių pedagogo, tyrinėtojo ir praktiko ieškojimų. Nors knyga visų pirma yra skirta su vaikais dirbantiems profesionalams: mokytojams, auklėtojams, socialiniams darbuotojams, tačiau ją taip pat verta perskaityti tėvams bei visiems, kuriems rūpi vaikai ir jų teisės.

- Januszo Korczako knyga „Vaiko teisė į pagarbą“ buvo pristatyta kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetu organizuotoje konferencijoje „Vaiko teisė į pagarbą“, skirtoje

pažymėti Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos priėmimą 1989 m. lapkričio 20 d. bei dar kartą atkreipti dėmesį visų vaiko teisių apsaugos sistemoje dirbančių bei su vaikais susijusius sprendimus priimančių institucijų atstovų, taip pat visuomenės dėmesį į Lietuvos vaikų situaciją, požiūrį į vaikus, jų teises ir kt.

Konferencijos pranešimai buvo skirti aptarti vaiko padėtį, teisę į pagarbą šeimoje, mokykloje, teisingumo sistemoje, sveikatos apsaugos srityje, medijų erdvėje. Savo nuomonę apie vaiko teises į pagarbą įgyvendinimą konferencijos dalyviams išsakė ir Lietuvos moksleivių sąjungos atstovai.

Renginyje dalyvavo per 150 įvairių institucijų, įstaigų, organizacijų (savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių, vaikų globos, socialinių paslaugų, švietimo, sveikatos priežiūros, prokuratūros, policijos, ministerijų, nevyriausybinių organizacijų ir kt.) atstovų.

- drauge su VšĮ Kultūros ir švietimo centru Vilniaus mokytojų namais dvyliktus metus organizuota tradicinė Atvelykio mugė „Angelų vaikai – su meile Jums“. Renginys skirtas specialiųjų ugdymo įstaigų ir pensionatų vaikams. Vaikai mugės metu prekiauja pačių pagamintais rankdarbiais, kuriuos noriai perka į mugę užsukę vilniečiai ir miesto svečiai (visos už rankdarbius surinktos lėšos atitenka patiems vaikams ar jų ugdymo įstaigoms). Į renginį, kuriame vaikus džiugina kūrybinės dirbtuvės, naminių gyvūnų paroda, koncertuoja Lietuvos scenos žvaigždės, dalinama cukraus vata, vyksta margučių ridenimo varžybos ir kitos pramogos, kasmet per Atvelykį atvyksta daugiau nei pusantro šimto dalyvių iš visos Lietuvos.

- Birželio mėnesį, drauge su Nepriklausomybės akto signataru Egidijumi Bičkausku bei VšĮ „Plytinės kartodromas“, jau aštuntus metus iš eilės surengtas vaikų globos namų bei socializacijos centrų auklėtinių kartingo turnyras. Suskirstyti pagal amžiaus grupes, turnyro dalyviai keliais etapais varžosi dėl pirmosios vietos turnyro lentelėje. Vykstant važinėjimams, vaikams netrūksta ir kitų pramogų – koncertine programa džiugina Lietuvos scenos žvaigždės, vaikai turi galimybę apžiūrėti Lietuvos Kariuomenės ekipuotę, pasėdėti ir įsiamžinti tikruose lenktyniniuose automobiliuose, paragauti kareiviškos košės, pasivaikinti ledais, sudalyvauti tradicinėje loterijoje. Vertingais prizais – pramogų kuponais, ekskursijomis bei kelionėmis – kasmet apdovanojami ne tik prizines vietas iškovoję turnyro dalyviai, bet ir azartiškiausios palaikymo komandos. Į turnyrą kasmet atvyksta beveik du šimtai vaikų.

- Artėjant Kalėdoms kartu su VšĮ Kultūros ir švietimo centru Vilniaus mokytojų namais buvo surengta akcija „Saldžios Kalėdos Angelų vaikams“. Jau gražia tradicija tapusios kasmetinės Atvelykio šventės – mugės „Angelų vaikai - su meile Jums“ dalyviai iš specialiųjų ugdymo įstaigų kasmet atvažiuoja į Vilnių su įvairiausiais rankdarbiais. Spalio mėnesį prasidėjusios akcijos metu Mokytojų namų iniciatyva buvo surinkta daugiau nei 700 kg obuolių, iš kurių išspaustos sultys kartu su kitomis saldžiomis renginio rėmėjų dovanomis buvo išvežiotos po visą Lietuvą ir papuošė šventinį vaikų stalą. Akcijos metu buvo aplankytos 23 specialiosios ugdymo įstaigos ir pensionatai visoje Lietuvoje.

V. IŠVADOS IR SIŪLYMAI

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės veikla vaiko teisių užtikrinimo stebėsenos, skundų tyrimo ir kitose veiklos srityse bei identifikuotos problemos ir sisteminiai trūkumai leidžia daryti šias išvadas:

1. Nepakankamai užtikrinamos vaikų su negalia teisės, taip pat juos auginančių šeimų teisė į paramą ir pagalbą, kuri leistų šeimoms tinkamai rūpintis vaiku ir užtikrintų orų tokių šeimų gyvenimą planuojant socialines paslaugas, vertinant socialinių paslaugų poreikį, jas teikiant. Savivaldos lygmeniu vangiai įgyvendinamos neįgaliųjų integracijai ir socialinei reabilitacijai skirtos programos, nepakankamai bendradarbiaujama su nevyriausybinėmis neįgaliuosius vienijančiomis organizacijomis.

Nors yra padaryta tam tikra pažanga bei dedamos pastangos ugdymo(si) aplinkų pritaikymui, tačiau vaikų, turinčių negalią, bei vaikų, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, teisės į mokslą įgyvendinimas vis dar problematiškas. Ugdymo įstaigose gausu įvairių kliūčių (teisinių, finansinių, organizacinių, psichologinių ir kt.), sudarančių sąlygas vaikų diskriminacijai, segregacijai ir (ar) izoliacijai. Neišspręstos specializuotos ir individualius vaiko poreikius atitinkančios ir kokybiškos pagalbos bei įtraukiojo ugdymo užtikrinimo problemos (trūksta specialistų, neteikiama mokytojo padėjėjo (asistentų) paslauga ir kt.).

2. Vaikams nėra užtikrinama teisė turėti sveiką ir higienos reikalavimus atitinkančią mokymosi vietą, todėl vis dar yra bendrojo ugdymo mokyklų, kurios veikia neturėdamos jų veiklai būtino leidimo – higienos paso. Mokyklų savininkai (steigėjai) skiria nepakankamą dėmesį mokyklos aplinkos gerinimui ir dažnai šią naštą perkelia vaikų tėvams.

3. Neišspręstos vaiko teisės mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje. Praktikoje kasdien susiduriama su smurto ir patyčių atvejais mokyklose. Pastebima, kad ne visada ugdymo įstaigos tinkamai reaguoja ar netgi ignoruoja smurto bei patyčių atvejus – nepraneša apie smurtinius atvejus vaiko tėvams, vaiko teisių apsaugos skyriams, teisėsaugos institucijoms, neteikia arba netinkamai teikia pagalbą vaikams, vengia bendradarbiavimo, būtino veiksmingam problemų sprendimui.

4. Trūksta prevencinių priemonių mažinant smurto artimoje aplinkoje bei smurto prieš vaikus mastą, pagalbos priemonės vaikui, nukentėjusiam nuo smurto (įskaitant smurtą artimoje aplinkoje) numatytos Vaiko gerovės programoje ir priemonių plane, yra fragmentiškos, o Valstybinėje smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programoje nenumatytos. Dėl šios priežasties smurto artimoje aplinkoje atvejais yra apsunkintos galimybės teikti kompleksinę pagalbą nuo smurto nukentėjusiai motinai ir jos vaikui (vaikams) kartu ir vienoje vietoje.

5. Nepakankamai operatyvus teisėsaugos institucijų reagavimas į gautus pranešimus dėl smurto nepilnamečių atžvilgiu, delsiant pradėti ikiteisminį tyrimą, aiškinantis, tikslinant aplinkybes dėl nusikalstamų veikų nepilnamečių atžvilgiu, nepakankamai operatyvus nepilnamečių kūno tyrimų (ekspertizių) atlikimas teisėsaugos institucijoms paskyrus užduotį atlikti kūno tyrimą, sąlygoja vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimus baudžiamajame procese ir pažeidžia jo teisę būti apsaugotam nuo smurto.

6. Stebima policijos pareigūnų žinių, kvalifikacijos/kompetencijos stoka dirbant su nepilnamečiais administracinio proceso metu – vaikai apklausiami ugdymo įstaigoje, ugdymo (si) proceso metu. Apklausiant vaiką administracinio proceso metu nesivadovaujama įstatymo analogija – Baudžiamojo proceso kodekso normomis – nevertinama, nesprendžiamas klausimas dėl specialistų (vaiko teisių apsaugos, psichologo) dalyvavimo apklausiant vaiką/tikslinant aplinkybes dėl galimo administracinio nusižengimo, atsainiai žiūrima į vaiko atstovo apklausoje (duodant paaiškinimą ir kt.) dalyvavimą.

7. Neatsižvelgiant į ne vienerius metus akcentuojamą pokyčių socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo vaikui ir šeimai srityje reikalingumą, išlieka socialinių paslaugų tinklo ir teikiamų paslaugų plėtros (pasiūlos) problemos, nevienodai išvystyta socialinių paslaugų tinklo infrastruktūra tiek Lietuvos, tiek atskirų savivaldybių mastu, neigiamai įtakojanti galimybę individualizuoti paslaugas pagal konkrečius vaiko ir jo šeimos poreikius. Teikiamų socialinių paslaugų kokybės efektyvumą neigiamai veikia ir vieningų bei objektyvių kokybės vertinimo kriterijų ir kontrolės mechanizmo nebuvimas.

Vangiai sprendžiama vaikų socialinės globos įstaigų teikiamų paslaugų kokybės problema. Nors privalomas tokio pobūdžio įstaigų licencijavimas galioja nuo 2015 metų, neretai nustatomi socialinės globos kokybės trūkumai bei įstaigos, kurios vykdo veiklą ir teikia paslaugas vaikams, neturėdamos licencijų.

8. Trūksta tėvų gebėjimo geranoriškai ir nepažeidžiant vaiko teisių ir interesų spręsti tarpusavio ginčus dėl vaikų bei aktyvaus savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių vaidmens tokiose situacijose ginant šeimoje pažeidžiamas vaiko teises. Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai vengia vertinti vaiko teises pažeidžiantį tėvų elgesį bei inicijuoti teisinės atsakomybės taikymą už netinkamą tėvų valdžios įgyvendinimą, piktnaudžiavimą tėvų valdžia ir pan.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamų skundų ir nustatytų vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumų pobūdis rodo poreikį priimti esminius sprendimus, susijusius su šių skyrių veiklos organizavimu ir vienodos praktikos formavimu. Daugelį metų lieka nepriimti sprendimai dėl vaiko teisių užtikrinimo ir apsaugos pasibaigus savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių darbo laikui, kuris sutampa su savivaldybės administracijos darbo laiku.

9. Ne vienerius metus akcentuojama vaiko privataus gyvenimo apsaugos bei žalingo turinio informacijos sklaidos problema. Vaikai, naudodamiesi šiuolaikinėmis technologijomis bei komunikacijos priemonėmis, ne tik gauna informaciją, bet ir ją patys skleidžia, dažnai neįvertindami gali-

mų grėsmių. Taikomos priemonės – viešosios informacijos ženklinimas, nustatyti ribojimai ir kt., be pačių vaikų, jų tėvų ir visuomenės švietimo, informacinio raštingumo ugdymo, neleidžia pasiekti keliamų tikslų ir užtikrinti deramą vaiko apsaugą.

10. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams procesas, kuriuo siekiama atsisakyti institucinės vaiko globos, vyksta vangiai. Pasigendama alternatyvių institucinei globai globos formų. Savivaldybės neretai pertvarką suprantą kaip vaikų globos pertvarkymą į bendruomeninius vaikų globos namus – t.y. vaikų grupių (šeimynų) apgyvendinimą atskiruose butuose ar namuose.

11. Informuojant potencialius (būsimus) globėjus (rūpintojus) ar įtėvius apie tėvų globos netekusio ir raidos sutrikimų turinčio vaiko sveikatos sutrikimus pateikiant tik ligos ir (ar) sutrikimo pavadinimus, tačiau neinformuojant apie ankstyvosios reabilitacijos paslaugų prieinamumą, išryškinant galimus teigiamus tolesnius vaiko vystymosi pokyčius, nesudaromos sąlygos vaikui augti šeimos aplinkoje (pasinaudojant vaiko globos (rūpybos) ir (ar) įvaikinimo institutais).

12. Daugelį metų lieka neišspręstos Vaikų išlaikymo fondo veiklos teisinio reglamentavimo ir su tuo susijusios veiklos bei ydingos praktikos formavimo problemos, nemažinama pareiškėjų administracinė našta, išmokų mokėjimas nepagrįstai siejamas ne su vaiku, kuriam jos skiriamos, o su jo atstovo gyvenamąja vieta ir kt.

13. Skiriamas nepakankamas dėmesys vaiko teisių į savalaikes ir kvalifikuotas sveikatos priežiūros paslaugas įgyvendinimo problemų sprendimui, reikalaujančiam aiškaus koordinuoto atsakingų institucijų bendradarbiavimo, užtikrinant vaikui būtinų paslaugų teikimą, teisinio reglamentavimo spragų užpildymui tais atvejais, kai įstatyminiai vaiko atstovai nusprendžia atsisakyti vaikui būtino gydymo.

14. Nors Civilinio kodekso pakeitimai, reglamentuojantys *ad hoc* globėjo vaikui paskyrimą priimti 2016-06-17 ir įsigaliojo 2017-01-02, o Vyriausybės įgaliota institucija įstatymu buvo įpareigota iki 2016-12-31 priimti jo įgyvendinimui reikalingus teisės aktus, *ad hoc* globėjo parinkimo tvarka iki šiol nėra nustatyta, todėl anksčiau minėta teisės norma tampa deklaratyvi ir nesudaromos sąlygos atstovauti ir ginti vaiko teises šio instituto pagalba.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, įvertindama egzistuojančias problemas vaiko teisių užtikrinimo ir gynimo srityje, reikalaujančias kompleksinių sprendimų ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo, siūlo:

1. Užtikrinti vienodą praktiką savivaldybėse planuojant, organizuojant ir teikiant individualius vaiko ir jo šeimos poreikius atitinkančias socialines paslaugas ir užtikrinti jų kokybę bei realiai veikiančius jos kontrolės mechanizmus (objektyvius vertinimo kriterijus), tolygią socialinių paslaugų plėtrą.

2. Didinti vaikų socialinės globos įstaigų teikiamų socialinių paslaugų kokybės kontrolę ir sava-laikiai taikyti įstatymų nustatytas poveikio priemones subjektams, pažeidusiems teisės aktų reikala-vimus bei vaiko teises.

3. Rengiant neįgaliųjų socialinės integracijos programas įvertinti realius vaikų su negalia ir juos auginančių šeimų poreikius ir plėtoti kompleksiskai teikiamų paslaugų vaikams su negalia infras-truktūrą ir bendruomeninių paslaugų prieinamumą.

4. Sudaryti vienodas galimybes kiekvienam vaikui įgyvendinti teisę į mokslą, užtikrinant visa-pusišką jo asmenybės ugdymą, kritinį mąstymą, kūrybiškumą bei šiuolaikiniam gyvenimui svarbias kompetencijas. Patvirtinti ir įgyvendinti konkrečius, nuoseklius veiksmus bei priemones, kurios ga-rantuotų kiekvienam vaikui kokybišką ir prieinamą švietimą, atsižvelgiant į konkretaus vaiko lūkes-čius, jo ugdymosi poreikius, pagalbos ir paslaugų reikmes ir kt.

5. Numatyti ir įgyvendinti priemones aplinkų pritaikymui, veiksmingam tarpinstituciniam ben-dradarbiavimui, pagalbos ir paslaugų teikimui bei koordinavimui, siekiant užtikrinti realų ir geriau-sius vaiko interesus atitinkantį įtraukųjį švietimą.

6. Įgyvendinant valstybės priimtus įsipareigojimus užtikrinti vaikams sveiką ir saugią ugdy-mosi aplinką, atsakingoms valstybės ir savivaldybių institucijoms imtis neatidėliotinų priemonių tei-sės aktų pažeidimams (vaikų ugdymui mokyklose, neturinčiose leidimų – higienos pasų, nesaugioje aplinkoje ir kt.) pašalinti bei siekti spartesnio mokyklų modernizavimo, atnaujinimo ir pan. progra-mų įgyvendinimo.

7. Siekiant sudaryti vaikams saugią ugdymo(si) aplinką ir užkirsti kelią smurtui bei patyčioms ugdymo įstaigose, sistemingai skatinti pozityvų elgesį, skirti dėmesį mokinių motyvavimui, pedago-gų kvalifikacijos, kuriant saugesnę aplinką, tobulinimui (kėlimui) bei tėvų įtraukimui ir aktyviam da-lyvavimui ugdymo įstaigos bendruomenės veikloje. Taip pat siekiant ilgalaikių pokyčių, sprendžiant smurto ir patyčių problemą, užtikrinti taikomų priemonių nuoseklumą, sistemingumą bei tinkamą ilgalaikių programų finansavimą ir atsakingą jų įgyvendinimą.

8. Užtikrinti efektyvią prevencinę smurto prieš vaikus ir smurto artimoje aplinkoje veiklą, to-bulinti vaikų apsaugos nuo smurto ir pagalbos nuo smurto nukentėjusiems vaikams teikimo sistemą ir jos prieinamumą, užtikrinti vienodą vaiko teisių apsaugos skyrių reagavimo į pranešimus dėl smur-to prieš vaikus praktiką savivaldybėse.

9. Įgyvendinti priemones, užtikrinančias vaikų apsaugą nuo žalingos viešosios informacijos po-veikio, elektroninių patyčių, privataus gyvenimo pažeidimo, ugdyti viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų kompetencijas vaiko teisių apsaugos srityje.

Ugdyti vaikų gebėjimą kritiškai vertinti viešąją informaciją (televizijoje, spaudoje, sociali-niuose tinkluose ir kt.), saugoti savo privatų gyvenimą bei atsakingai elgtis tiek gaunant, tiek per-duodant informaciją, įgyvendinant ilgalaikes, tęstines, tikslines programas ir skiriant joms būtiną finansavimą.

10. Kelti vaiko teisių apsaugos skyriuose dirbančių specialistų kvalifikaciją ir užtikrinti reikalingas kompetencijas. Priimti sprendimus dėl savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyrių darbo organizavimo pasibaigus savivaldybės administracijos darbo laikui, taip užtikrinant funkcijų, susijusių su sprendimų dėl vaiko paėmimo iš nesaugios aplinkos priėmimu, dalyvavimu nepiniginio pobūdžio teismų sprendimų vykdymo procese, ikiteisminiame procese ir kt., įgyvendinimą.

11. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano įgyvendinimo kontekste užtikrinti neatidėliotiną priemonių, susijusių su vaiko globos šeimose bei šeimynose ir įvaikinimo skatinimu, bendruomeninių paslaugų plėtra, įgyvendinimą. Numatyti realias priemones, leisiančias išvengti tėvų globos netekusių vaikų (ypač vaikų iki 3 metų amžiaus) globos nustatymo institucijose.

12. Siekiant tėvų globos netekusių vaikų teisės gyventi šeimos aplinkoje įgyvendinimo (pasi-
naudojant globos šeimoje ir įvaikinimo institutais), tobulinti duomenų apie vaiko sveikatos būklę pateikimo būsimiems įtėviams ar globėjams tvarką ir formą, kuri leistų nurodyti ne tik vaiko sveikatos (raidos) sutrikimus, bet ir suteiktą išsamią informaciją apie galimybes juos kompensuoti bei gauti pagalbą ir ankstyvosios reabilitacijos paslaugas.

13. Nedelsiant spręsti Vaikų išlaikymo fondo veiklos teisinio reglamentavimo ir veiklos efektyvumo problemas, tobulinant Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai grąžintą įstatymo projektą, atsižvelgiant į Seimo kanceliarijos Teisės departamento bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos pateiktas pastabas ir pasiūlymus projektui.

14. Tobulinti teisinį reglamentavimą, siekiant užtikrinti vaikui būtiną kvalifikuotą sveikatos priežiūros paslaugų teikimą, įstatyminiams vaiko atstovams atsisakius specialistų rekomenduojamo gydymo.

15. Nedelsiant parengti ir patvirtinti ad hoc globėjo parinkimo tvarką.

16. Didinti policijos pareigūnų darbo su nepilnamečiais administracinio proceso metu kompetencijas, užtikrinant vaiko teisių apsaugą atliekamą apklausų metu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė